

ספר
שאלה בשם אומרו

בענין
הזכרת שם השואל בשאלות ותשובות
מטעם אמירת דבר בשם אומרו

עזרי מעם ה'
גמליאל הכהן רבינוביץ
מח"ס גם אני אודך
ופרדס יוסף החדש על המועדים

אייר תשפ"ב

© כל הזכויות שמורות

יו"ל ע"י

מכון "גם אני אודך"

הערות והארות יתקבלו בשמחה רבה

להרב גמליאל הכהן רבינוביץ

ת.ד. 539

בני ברק

טל: 052-7128536

7128536@gmail.com

סדר נציאוד: י"ח

תוכן ענינים

הקדמה	א
הגאון רבי יוסף ליברמן שליט"א	ה
הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א	ו
הגאון רבי חיים אלעזר שיינברגר שליט"א	יא
הגאון רבי יוסף צבי הלוי האבערפעלד שליט"א	יג
הגאון רבי נח אייזיק אהלבוים שליט"א	טו
הגאון רבי חיים שלום הלוי סגל שליט"א	יז
הגאון רבי אהרן יהודה הלוי גרוסמן שליט"א	כא
הגאון מחבר הספר אורהותיך למדני שליט"א	כב
הגאון רבי משה רחמים שעיו שליט"א	כה
הגאון רבי משה חליוה שליט"א	כז
הגאון רבי מתתיהו גבאי שליט"א	לח
הגאון רבי יצחק אוהב ציון שליט"א	לט
הגאון רבי ניסים יחיאל בן שמעון שליט"א	מה
הגאון רבי כפיר ברוך מבורך דדון שליט"א	מח
הגאון רבי רן יוסף חיים מסעוד אבוהצירא שליט"א	נא
הגאון רבי נחמן נתן ווינשטאק שליט"א	נו
הגאון רבי משה שמואל דיין שליט"א	נח
הגאון רבי אלון ארביב שליט"א	סט
הגאון רבי שלום מאיר סיאני שליט"א	עה
הגאון רבי נתן קפלן שליט"א	פז
הגאון רבי אברהם הכהן סקלי שליט"א	צ
הגאון רבי אברהם יהודה הכהן רבינוביץ שליט"א	צג
הגאון רבי יוסף אביטבול שליט"א	קא
הגאון רבי רועי חיים מיהאוי שליט"א	קה
הגאון רבי יצחק אביחצירא שליט"א	קט

הקדמה

הנה ראיתי כאלו שלא מקפידים להזכיר שמות השואלים בספרי השו"ת, והנה כל שאלה בהלכה, זה רעיון מיוחד, או היכי תמצוי יפה ומעניינת, או איזה הברקה וחידוש, או קישור נחמד משני מקומות בהלכה, שכל זה בא רק על ידי העמל ויגיעה בלימוד ההלכה היטב, ודקדוק בדברי הפוסקים כראוי, וצריך לומר בשם אומרו מי שחידש השאלה.

וקיבלתי הרבה מכתבים מגדולי ישראל שליט"א שהסכימו לכך שחייבים לומר השאלה בשם אומרו.

והנה ראה מה שמצאתי בשו"ת ויען אברהם (או"ח סי' טז) לגאון רבי אברהם מאיר איזראעל זצ"ל (אב"ד הוניאד) דברים נפלאים ונוקבים בענין זה, וז"ל: "ע"ד מחברים המעלימים שם השואלים בתשובותיהם אליהם", נתתי אל לבי לדון בדבר חדשים מקרוב באו, מחברי ספרי שו"ת בזמנינו, המרבים להופיע בזמן האחרון, והנהיגו סלסול בעצמם מדעת עצמם, להשמיט את שם השואל, ועפ"י רוב את שם מחדש הענין שלא נעשה שואל מעולם, אלא שמחברים אלו מציאה מצאו באיזה ספר חדש או ירחון תורני, איזה חידוש הלכה או הערה מקורית לאיזה ענין, ולבם נשאם להתגדר בה ולישא וליתן בדברי מרא דהאי שמעתא, ללא שואלם, שעפ"י רוב יש בה ענין של מקוריות וחידוש, הרבה יותר ממה שיש בפטפוטיהם של המחברים הללו העוקבים אחריו כהני נמושות בלקוטי בתר לקוטי, וקמחא טחינא טחיני, וכשמגיע זמנם ל"התגלות" בעולם התורני בספר שאלות ותשובות, שברובן הנה תשובות גרידא ללא שאלות, מעלימים הם מן המעיינים בדבריהם מי הוא השואל והמחדש אותה הלכה, וממילא אינן יוצאים ידי חובת אמירת הלכה בשם אומרה שמביא גאולה לעולם ולא דלא תגזול דל וגו' כדאי' בילקוט משלו כ"ג, (ועי' בזה בתשו' נוב"י תנינא או"ח סי' כ בתשובתו להגאון מהר"י ברלין ז"ל), במה שמתחילים "תשובתם" בתיבות "שלו" וברכה" וכדומה, כאלו הם עורכים דבריהם על שאלה שנשאלה לפנייהם בבית מדרשם, ויש שאף אינם מציינים בתשובתם היכן מסיימים דברי ה"שואל" ועין הרואה תעשה בדברי השואל כענין, שהם דבריו של ה"משיב כהלכה", ונראה כאלו הם מתעטפים ח"ו בטלית שאינו שלהם.

הנה הנהגה זו היא הסטה מדרך אבותינו ורבותינו ז"ל מאורי הגולה, מן הראשונים עד גדולי האחרונים, הנוב"י, החת"ס ותלמידיו הק', אשר מפיהם אנו חיים בספרי שאלות ותשובות שלהם, שלא מנעו הטוב מבעליו והזכירו לטובה שמו של כל שואל, כקטן כגדול, למי נערכה עליו התשובה, והיו נוהרים בזה עד מאוד, אף במקום שלא הוטבו דברי השואל בעיניהם וסותרו דבריו, בכ"ז הזכירו שמו על חידושו,

שזכה בה, וכדמצינו בדברי חז"ל בכ"מ, ע"י מס' נדה כ"ה ע"ב זכה בה ר' ביבי בשמעת' וכו' וקדם איהו ואמר וזכה בה, וע"ע מס' ע"ז דף ט"ז ע"ב א"ל ולא סבר לה מר דמאן מרא דשמעתתא רבה ב"ר ירמ' וכו', וכן מצינו בכ"מ בש"ס שחכמי המשנה והגמ' הקפידו שיזכר שמם על שמועתם, ע"י במס' יבמות דף צ"ו ע"א גבי ר' יוחנן, ומס' מנחות דף צ"ג ע"ב גבי ר"ל, ומס' בכורות דף ל"א ע"א גבי ר' ששת וסרסי' ועוד, ובודאי שהיה להם בזה טעם חשוב חוץ ממה שדרשו במס' סנהדרין דף צ' ע"ב כל מי שנאמרה הלכה בשמו בעוה"ז שפתותיו דובבות וכו', וכמש"כ בזה הגאון חיד"א ז"ל בשו"ג ח"ב אות ז' מערכת ס' הזכרונות, ואולי י"ל בטעם הקפדתם ע"ז שלא יהא נראה כמנוחה ח"ו במה שאין מזכירין שמו על שמועתו, כדאמרי' במס' ע"ז ל"ה ע"ב לא תשתעי מיני' דאיבו דקאכל לחמא דארמאי וכו' הר"ן ז"ל בשם תשובות הגאונים שאסור לומר דבר הלכה משמו, וע"י תשו' מחנה חיים ח"ג או"ח סי' יא בשם הרשב"א ז"ל שקנסוהו מדה כנגד מדה דכיון שעבר על גזירת חכמים לא נחשב לחכם לומר שמועה מפיו, וע"ע בזה בסוף ס' מעין גנים, וע"ל לפי"מ דאי' בפרקי בר"א פרק לח דעזרא וב"ד נידו בשופר וס"ת לאוכל פת עכו"ם, ע"י תוס' מס' חולין דף ד' ע"א ד"ה מצת וכו', ומדהוי בנידוי אין לומר שמועה מפיו, וע"כ הקפידו חכמים שיזכר שמם על שמועתם שלא יהיו נראים ח"ו כמנוחים. ויש להביא ראיה למעם זה מהא דמס' פסחים דף ק"ד ע"ב ברבנא דמור וסררונת' דמור גרמה לי למור דלא תתאמרה שמעתתא מפומי' וכו'. וע"ע בזה בתשובות הרי"ף סי' קלג וש"ך חו"מ סי' רצב ס"ק לה ובשד"ח חלק הכללים מערכת א' אות קמג האריך בזה. כללו של דבר, כל המשנה מוטבע שטבעו בה חכמים אינו אלא טועה, וראוי לכל מחבר חכם וירא ה' להזהר בזה. עכ"ל.

והנה ידידי היקר באדם שמו מפארים הגה"צ והאדיר המפואר רבי מרדכי חיים שליט"א מחבר הגליון הנפלא "פנינים" הראה לי ארבעה פנינים יקרים בענין דבר בשם אומרו, ואלו דבריו:

בספר 'חמדה גנוזה' (ח"א עמ' רמד) כתב: כ"ק דודי הרב הזקן מקרשאנאוו זצלה"ה פי' בדרך צחות הפסוק (קהלת יב, יב) עשות ספרים הרבה אין קץ, דאמרו חז"ל (אבות פ"ו מ"ו) כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם, והנה אנו רואים בזמנינו הרבה ספרים שהמחבר גונב הדברים מספרים ישנים ואומר שלו הוא, כי רוצה להיות ממחברי ספר, ובזה מעכב הגאולה כיון שאינו אומר הדבר בשם אומרו. וזהו עשות ספרים הרבה ע"י שרוצה לעשות ספרים הרבה, אין קץ מעכב בזה הגאולה.

בספר 'בדרך עין החיים' ח"א (עמ' רג) מסופר: פעם שאל רבי צבי יהודה מלצר רבה הראשי של רחובות את אביו הג"ר איסר זלמן מלצר זצ"ל, מפני מה כתב בספרו "אבן האזל" היכסף משנה הביא דברי ה"תוספות", ובספרו מתעכב

בדבריו במקום זה רק על דברי התוספות ולא מזכיר כאן את דברי ה"כסף משנה". הואיל ואינו מתייחס בדבריו במקום זה לדברי ה"כסף משנה" אלא לדברי התוספות בלבד הרי אפשר היה לציין את התוספות בלבד, מה צורך היה לכתוב "ה'כסף משנה' הביא דברי ה'תוספות'", שאל הבן את אביו. השיב רבי איסר: אמנם נכון הדבר שאינני מתעכב במקום זה על דברי הכסף משנה, אבל אני עצמי נזכרתי בתוספות זה הודות לכסף משנה ולכן מן הראוי שאזכיר כאן את הכסף משנה שהודות לו נזכרתי בדברי התוספות.

בספר 'ראש הישיבה' (עמ' תקיב) מסופר: כשהיה הג"ר שמואל רוזובסקי זצ"ל אומר בשיעור דברים בשם אחרים, היה מקפיד אחר כך שלא יגידו את זה בשמו אלא בשם בעל הדברים. ופעם אחת כשמאן דהו אמר דבר בשיעור והגר"ש קיבל את זה, ולמחרת בשיעור שאל מיישהו לפי מה שהראש ישיבה אמר אתמול בשיעור... עצרו מיד: "את זה לא אני אמרתי, את זה פלוני אמר!", וכך היה נוהג כסדר. ופעם כשלאחר התלמידים היתה קושיא עצומה על יסוד של רבי שמעון, אמר את ההערה לשכנו בשיעור, והלה רץ לשאול את הגר"ש. למחרת בתחילת השיעור אמר הגר"ש ששאלו אותו אתמול שאלה... והדבר הטריד אותו כל היום... (והעלה בשיעור אפשרות לתרץ, אך דעתו לא הייתה נוחה מכך), וביקש שיגידו לו מי שאל את השאלה. ומשלא ענו לו, שאל: למה לא אומרים לי... ועיכב במשך כמה דקות את השיעור. כשהיה הגר"ש שומע הערה טובה מבחור, במחזור שלאחר מכן, היה מזכיר את ההערה בשם הבחור, גם כשהערה נשמעה מפי בחור צעיר, וכפי שסיפר אחד התלמידים, כי פעם הדגיש הגר"ש בשיעור: לסברא הזו התעוררתי בהזדמנות, מדברים ששמעתי מבחור צעיר מיישיבה קטנה שבא להבחן לישיבה.

בספר 'במחיצת זקני' (עמ' רכ) נכתב: דבר ניכר בספרי הג"ר יוחנן סופר זצ"ל שמביא הרבה פעמים הערות מתלמידיו בשמם אפילו הערות פשוטות ביותר כגון שכן כתוב בספר פלוני וכדומה, שלא כמנהג הרבה מחברים שכותבים רק "והראוני" וכיו"ב בהעלמת שם המוצא. ע"כ מדברי הגר"מ חיים שליט"א.

ואכיר טובה לידידי היקר הגאון הנפלא רבי מרדכי צבי ציון שליט"א שהסכים לפרסם קונטרס זה גם בסוף ספרו האדיר "השואל" חלק ד'. לזיכוי הרבים, וכעת הדפסתי כאן שוב קובץ תשובות עם הוספות.

בברכת כהנים באהבה, כעתירת
גמליאל הכהן רבינוביץ
מח"ס "גם אני אודך"
ו"פרדס יוסף החדש" על המועדים

הגאון רבי יוסף ליברמן שליט"א

ראש ישיבת "כולל שומרי החומות"

ורב דקהל סדיגורא ירושלים ת"ו מח"ס "משנת יוסף"

בס"ד, כג אדר א' תשע"ו

שוכט"ס לכבוד ידידי הרה"ג המופלג בתורה,
ויראת ה' טהורה, מיוחדת כהונה, מו"ה
גמליאל רבינוביץ שליט"א מח"ס 'גם אני
אודך' ופרדס יוסף החדש

אחדשה"ט באה"ר, ע"ד שאלתו במשיבי
תשובות שמיבים לשואלים

שונים, אם צריך להזכיר את שם השואל
בתשובה, כי לפעמים יש בשאלות רעיון
מיוחד או היכי תמצוי יפה ומעניינת, ואיזה
הברקה וחידוש, וקישור נחמד בשני
מקומות בהלכה, שכ"ז מגיע אחרי העמל
והגיעה בלימוד ההלכה היטב, וא"כ היה
ראוי לומר את השאלה בשם אומרו
שחידש שאלה זו.

בספרי רבותינו כגון בשו"ת חתם סופר
נזכר בכל תשובה אל מי נכתבה
התשובה, וכן בספרי צאצאי ותלמידי
החת"ס. ואפילו בספרים האחרים כגון

בתשובות רעק"א שהזכיר רק השם בלי
שום תואר, או רבי דק"ק פלונית בלא
השם, דהיינו שהזכיר רק השם בלי התואר
או רק התואר בלי השם, וכן ציוה לבניו
לכתוב כן בספריו, זה היה מרוב ענוותנותו
דמי אני שיהא חשוב להשיבו.

וא"כ הרי לנו מעשה רב שהקפידו להזכיר
השאלה בשם אומרו, וגם רעק"א
כתב למעשה למי השיב, אלא שלא כתב
את כל הפרטים, התואר או השם, מחמת
ענוותנותו וכו"ל, אבל קצת בשם אומרו
קיים, כאשר כתב המקצת. ובפרט אם
השואל מקפיד ע"כ ורוצה שיהא זכור
השאלה על שמו, ודאי יש להקפיד. ועי"ע
במשנ"י על אגדות הש"ס (בפתיחה חלק
ב) קונטרס ארוך בנושא האומר דבר בשם
אומרו.

דושת"ה בברכה

הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א
הראשון לציון, הרב הראשי לישראל
מח"ס ילקוט יוסף וש"ס

בס"ד, ט"ו טבת תש"פ

לכבוד הרב הגאון כש"ת כהר"ר גמליאל
הכהן רבינוביץ שליט"א מח"ס גם אני אודך
ועוד.

שלום וישע רב,

אודות שאלתו בפרק השואל, מדוע לא
מקפידים לציין בספרים את שמות
השואלים בדבר ה' זו הלכה, הרי עצם
השאלה היא חלק בלתי נפרד מהתשובה,
שכן לולי שאלת השואל, לא היה החכם
חושב לכתוב על כך, ולכן צריך לומר דבר
בשם אומרו.

בוודאי שישנה חשיבות לציין לשם
השואל, וכפי שמצאנו ראינו
בתשובותיהם של גדולי וחכמי ישראל
לדורותיהם, שציינו את שמות השואלים
בספריהם. אולם אם המחבר כותב בלשון
שאלוני, נשאלתי וכדומה, אין בכך גזל
דעת, שכן הלומדים יודעים ששאלה זו
הגיעה אליו מאדם אחר ולא שחשב עליה
מדעתו. והיכא שהשואל הפנה לפוסקים
הדנים בזה, או שכתב תשובה משלו
וביקש חוות דעת הנשאל, כמו בתשובת
הרמ"א שו"ת סימן מח, בודאי שצריך
להזכיר שם השואל.

והנה, מצינו לכמה מחברים שהעלימו את
שמם הטוב של השואלים
מספריהם, וכעין שו"ת תורה לשמה,

ובמקרה זה שהמחבר חפץ בעילום שמו,
אם יציין את שמות השואלים, יוכלו בנקל
לעלות על עקבותיו. ולכן אינו מחוייב
להזכיר. אך באופן כללי, חשוב שמחברי
הספרים יצינו לשמות השואלים ולא
ימנעו טוב מבעליהן, ובפרט בשאלות
שלא מתעוררות לכל אחד, וכדוגמת כת"ר
שהינו כמעין המתגבר בשאלותיו
המחכימות. מה גם שאין למחבר כל נפ"מ
בכך, ואדרבה, מחברים רבים לכבוד יחשב
להם שדורשים מהם דבר ה' זו הלכה.
וכאשר רואים חכם שמשיב לשאלות
הציבור, מוסיפים לו עוד כהנה וכהנה,
ומלאה הארץ דעה את ה'. אולם אף אם לא
צינו לדברי השואל, בוודאי שיש לו חלק
בלתי מבוטל בזיכוי הרבים שנעשה מכך.
וע"ע בספרנו שלחן המערכת ח"א
(בהקדמה עמ' יב) מה שכתבנו בעניין
שפתותיו דובבות בקבר, וצרף לכאן.

רק זאת אציין במה שראיתי בדורינו לכמה
מחברים שלוקחים סימנים שלמים
מספרי מרן זיע"א או מילקוט יוסף, ושמים
בכליהם וקוראים זאת על שמם, ראיתי
לנכון לדון אם אכן מותר להעתיק קטעים
מספר אחר, וכן לציין לפוסקים רבים
שציין אותם בספר אחד, בלא להזכיר
מקור הדברים, הנה במשנה (אבות פרק ו'
מ"ו) שנינו: והתורה נקנית במ"ח דברים,
ואלו הן וכו', והאומר דבר בשם אומרו,

הא למדת שכל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם, שנאמר ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי. וכ"ה במגילה (טו.) אמר ר"א אמר רבי חנינא, כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם וכו'. וכ"ה בסוף מסכת כלה.

ויש שהוסיפו, דמלבד שהוא מכלל מ"ח דברים שהתורה נקנית בהם, ומביא גאולה לעולם, זאת ועוד עובר על איסור גזל במה שלוקח חידוש מחבירו ואומרו בשם עצמו. וכן הוא בספר חרדים (פרק מז ס"א), תני ר"ח כל שאינו אומר דבר בשם אומרו עובר בלאו, שנאמר אל תגזול דל, כי דל הוא, וכ"כ המג"א (סי' קנו סק"ב). [אלא דמה שצינו החרדים והמג"א מפ"ק דנדרים, לא נמצא שם, וראה להלן]. וכ"ה במדרש תנחומא (במדבר סי' כב) על הפסוק (משלי כב, כב) אל תגזול דל. ומה שהעתיק בשמו בגנזי חיים (מערכת האל"ף אות כא) דיש בו משום "סרך גזל", והיינו דרך רמז, הנה אין כן הלשון במדרש תנחומא כיעו"ש.

ובספר חסידים (סי' תקפו) כתב, לא יחטא אדם לאחר מות האדם בשביל אבותיו, אם יודע שאביו לא עשה פירוש של אותו ספר, ואביו צוה לו תכתוב שמי עליהם שאני עשיתי אלה הפירושים, כדי שיאמרו עלי ז"ל, לא יכתוב הבן אלא שם פלוני הרב שעשה אותם. וכן דרשו בספרי, לא תשיג גבול רעך אשר גבלו ראשונים, שלא ייחס דברי רבי אליעזר לרבי יהושע וכו'. ע"כ.

ובשו"ת נודע ביהודה (תנינא או"ח סי' כ') הביא שהגאון רבי ישעיה ברלין שאל, איה מקום מאמר המובא בילקוט, כל שאינו אומר דבר בשם אומרו, עובר בלאו, ומציין שם נדרים פ"ק, ואינו לפנינו. והשיב לו הנודע ביהודה, שהוא בתנחומא, וסיים, ומ"ש רמז בפסוק אל תגזול דל, דבריו מתוקים כדבש. [והיינו, דלשון דל הוא מלשון דלה דלה לנו, מה שדלתה נשמתו]. ועיין בהערות מקור חסד על ספר חסידים הנז'. גם במחצית השקל העיר מזה דלא נמצא כן בנדרים. אך בספר מר קשישא (כללים בתלמוד לבעל החות יאיר, עמ"ק) פירש, דבנדרים ח: אמרו, אמר רבי שמעון בר זביד אמר רבי יצחק בר טבלא, ומנו שם שמונה חכמים שאמרו עד ר"י בר אלעאי, ומבואר דצריך לומר דבר בשם אומרו גם בכהאי גוונא. ובשו"ת משיב דבר ח"א (או"ח סי' קמז אות ב') כתב שיש טעות סופר במגן אברהם, וצ"ל פרק ד' דנדרים, והיינו במה שאמרו שם (לח). דהפולר ניתן למשה רבינו במתנה, והוא בעין טובה נתנה לישראל. ולפי זה החידושים שאדם מחדש בפולר הם מכח המתנה שקיבלו ממושה רבינו, ולכן הוי גזל אם לא מזכיר בשמו.

ובכנה"ג (יו"ד סי' סד הגה"ט אות כג) הביא דברי המהרי"ק, וכתב, ובספר בנימין זאב (סי' שכא) כתבו בשם עצמו, כמנהגו לכתוב כל דברי הגדולים שקדמוהו בסתם כאילו הם מתורתו, וכמה נתרעם עליו המהרש"ל בים של שלמה (ב"ק עז.).

ועיין להחת"ס בתורת משה על הפסוק ואני שמעתי עליך לאמר תשמע חלום לפתור אותו, שכתב, ולא אמר בשם אומרו ששמעתי משר המשקים, על כן הביא גלות לעולם, ולא גאולה. ע"כ. ומשמע דכיון דהוי כלל גזל, לכן גם בגוי שייך דין זה. אי נמי, שיש אומרים דכל דבר שהוא מסבא גם גוי שייך בו, וכמו שכתבו כן גבי כיבוד אב ואם, דבני נח נצטוו על מצוה זו ואם בתוך ל' מצוות שקיבלו עליהם. ועיין בחולין (צב.) ששלשים מצוות קיבלו עליהם בני נח, וכתב רש"י שם, שלא נתפרשו. ועיין בעשרה מאמרות (מאמר חיקור דין ח"ג פרק כא), ששבע מצוות שכליות כלליות הן, ובפרטן שלשים הן, ופירש את כולן. אבל הרב המחבר בשער נ"ו (עמ' רלח) לא פירש הגמ' כן, אלא שבני נח לא נצטוו במצוות כיבוד אב ואם. וכן מתבאר מפירוש רבינו ברוך לקידושין שם (אור הגנוז א', עמ' תריט) שכתב, כיבוד אב ואם אין לו שיעור כי הא דתנן בראש פיא, דהא הנהו גויים דלא איצטוו על כיבוד אב ואם, דלא איצטוו בני נח אלא על ז' מצוות, אפסיד כל חד מיניהו שיתין ריבי זוזי כי היכי דלא לאועורי אבוהי. וכן כתב בפירוש רבינו חננאל בן שמואל שם. ומ"מ נראה שלא אמר רבינו רק שלא נצטוו על כיבוד אב ואם, ולא בא אלא לפרש אינו מצווה, אבל איננו שולל שקיבלוה עליהם. ועיין להנצי"ב בהסכמתו לספר אהבת חסד שכתב, שגם אומות העולם מצווים על כיבוד אב ואם. וראה מה שכתבנו עוד בזה

בילקו"י על כיבוד אב ואם (פרק טז הערה ה').

ויש שכתבו דכיון דגמילות חסדים היא מקיום העולם, וכדכתיב עולם חסד יבנה, והוא חובת האדם וזהו צורתו, משום הכי גם אומות העולם מצווין על גמילות חסדים. וכיו"ב אמרו לגבי מצות פריה ורביה דעכו"ם מצווה על לא תוהו בראה לשבת יצרה. וה"ה לגבי גניבת דעת. וראיתי שהביאו משם הגר"ח קנייבסקי שהביא מקור לזה, מתוס' ב"ב טז: ד"ה בא, אהא דאמר רבי יוחנן חמש עבירות עבר אותו רשע באותו יום, בא על נערה המאורסה וכו'. והקשו התוס', וא"ת והא בן נח לא נצטווה על נערה המאורסה כדאמרינן בפרק ארבעה מיתות וכו'. ואומר ר"י, דאף על פי שלא נצטוו מכל מקום מכוער הדבר כמו ושט את הבכורה, אף על פי שאינו מצווה על כך.

וע"ש בגנוזי חיים שציין לכמה פוסקים שדיברו זה, ומכללם בש"ך וסמ"ע וט"ז (חו"מ סי' עב), ובתשובת הרי"ף (סי' קלג), ובמור וקציעה בהקדמתו לאו"ח, ובספר בן יוחאי (שער ז' דף קח), ובמשק ביתי (מערכת ד' אות רלד), ובשם הגדולים ח"א (מערכת זי"ן אות ה'), ובח"ב (אות כה דף כח.), ובספר ועד לחכמים ח"ב (אות וא"ו), ובשו"ת חות יאיר בהקדמתו (דף א:), ובשו"ת חיים שאל ח"ב (סי' כא).

והיכא שראה בספר שציין לכמה מראה מקומות בענין מסויים, אם מחוייב להזכיר שראה דברי אותו ספר בספר

זיו, בפתיחה, שנסתפק בתלמיד חכם שחידש דבר תורה מדעתו, ושוב מצא שכבר קדמו גברא רבה בספר, אם מחוייב לאומרו בשם זה שקדמו, או דנימא כיון שהוא חידש זאת מדעתו קודם שראה בספר רשאי לאומרה משמיה דנפשיה, והעלה, דא"צ להזכיר זה שקדמו, ורשאי להגיד משמיה דנפשיה, והוכיח כן מחולין עה. אמר רב חסדא השוחט את הטרופה ומצא בה בן ט' חי טעון שחיטה וכו', ושם מבואר דרב חסדא ידע שדין זה אמרו רבי חייא, ואפי' הכי הזכיר זאת משמיה דנפשיה. אלא שבתוס' שם באמת הקשו, דכיון דשמיע ליה ברייתא, לימא ברייתא. ולכן כתב שם, דהאידינא נהוג עלמא דבכה"ג כותבים החידוש שחידש מדעתו בלשון ונראה לי וכו', ואם אח"כ ראה באיזה ספר, יכתוב שוב ראיתי בספר פלוני. וע"ש עוד.

ובשיורי פאה (מערכת א' אות לה) הביא מכתב שכתב לו חכם אחד, להוכיח דהיכא שידע הדבר א"צ לומר בשם אחר, דהנה בהגהות מעשה רוקח על הש"ע (בסי' קנו) כתב ע"ד המג"א דמי שאינו אומר דבר בשם אומרו עובר בלאו, נדרים פ"ק, כתב, טעות סופר, דליתא בנדרים והוא בילקוט שמעוני (משלי כב). כל זה שמעתי בשם הגאון רבי ישעיה ברלין. ע"כ. וכבר הזכרנו משם הנודע ביהודה שציין לדברי הילקוט, ועכ"ז לא הוצרך לומר זאת, ומוכח שכל שידע הדבר א"צ לומר ששוב ראה כן בספר פלוני.

פלוני, הנה מהר"י ניניו ז"ל בספרו אמת ליעקב (בקונטרס שפת אמת דף קכד) כתב: וזאת למודעי, איך בהיותי בעיר תהלה איזמיר, גליתי רז זה של המ"ב מסעות מספר מעלות אלהים, שאינו נמצא שם, וטרחת להעתיקו, ואחר כך ראיתי בספר עתרת חיים למהר"ח פלאג'י שהדפיס אותם בלשון הזה אות באות תיבה בתיבה, ולא הזכיר אותי, וכדי שלא יחשבו העולם שאני העתקתי אותו מספרו, יען שהלשון הוא אחד, לכן באתי להודיע שהדבר הוא להיפך. ע"ש. ומהר"ח פלאג'י השיב לו בגנזי חיים הנ"ל, דאף שספר מפעלות אלהים לא היה בנמצא באיזמיר, כיון שהדברים הובאו בשמו, א"צ להזכיר מי העתיקו. ומלבד זאת הספר מפעלות אלהים נמצא בבית מדרשינו, זה למעלה מארבעים שנה, והעד בנו שהעתקתי משם הדברים, ע"ש. ומסתבר, דבאופן שאחר שראה הציון פתח אותו ספר וראה הדברים במקורם, א"צ להזכיר שציינו לספר זה בספר פלוני. וכן שמענו מכמה גדולים. וכן ציינו לשו"ת מחנה חיים (אהע"ז בסוף הספר) שהביא ראיה לד"ץ ממדרש תנחומא (פרשת במדבר סי' כז) ששנו רבותינו, אמר ר' נחום הבלר, מקובל מייאשא שקיבל [מאבא, שקיבלו מן הזוגות, שקיבלו] מן הזקנים, הלכה למשה מסיני. ומי שאינו אומר דבר בשם אומרו, עליו הכתוב אומר אל תגזול דל.

ובשד"ח (פאת השדה מערכת א' כלל קמג) הביא משם ספר תפארת

ואסיים בברכה, שיזכה כת"ר להמשיך ולשקוד על דלתות תורתנו יצלית, מעלה מעלה לגאון ולתפארת. אכ"ר.

בברכת התורה

יצחק יוסף

הראשון לציון הרב הראשי לישראל

ונשיא הרבנות הראשית לישראל

הקדושה לילה כיום יאיר כחשיכה כאורה

מתוך בריות גופא ונהורא מעליא. והיה

כעץ שתול על פלגי מים אשר פריו יתן

בעתו ועלהו לא יבול, וכל אשר יעשה

הגאון רבי חיים אלעזר שיינברגר שליט"א

ראב"ד בית יצחק

בהקדמתו ועוד הרבה שא"א לפורטם כי רבים הם וכל אחד בהתנצלותו בסגנון שלו - אך היוצא מהנ"ל שאם הנשאל הוא מגדולי חכמי הדור שהרבה שואלים אותו ואינו פחיתות כבוד לשואל ברור שיש לכתוב שם השואל שלא יהא בכלל אל תגזול דל כי דל הוא וכו' עי' מ"א או"ח סי' קנ"ז ס"ק ב' ועי' שם בשערי תשובה שהביא משו"ת בית אפרים ובהגהות רע"א שמקורו מתנחומא פרשת במדבר שמה שנרשם מקורו מגמ' נדרים אינו נכון וכבר העיר בזה הגאון רבי ישעי' פיק לנודע ביהודה והשיבו שנכון שאינו בבבלי ולא בירושלמי אלא בילקוט והמ"א נשמך אחרי הילקוט ושם נרשם נדרים ואינו בנדרים אך עי' בהקדמת שם עולם לרבי ראובן מרגליות שכתב שיש הרבה דברים שמביאים מגמרא נדרים ואינו בפנינו במסכת נדרים וכנראה חסר אצלנו ועי' עוד ביור"ד סי' רמ"ב בש"ך ס"ק מ"ג שבאומר בסתם דבר ששמע מאחרים מתעטף בטלית שאינו שלו והביאו הפוסקים דברי הספרי שהמחליף עובר גם בלא תשיג גבול ריעך וכו' והיינו שאם מחליף באחר עובר על לא תשיג גבול גם ואם אינו מחליף אלא שאינו אומר בשמו עובר על לא תגזול דל וכו' ולהיפך הרי איתא במשנה אבות ועוד שמביא גאולה לעולם ועוד הרבה מאמרי חז"ל ואכ"מ - ועי' עוד בעובר אורח להאדר"ת הנדפס סוף ספר ארחות חיים

לכבוד הרה"ג המפואר מחבר חיבורים מחוכמים ה"ה רבי גמליאל בן ידידי הרה"ג רבי אלחנן נכד למורי ורבי הגאון הגדול רבי לוי רבינוביץ זצ"ל

אחדשה"ט כראוי וכיאות

תשובה:

הנה ברור שכל שאלה בהלכה שיש בה איזה חידוש או הברקה שנראה שהשואל חידש בה דבר צריך לאומרו בשם אומרו ככל דבר חידוש בתשובה ובפרט בשאלת חכם הרי שאלת חכם חצי תשובה וכמבואר פתגם זה כבר בראשונים ועי' בשו"ת המבי"ט חלק א' סי' י' שהשיב לו הב"י כפתגם הנ"ל ובמבחר הפנינים לרבי ידעיה הפניני איתא שאלת חכם חצי חכמה וכו' - אך עלינו להבין מפני מה הראשונים לא הביאו רק בלשון וששאלת ולא כתבו שם השואל וגם בהרבה אחרונים ויש שבהקדמה התנצלו מפני מה לא כתבו שם השואל ויש שכתבו מטעם הוצאות הדפוס עי' בהקדמת שו"ת מהר"ם מינץ ויש שכתבו מפני שאין רוצים להגדיל התוארים או להמעיט עי' הקדמת הרע"א ועי' בשו"ת מנחת אלעזר [מונקאטש] בהקדמה בתרעא זעירא שהביאו וכתב שלכן לא כתב שמות השואלים - ועי' עוד בשו"ת רע"א בסוף סי' קכ"א ויש שכתבו שלא לבזות אותם דהיינו שהשואל צריך להגיע להנשאל והם חכמים גדולים עי' חלקת יואב

מספינקא על מ"א סי' של"ד ס"ק ט"ו
 לגבי הצלה מהדליקה שחידושים שחידש
 בעצמו הוי גם ספק סכנת נפשות לגבי
 להצילו מהדליקה אחרי עמל שעמל בה
 כפי שכתב כת"ר בלשון השאלה ודון
 מינה לעניינינו והיוצא מכל הנ"ל שכל
 שכוונתו לאיזה סיבה מהמפורטים לעיל
 אין בה משום אל תגזול כי אינו גוזל אלא
 אדרבה רוצה בכבודו או שאינו יכול
 לכתוב מחמת סיבות אחרות אבל באם
 מכין לאומרו בשמו ולהתעטף באיצטלא
 שאינו שלו ברור שאסור וצריכים לכתוב
 שם השואל ובזמנינו אין היתר של הוצאות
 הדפוס כי הדפסת שם השואל אינו מעלה
 ולא מוריד בהוצאות ודוק – ואך יצויין מה
 שכתבתי לכת"ר לפני שבוע מדברי
 המהר"ם שיק הסובר שאין בזה גזילה

ולפלא שלא הזכירו דברי המ"א והפוסקים
 דלעיל והאמת ששכחתי לציין אז דברי
 המ"א והפוסקים הנ"ל בתשובה הנ"ל
 ויצרף זאת כנ"ל וזאת עלי לציין גם שאם
 היה ממש גזילה לא יועיל התנצלות של
 הוצאות הדפוס שבלאו הרי צריך אדם
 להוציא כל ממונו ואולי בגלל שהיא לאו
 שאין בו מעשה בגוונא דידן וכתבתי כבר
 בעבר לכת"ר על זה דברי הפ"ת ביור"ד
 ואכמ"ל אך האמת שהיא גזילה שתלוי
 בכוונתו ואם אינו מכין לגזול אז אינו
 נקרא גוזל בכלל ודוק ופשוט

ויש הרבה להאריך בזה אף כיודע מה
 שהלב חושק הפנאי עושק ודי בזה
 כעת -

בכבוד רב חיים אלעזר שיינברגר

הגאון רבי יוסף צבי הלוי האבערפעלד שליט"א

ראש כולל סמיכות חכמים

ב' אד"א תשע"ו לפ"ק פעה"ק ירושלם תובב"א	הזכיר שמו ובא אחר והזכיר שמו, ג"ז נחשב כמביא גאולה לעולם.
כבוד הרב גמליאל ב"ר אלחנן י. ד. הכהן רבינוביץ שליט"א שלום וברכה!	ויותר מזה בנדה במשנה (יט:) ר' יוסי אומר לא כך וכו' מק' הגמ' ר' יוסי היינו ת"ק, ומתרץ הא קמ"ל מאן ת"ק ר' יוסי וכל האומר דבר בשם אומרו וכו'.
בענין הזכרת שמות השואלים בספרי השו"ת, עורר כת"ר למה אין מקפידים להזכיר שמות השואלים בספרי השו"ת, והרי השאלה נתעורר ממחשבה והרהור בד"ת ולפעמים ע"י עמל ויגיעה בלימוד ההלכה, וצריך לאומרו בשם אומרו.	ור"ל אף שהת"ק כבר אמר הדין מוסיף במשנה שם התנא.
בענין זה כבר כתבתי לכת"ר [לפני 10 שנים יומין דחנוכה תשס"ו] שעורר השאלה בסגנון דומה וזה תוכנה:	ואולי מזה יש ללמוד שאף שאינו אומר דבר חידוש, יש מעלה להזכיר בשם אומרו, וא"כ כ"ש כשמעורר קושיא שהיא דבר חידוש בתורה ועיד"ז מתרבה תורה שמשיב כהלכה.
בענין אשר שאל בהא דאומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם, אי בקושיא בעלמא, ג"כ צריך לאומרו בשם המקשה, ואי הכותב בקובצי חד"ת קושיא אי יש חוב להזכיר בשם אומרו, מאחר שבא ע"י יגיעה בתורה. [והננו מעתיק התשובה מהתם להכא], הנה מקור הדבר נלמד במגילה (טו.) אר"א אר"ח כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם שנא' ותאמר אסתר וגו', וכן באבות מ"ו נדה יט: ובחולין (קד:) יש משמעות דאף אם א' אמר מימרא ולא	והנה בש"ס מלא מאות או אלפי פעמים בעי רבא בעי וכו', ש"מ שגם השואל בכלל תורה הוא, מלבד מה שגורם שע"ז בא להרבות תורה, ומה שנזכר הרבה פעמים איבעיא להו ולא בשם אומרו, שלא מפורש מי השואל, זה מפני שזה נשאל בביהמ"ד וכמו שרגילין לפרש (די בני הישיבות האבן א בעי"א געפרעג"ט), ויש לזה הסבר ששאלו אותו בישיבה בביהמ"ד שהלך השמועה הזו בביהמ"ד בין כולם, ולא נזכר שם שואל מיוחד, גם י"ל ששאלו הצורבים שלא הגיעו לדרגת אמורא ולכן נזכר בסתמא.

ועכ"פ השואל דבר הלכה ועיד"ז נאמר
תירוצ' ע"י ת"ח ודאי ראוי
להזכירו בשמו ולשבחו שהוא עורר
השאלה ולזכותו יזקף הד"ת שענה הת"ח,
וכן יזקף לזכותו הד"ת שנדפסים ונשמעים
בין החיים דברי אלקים חיים, ומבדרן
שמעתתא בביהמ"ד, ושכרו הרבה מן
השמים בלי ספק כלל.
כ"ד הדוש"ת
יוסף צבי הלוי האבערפעלד

הגאון רבי נח אייזיק אהלבוים שליט"א

מח"ס מנחת חן

רב ואב"ד דק"ק נחלת יצחק בקי גארדענס, נ.י.

בס"ד יום ב' פ' וישב תש"פ לפ"ק תשובה

שפעת ברכה, מאלקי המערכה, לכבוד מע"כ ידידי החשוב והמפואר, הרה"ג המפורסם, נודע בשערים, בחיבוריו היקרים, והמחוכמים, כש"ת מו"ה גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, מח"ס "גם אני אודך" ו"פרדס יוסף החדש" על המועדים.

בדבר השאלה

הנה ראיתי כאלו שלא מקפידים להזכיר שמות השואלים בספרי השו"ת, והנה כל שאלה בהלכה, זה רעיון מיוחד, או היכי תמצוי יפה ומעניינת, או איזה הברקה וחידוש, או קישור נחמד משני מקומות בהלכה, שכל זה בא רק על ידי העמל ויגיעה בלימוד ההלכה היטב, ודקדוק בדברי הפוסקים כראוי, וצריך לומר בשם אומרו מי שחידש השאלה.

אשמה מאד אם כת"ר שליט"א יכתוב לי בזה תשובה בהלכה לזיכוי הרבים שיזכירו כל שואל עם שאלתו שזכה לחדש בתורה לאחר יגיעה בס"ד, ויזכה כל אחד להיות חלקו בתורה הקדושה, שהרי יש כאלו שזוכים לחדש שאלות בהלכה, ויש כאלה שזוכים לחדש תשובות בהלכה, ויש כאלו שזוכים לחדש פירושים על התורה, וכו', וכו', כל אחד מה שחננו השם יתברך ברוב חמלתו.

א הנה כעת אני בא בקצרה, שאין עיתותי בידי מחמת חבילי טרדין העמוסים עלי בהגדת שיעורים כסדרן, ואמירת הרבה דרשות, ועוד עסוק אני בכתיבת חיבור חדש בעזרי"ת בהרבה ענינים אקטואליים ותשובות להלכה ולמעשה, ע"כ הנני בא בקצירת האומ"ר. – הנה גם אני עוד מלפני כמה שנים כבר תמהתי ע"ז שכמה מחברי שו"ת המשיבים דבר הלכה לשואלים אין מזכירים את שמם של השואלים, והרי כתוב אל תמנע טוב מבעליו (משלי ג'), ובאמת כתר"ה צודק בזה, שכל שאלה בהלכה יש בזה איזה הברקה וחידוש, או רעיון מיוחד, שכל זה בא ע"י עמל ויגיעה בלימוד ש"ס ופוסקים, ולמה לא יזכירו את שמו ע"ז, ובפרט שהרבה פעמים מצינו שהמשיב בעצמו מודה וכותב "שאלת חכם חצי תשובה", וא"כ הרי בזה ענין מחודש שחידש השואל, ולמה יגרע חלקו השואל בזה שמעלימים שמו.

ב וזכור אזכור שכבוד אאמו"ר הגאון זצ"ל מח"ס שו"ת שאילת יצחק ג' חלקים הי' בידידות מאוד עם הני אחים הרבנים החשובים ז"ל מח"ס שו"ת באר משה, והשני מח"ס שו"ת בצל החכמה, וסיפר לי שפעם אחת הי' לו פתחון פה

עמהם בזה ששניהם בספריהם מעלימים ולא מזכירים את שם השואל, ואמר להם שבוזה שלא מזכירים את שם השואל בהתשובה הם מקפחים את זכותו, והרי אדרבה נחוצה מאוד שיחקק שם השואל בספר ויהי' לו לזכרון עד סוף כל הדורות, וכל מי שילמד בהספר לעתיד בהזכרת שם השואל יהי' בזה זכות ותועלת לנשמתו בגן עדן.

עושה מצוה, וזו מידת חכמים היא ומידת וותיקין כדי ליתן שכר לעשות מצוה, ומידת התורה הוא שהיא כותבת ומפרסמת עושה מצוה. ואם התורה עשתה כן, צריכין אנו להלך אחר מידותיה של תורה שהן דרכי נועם. עיי"ש. – וחוצה מזה כבר אמרו במגילה (ט"ו). גודל הענין לומר דבר בשם אומרו, וכן בירושלמי (פ"א שבת ה"ב).

ג) ויש להוסיף דידועים דברי הרשב"א בתשו' ח"א (סי' תקפ"א) "מפרסמין

והנני בזה חותם בכל חותמי בכנות, נח אייזיק אהלבוים

הגאון רבי חיים שלום הלוי סגל שליט"א

מו"צ בבית ההוראה דהגרי"מ שטרן שליט"א

ור"מ בשיבת 'כנסת מרדכי' סאדיגורה ומח"ס בירורי חיים ה"ח ועוד

ומצינו בדברי הרמ"א (חו"מ סימן רצ"ב ס"כ), וכן הובא בשו"ע הרב (הלכות מציאה ופקדון סימן ד' ס"ח) היכא דמפקיד נתן לשמור ספרים אצל נפקד תלמיד חכם, דיש מתירים ללמוד ולהעתיק מהן, אם אין לו כיוצא בהם, לפי שכשהפקידו אצלו יודע היה שהנפקד תלמיד חכם, וילמוד ויעתיק מהם, ועל דעת כן הפקיד אצלו מן הסתם. אבל אם ידוע שהוא מקפיד ע"ז אסור. ויש אומרים שאם הפקיד אצלו סתם ולא גילה דעתו שהוא מקפיד, אף שאח"כ הוא מוחה בו בפירוש, אין בכך כלום, לפי שכיון שלא גילה דעתו בתחילה שהוא מקפיד, בודאי נתרצה, מאחר שיודע שהוא תלמיד חכם, והרי זה כאילו השאיל לו כל משך זמן שהפקיד אצלו, ושוב אינו יכול לחזור בו עד עת בואו ליטול פקדונו וכו'. ע"כ.

הנה מה שהעלה בדיעה קמיתא, דבאם ידוע שהוא מקפיד אסור. ה"ה דעת הסמ"ע (סימן רצ"ב סקמ"ה) דכל היכא דגילה דעתו דקפיד, ידעינן דודאי לא ניחא ליה שיעתיקו ממנו, ואסור לקרות מתוכה, ומיקרי שולח יד בפקדון. עיי"ש. אולם הש"ך פליג, וס"ל להתיר בכל גווני.

אבל לדינא העלו הפוסקים כדעת הסמ"ע, ה"ה המג"א (או"ח סו"ס יד) בשם הפוסקים. גם האליה רבה והפרי מגדים העתיקו בעיקר את דברי הסמ"ע. וכן הוא

בס"ד, יום שנכפל בו כי טוב למעשה בראשית לסדר ויצא ה' לחודש כסלו ה'תשע"ו

כבוד ידידי הרה"ג כהן שדעתו יפה, מלא חכמה ויראה טהורה, חו"ב טובא, שמעתין מתבדרין בבי מדרשא, שמו מפארין רבי גמליאל רבינוביץ שליט"א מח"ס גם אני אודך ג"ח ופרדס יוסף החדש ג"ח

ע"ד שאלתו, שמעכ"ת שואל שאלות בהלכה את רבני ומורי הוראה בישראל שליט"א, ויש מהם שמביאים את שאלתו משמו בספריהם דברים כהוייתו, ויש שמביאים את השאלה, אבל משמיטים את שמו של השואל, והדבר חורה לו עד למאוד.

צדדי השאלה: אלו המשמיטים חושבים שעיקר הדבר הוא התשובה לשאלה, אבל השאלה גופא הוא דבר של מה בכך. אבל האמת היא דזה אינו, דכפי שמעכ"ת אמר לי, שמשקיע בשאלות מחשבה רבה, שעות על גבי שעות ביגיעה רבה, הן בכדי שיהיה שואל כענין, והן בכדי שהשאלה תהיה שאילה יחודית שלא הלכו בה כבר הנמושות, ולא דנו בזה הפוסקים.

תשובה: א) הנה אמרו ז"ל (מגילה טו, א) כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם, הרי לן חשיבות הענין לצטט בשם האומר.

דעת השו"ע הרב – הנ"ל. ועיין בספר אמרי יעקב – חו"מ (עמ' סה-סו) בזה.

לפי זה נימא אף אנן בנד"ד, כל היכא דמקפיד על דברים שהם שלו, שיובאו משמו, ודאי דאסור להשמיט שמו. אלא דצריך ליידע ולציין שמקפיד ע"ז.

ושמחתי לראות בספר שדי חמד (ח"ב עמ' פו, א) ע"ד אי איכא חשש גזל בדברי תורה, וכבר כתב לדמות לדברי הרמ"א הנ"ל היכא דמקפיד ספרים אצל תלמיד חכם עיי"ש.

וראה עוד בספר שדי חמד (ח"א מערכת האל"ף אות קמג) בחומרת הדברים, דאיתא בספרי (פר' שופטים סימן קפח) אזהרה שלא להחליף שם בעל השמועה מרבי יהודה לרבי יוסי, וז"ל חילוף תניא, מנין למחליף דברי רבי אליעזר בדברי רבי יהושע לומר על טהור טמא ועל טמא טהור – שהוא עובר בלא תעשה, תלמוד לומר לא תשיג גבול רעך ע"כ. וכתב הרב טהרת המים (מערכת החי"ת אות כה) מינה קחזינן, דאם בש"ס כתוב ר"י סתם, ולא ידעינן אם הוא ר' יוסי או ר' יהודה וכיצא דהנכון שיקרא ר"י, ויהיה מי שיהיה, ולא יכנס בקוראו בפירוש בסוג עובר בלא תעשה. והגם דיש לדוחה לדחות דזה דוקא בודע והוא מחליף, מ"מ מידי ספיקא לא נפקא וכו' ע"כ.

ב) והלום ראיתי מה שכתבו הגאונים נודע ביהודה ובריה מוהרש"ל בספר אהבת ציון (דרוש ט' ד"ה ולפי האמור),

דבתלמיד חכם יש ב' אופנים אשר יכול להיכשל בעון א' החטאים שבאים מחמת תאוות גופניות כגון גזל ועריות, מאכלות אסורות, וחילול שבת ויו"ט וכדומה, ובזה הוא שוה לכל נפש, שאם עשו תשובה מוחלין להם. ב' במכשול אשר אי אפשר לעם הארץ להכשל בו, כגון שחוטא ע"י לימודו, והעבירה באה לו בסיבת לימודו – שמתלבש בטלית שאינו שלו ומתכבד בדברי תורה שלא עמל בו, וגוזל את זולתו וכו'.

ועון זה הוא קשה להתכפר, והטעם הוא על דרך מה שכתבו המפרשים ליישב מה שיש לתמוה שמצינו בשאול המלך בחיר ה', 'ושאול באחת ולא עלתה לו' על שהיה מרחם על אגג ועל מיטב צאנו, ומה עלתה לו שנכרת ממנו ומזרעו המלוכה, והקב"ה אמר כי מאסתי את שאול, ונגעלו שערי רחמים לפניו, אף שעשה תשובה והתודה על חטאתו, ואמר חטאתי כי עברתי את פי ה', וכל זה לא הועיל לו ולא שב אף ה' מעמו. ואילו דוד המלך נכשל בעבירה חמורה במעשה דבת שבע, וכאשר שלח ה' את נתן הנביא להוכיחו כתיב (שמואל ב' יב, יג) ויאמר דוד אל נתן הנביא חטאתי לה', ויאמר נתן אל דוד גם ה' העביר חטאתך לא תמות. ויש להבין מה בין זה לזה, והלא שניהם צדיקים גמורים היו, וכתבו ליישב יען כי שאול חטא בדבר המלוכה ובשליחות המקום ברוך הוא, ולכך נתפס בעונו. וכן היא המידה מאתו יתברך לדקדק עם קדושו וצדיקי עולם על דבר אשר נכשלו בסיבת גדולתם ועבודתם. אבל דוד לא חטא בדבר

המלוכה, וחטאתו לא היה בסיבת המלוכה וכו' לכך כאשר שב ורפא ונסלח לו.

כן הוא הדבר בשני אופנים שאפשר לתלמיד חכם להיכשל בו, שאם נכשל מחמת תאוה גופנית הרי הוא כשאר כל אדם, ושב ורפא לו. אבל אם חטא מחמת לימודו אזי עונו לא במהרה נמחק, דומה לחטאתו של שאול המלך.

וכבר הרעיש בעל הנודע ביהודה ביום שהשלים את ספרו 'נודע ביהודה קמא', לתלמידים ולבני תורה אשר מתלבשים בטליתות שאינן שלהם. ואלו הדברים אשר יצאו מפי קדשו, מה יקר חסדך אלוקים ובני אדם בצל כנפיק יחסיו, ורבותינו דרשו (סנהדרין יט, ב) אלה תולדות אהרן ומשה, כל המלמד לבן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו, ואפשר שזה רמז בן עזאי כשאמרו לו אתה נאה דורש ואין נאה מקיים, והשיב נפשי חשקה בתורה. ותשובתו בזה, כי מקיים מצות פריה ורביה ע"י התורה שמלמד, ודומה כאילו הוליד בנים. והנה כל המצות אדם מקיים בעולם הזה, אבל כשמת נעשה חפשי מן המצות, ואי אפשר לעשותם, כמו שאמרו רז"ל (עירובין כב, א) היום לעשותם ולא למחר לעשותם, אלא לקבל שכר. ואפילו תולדות שמוליד תלמידים, פסק ממנו בשעת מותו, דשוב א"א לו ללמוד עם תלמידים. אבל אם זכה מאת ה' לחבר איזה חיבור, והחיבור הזה נתייסד על דבר אמת וצדק עפ"י דרכה של תורה, איש הזה אינו פוסק מהוליד תולדות גם אחר מותו, שלא פסק מלהעמיד

תלמידים הלומדים מתוך ספרו. וזה נרמז בפסוק (בראשית ה, א) זה ספר תולדות אדם, שע"י ספר אשר חיבר נתקיים בו לדורי דורות תולדות אדם. עיי"ש.

ג) וראה בספר שדי חמד (ח"א מערכת האל"ף אות קמג) אחר שהביא הנ"ל, כתב אדנפשיה והנני להודיע שאחר זמן רב שצינתי באות זו דברי ספר טהרת המים כנ"ל, ראיתי אני הדל את דברי מוהרש"ל בספר אהבת ציון הנ"ל, ודימיתי בעצמי שמצאתי מציאה בזה להביא דבר חדש אשר לא כתוב בספר התורה טהרת המים, והעתקתי דברי קדשו לזכרון בין עיני לבל אכשל ח"ו ברשת זו ולזכות את זולתי להשיב רבים וכו', וכתבתי הדברים בשמי כאילו לא קדמני אדם, שלא עיינתי בו בפרק בהקדמת ספר שער אשר להגאון מוהר"א קובו זצ"ל, שציין הרב המגיה בטהרת המים, ועתה אנכי רואה שבספר שער אשר אשר כבר הזכיר את דברי אהבת ציון, ואין כל חדש רק שהרב שער אשר הביא דבריו בקיצור נמרץ, ואני ההדיוט הבאתי דברים ככתבן ואתהלכה ברחבה, ולמען לא יכשלו בי לחשדני בנאה דורש ואין נאה מקיים לומר דבר בשם אומרו. הודעתי הן כתיב הנה שפתי לא אכלא, וה' אתה ידעת וכו' ע"כ.

והוסיף מהא דכתב בספר טהרת המים – שאלוניקי (מערכת הגימ"ל אות טו) בשם השל"ה הק' (דף קפג, א) האומר פשט הכתוב בספר או אשר שמע ואינו מזכיר שם האומר, הרי גזילה זו יותר מגזילת ממון עיי"ש.

לכן נראה להילכתא דודאי איסור גמור
לגנוב דברי תורה אשר אינן שלו,
לא מבעיא פסקים ותשובות, אלא אף
שאלות הדין הוא כן, דכאמור שמעכ"ת
משקיע אף בשאלות מחשבה רבה, שעות
על גבי שעות ביגיעה רבה. אלא כאמור

שצריך להודיע שמקפיד על כך.
העולה מן הדברים: כל היכא דמקפיד על
דברים שהם שלו, שיובאו משמו,
ודאי דאסור להשמיט שמו. אלא דצריך
ליידע ולציין שמקפיד ע"ז.

הגאון רבי אהרן יהודה הלוי גרוסמן שליט"א

רב ומו"צ וראש כולל להוראה "קהל פרושים" באחוזת ברכפלד מודיעין עילית
ומח"ס "ודרשת וחקרת"

ט"ו טבת תש"פ

בלאו דאל תגזול דל כמש"כ המג"א בסי'
קנ"ו סק"ב, והש"ך ביו"ד סי' רמ"ב ס"ק
מ"ג, ובספרי פרשת שופטים מבואר שהוא
בכלל לא תשיג גבול רעך, חוץ מדבר
שקר תרחק, וגניבת דעת, אולם במקום
חשש בזיון של השואל, אין להזכיר שמו,
כמש"כ הס"ח סי' תתקע"ה, ותתקע"ו,
(וע"ע רמב"ן דברים א'-ח'), ולכן כתבתי
בעניי בהקדמה לשו"ת ודרשת וחקרת
ח"א בד"ה וזאת, שנכתבו הרבה שמות
בראשי תיבות בכוונה שאין לך יפה מן
הצניעות כמובן ע"ש, ועיין באריכות
בספרי "בשם אמרו" של בן מחותנינו
הגר"ש פיש שהאריך מאד בסוגיא זו.

מעלת כבוד ידיד ה' וידי"נ הרה"ג ר' גמליאל
רבינוביץ שליט"א מח"ס גם אני אודך ופרדס
יוסף החדש ועוד ספרים יקרים ונפלאים
אחדשכתר"ה בידידות.

בודאי מצוה לומר גם שאלה בשם אומרו,
ואם אחד ממ"ח קניני התורה
(אבות פ"ו-מ"ו), והוא מביא גאולה
לעולם, (עיין ספר מענה אליהו להאדר"ת
סי' ל"ה), וע"ע ס"ח סי' רכ"ב
שכשאומרים שמועה מפי צדיקים שהם
בעולם האמת הם מתפללים עליו, ומליצים
טובה עליו, ומי שאינו עושה כן עובר

הגאון מחבר הספר אורחותיך למדני שליט"א

לכבוד הרה"ג גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א

שאלה: האם מי שכותב תשובה, צריך להזכיר שם השואל.

תשובה:

(א) כתב כת"ר, "הנה ראיתי כאלו שלא מקפידים להזכיר שמות השואלים בספרי השו"ת, והנה כל שאלה בהלכה, זה רעיון מיוחד, או היכי תמצוי יפה ומעניינת, או איזה הברקה וחידוש, או קישור נחמד משני מקומות בהלכה, שכל זה בא רק על ידי העמל ויגיעה בלימוד ההלכה היטב, ודקדוק בדברי הפוסקים כראוי, וצריך לומר בשם אומרו מי שחידש השאלה. אשמח מאד אם כת"ר שליט"א יכתוב לי בזה תשובה בהלכה לזיכוי הרבים שיזכירו כל שואל עם שאלתו שזכה לחדש בתורה לאחר יגיעה בס"ד, ויזכה כל אחד להיות חלקו בתורה הקדושה, שהרי יש כאלו שזוכים לחדש שאלות בהלכה, ויש כאלה שזוכים לחדש תשובות בהלכה, ויש כאלו שזוכים לחדש פירושים על התורה, וכו', וכו', כל אחד מה שחננו השם יתברך ברוב חמלתו."

מצינו בכמה מקומות בש"ס שכתוב שם השואל, כגון בשבת ג. "בעי מיניה רב מרבי הטעינו חבירו אוכלין ומשקין והוציאן לחוץ מהו", ובנזיר נ. "בעא מיניה אביי מרבה יש נצל לבהמה או אין נצל לבהמה", ובב"מ עג. "בעא מיניה ר' אסי

מר' יוחנן מהו לעשות בגרוטאות", ובסנהדרין לד. "כדבעא מיניה רבי אסי מרבי יוחנן אמרו שנים טעם אחד משני מקראות מהו", ובחולין יז. "בעי רבי ירמיה אברי בשר נחירה שהכניסו ישראל עמהן לארץ מהו", ויש הרבה כאלו בכמה מקומות. הרי מצינו שהגמרא מקפידה להזכיר שם השואל.

אלא כשרבים שואלים, אין הגמרא מקפידה להזכיר שם כל השואלים, וזה כדמצינו בברכות נא. "בעו מיניה מרב חסדא מי שאכל ושתה ולא ברך מהו", ובעירובין מא: "בעו מיניה מרבה הוצרך לנקביו מהו", וביבמות עו. "בעו מיניה מרב ששת פצוע דכא כהן מהו בגיורת ומשוחררת", ובסנהדרין עד: "בעו מיניה מר' אמי בן נח מצווה על קדושת השם או אין מצווה על קדושת השם". ויש הרבה כאלו בכמה מקומות. מצינו מזה שיש הקפדה להזכיר שם השואל, משא"כ כשהשאלה מהרבים שאין צריך לפרט כל שמותם.

(ב) ואין זה רק כשהשואל הוא עצמו רב, אלא זה אף כשהשואל עדיין תלמיד. וכן מצינו שכשתלמיד אחד אומר הלכה, שיש הקפדה להזכיר שמו. וכן הוא בעירובין יב. שכתוב "אמר תלמיד אחד לפני ר"ע לא נחלקו ב"ש וב"ה על מבוי שהוא פחות מארבע אמות שהוא נותר או בלחי או בקורה". אף שאין כאן שאלה

לוי כל מקום שאתה מוצא משום רבי ישמעאל אמר תלמיד אחד לפני ר"ע אינו אלא ר"מ ששימש את ר' ישמעאל ואת ר"ע. וכדי שלא תעלה ע"ד דה"ה במקום דאית' בסתם כהכא, לכך פירשו כאן דהאי תלמיד אחד הוא רשב"י, שהוא חבירו של ר"מ...". הרי שיש להקפיד לברר שם השואל ושלא יטעה השומע לומר שהוא איש אחר.

ואם תאמר מאיזה טעם לא כתוב בתחילה שם רשב"י אלא רק בסוף, בזה י"ל כמ"ש בבן יהוידע שם, וז"ל "ונ"ל בס"ד דארז"ל מגלגלין חוב ע"י חייב וזכות ע"י זכאי, וא"כ אחד הרואה ואחד השומע מעשה זה יהרהר אחר אותו תלמיד לומר שנתגלגלה חובה לר"ג על ידו, אך כאשר יגיע לסוף המעשה אשר סוף דבר החזירו לר"ג לנשיאות שלו וראב"ע נשאר ג"כ בנשיאותו, ידע ויבין שאותו תלמיד הוא זכאי ונתגלגל זכות לר"ג וזכות לראב"ע על ידו... ולכן אחר שהביא הש"ס סוף המעשה... אמר אותו תלמיד שנתגלגל זכות לשני המאורות ע"י רשב"י הוה...". ע"ש.

ג) מכל זה נראה שיש חיוב להזכיר שם השואל. ויש להסביר את הטעם לדין זה, לפי מ"ש בשער רוח הקודש, לגבי דברים שמועילים להשגה, וז"ל "גם א"ל מורי ז"ל, כי שרש הכל לענין השגה, הוא העיון בהלכה. וא"ל כי הטעם הוא, כי הנה ענין עיון בהלכה הוא שיכיון האדם שיש קליפות האגוז החופפת על המוח, שהוא ענין הקדושה, וזו הקליפה הוא ענין

אלא אמירת הלכה, לא הזכיר בגמרא השם התלמיד. אלא כתוב שם בדף יג. "תניא אמר ר"ע לא אמר ר' ישמעאל דבר זה אלא אותו תלמיד אמר דבר זה והלכה כאותו תלמיד... א"ר יהושע בן לוי כל מקום שאתה מוצא משום רבי ישמעאל אמר תלמיד אחד לפני ר"ע אינו אלא ר"מ ששימש את ר' ישמעאל ואת ר"ע". הרי בסוף הגמרא פירשה מי הוא התלמיד, אבל בתחילה כתוב רק "תלמיד אחד" או "אותו תלמיד", ויש לשאול מאיזה טעם לא הזכיר ר"מ בפירוש בתחילה. וי"ל שבתחילה הוא היה דבר מפורסם מי הוא התלמיד, ולכן אין צריך להזכיר שמו, אבל אחר זמן מה נשכח הדבר, ולכן בא ר' יהושע בן לוי להזכיר שם התלמיד. הרי מצינו שיש הקפדה להזכיר שם התלמיד.

וכן מצינו כשתלמיד שואל שאלה, שיש הקפדה להזכיר שמו. כתוב בברכות כז: "ת"ר מעשה בתלמיד אחד שבא לפני ר' יהושע א"ל תפלת ערבית רשות או חובה". וכתוב בדף כח. "ואותו תלמיד ר' שמעון בן יוחאי הוה". הרי לאו דוקא כשתלמיד אומר הלכה כדמצינו בר"מ בגמ' עירובין הנ"ל שיש להזכיר שמו, אלא אף כשהוא שואל שאלה, צריך להזכיר שמו כדמצינו לגבי רשב"י.

ועיין לר"י רחמים נסים יצחק בן חיים פלג"י ז"ל ביפה תלמוד, בברכות שם שכתב שהטעם שצריך להזכיר שם רשב"י הוא מפני, "דתנן בפ"ק דעירובין יא: משום רבי ישמעאל אמר תלמיד אחד לפני רע"ק, ואיתא התם בדף יג. א"ר יהושע בן

הקושיא שיש בהלכה ההיא, כי הקליפה חופפת על ההלכה, ואינה מניחה אל האדם שיבין אותה, וכאשר האדם מתרץ הקושיא ההיא, יכול לשבר כח הקליפה ולהסירה מע"ג הקדושה, ואז יתגלה המוח ההוא שהוא ההלכה". ע"ש. וי"ל שבתחילה בעינן הקושיות, שאם אין קושיא המשיב אינו יכול "לשבר הקליפה ולהסירה מע"ג הקדושה". ולכן השאלה היא כ"מראה מקום" שצריך שבירת הקליפות, ואם אין שאלה אין תשובה, ואם אין קושיא אין תירוץ. ולכן י"ל שזה בכלל "זה וזה גורם", וכמו שצריך להזכיר כל דבר בשם אומרו כמ"ש בפרקי אבות פ"ו, ה"ה יש להזכיר מה שאומר השואל, "דהא בלא הא לא סגי" (נדה ע:).

וכן יש לפרש במעשה מרדכי ואסתר בפ"ב דמגילת אסתר, והוא המקור למ"ש בפרקי אבות "האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם, שנא' ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי". וי"ל שמרדכי הביא רק בעיה למלך ע"י אסתר, דהיינו

שבגתן ותרש בקשו לשלוח יד במלך, אלא רק על המלך להבין בדעתו מה הפתרון לבעיה זו, ולכן החליט המלך בתחילה לחקור בדבר, כמ"ש "ויבקש הדבר", ואחר כך עוד החליט המלך "ויתלו שניהם על העץ". הרי מרדכי הביא רק הבשורה, והיא בגדר "שאלה" לפני מלך, שהמלך צריך לחשוב על כל התשובות האפשריות לשאלה זו ומה היא הדרך היושרת לילך בה, ובסוף הוא צריך להחליט את הדבר. ולפי זה שפיר הוא ללמוד מכאן שאף יש להזכיר שם "השואל", דהיינו מרדכי שהוא הביא הבעיה למלך ע"י אסתר. ועל פי זה מצינו שיש הקפדה בש"ס להזכיר שם השואל. כן נראה לענ"ד.

מ"מ לפעמים מצינו שהשואל עצמו אינו רוצה בהזכרת שמו, כגון שזה מביא לידי בושה או קטטה וכו'. ויש לחוש לזה.

ואסיים בכבוד רב
מחבר הספר אורחותיך למדני

הגאון רבי משה רחמים שעיו שליט"א

מח"ס מחקרי ארץ

בס"ד אסרו חג השבועות שנת להשי"ב
נפ"ש לפ"ג

שפעת שלומים וברכות ממרומים יחולו על
ראש האי גברא רבא ויקירא, מזכה הרבים
שמו נודע בשערים המצויינים בהלכה, דובב
שפתי חכמים, חסיד שבכהונה, הרה"ג
המופלג בתורה ויראה מוה"ר גמליאל
רבינוביץ שליט"א, מחה"ס הק' גם אני אודך.

בדבר שאלת חכם אם גם דברי הרב
השואל נאמר עליהם ששפתותיו
דובבות, נראה שודאי שזכות גדולה היא
להרב השואל, ובודאי ששפתותיו דובבות
בעבור זה, ויש בזה גם משום האומר דבר
בשם אומרו, ומשו"ה מצינו בכלי
תלמודא דהגמרא מביאה קושיות בשם
אומרם, ופעמים רבות אומרת הגמרא בעי
רבי פלוני ואיתימא רבי פלוני (עיין ב"מ
דף קיט ע"א, חולין דף מה ע"א) ובודאי
דלא בכדי טרח הש"ס להעמיד השאלה
בשם השואל. גם פעמים רבות משתנה
התשובה לפי השואל, כגון בדברים
שתלויים במקום ובשעה, ויש צורך גדול
בידעה מי הוא השואל, ובהגדה של פסח
מצינו ארבעה סוגי שאלות מארבעה בנים
דלא ראי זה כראי זה. ודורשי רשומות
אמרו שאלת חכם חצי תשובה. ובפרט
כאשר המשיב משיב כהלכה בעבור
שאלת החכם.

ואיתא במסכת ב"ב (דף קיט ע"א) ראויה
היתה פרשת נחלות ליכתב על ידי

משה אלא שזכו בנות צלפחד ונכתבה על
ידן. הרי חזינן להדיא שזכות הוא שתיכתב
ההלכה על שם השואל שע"י ששאלו
בנות צלפחד נחשב שנכתבה הפרשה על
ידן. ומינה גמרינן התם שמגלגלין זכות על
ידי זכאי.

ובשער הגלגולים הקדמה לו איתא שאמר
רבינו האר"י ז"ל על ר' ירמיה
שאמרו עליו בתלמוד דידן, במסכת ב"ב
(דף כ"ג) בעי ר' ירמיה, רגל אחד בפנים
ורגל אחד בחוץ מהו, ואמרו שם כי על דא
אפקוה לר' ירמיה מבי מדרשא. וזה היה
בענין הגזול המדדה בתוך חמשים אמה
במס' יו"ט. וכבר ידעת כי זה ר' ירמיה,
תמיד היה שואל שאלות, כמ"ש הרבה
פעמים בעי ר' ירמיה, והנה להיות כי הוא
נתכוין לטובה, להגדיל תורה ויאדיר
בשאלותיו, וביישוהו ואפקוהו מבי
מדרשא, לכן יש לו שכר טוב גדול
למעלה, כי כל השאלות הנשאלות
במתיבתא דרקיע, הוא שואל אותם,
ונשאלות ע"י. עכ"ל נמצינו למדים דהרב
השואל אם כוונתו להגדיל תורה ולהאדיר
שכרו מרובה ויש מעלה גם במתיבתא
דרקיעא למי ששואל שאלות טובות.

ובשו"ת מענה אליהו להגאון האדר"ת
סימן ל"ד כתב וז"ל יראו מחברי
זמנינו ויבושו על מנהגם שנהגו סלסול
בעצמם בחיבוריהם שלא להזכיר שם
השואל, רק כותבים מן רב אחד, חכם

אחד, גאון אחד, ורבתינו בעלי התוס' אינם בושים להזכיר בשם רב פלוני מה ששמע מרב אחר שהוא תלמוד ערוך, וידוע לכל בר בי רב דחד יומא, ובעונותינו הרבים הוא זחיחות הדעת וצרות עין בכבוד של חבירו וגזל העני בידיהם, עכ"ל.

ולכן מצינו הרבה בשו"תים של גדולי עולם מביאים השאלה בשם הרב השואל, ופעמים רבות לומדים הלכות מדברי הרב השואל, ולכן גם אנא עבדא נקיטנא בשולי גלימייהו דרבנן קדישי ומשתדל להזכיר שם השואל. זולת אם השואל מבקש שלא להזכירו מטעם הכמוס

עמו, או פעמים מתוך התשובה יהיה ניכר ששאלה זו נוגעת לשואל עצמו והם מהדברים שראוי להסתיר, וכתוב ואת צנועים חכמה. אבל בדבר שאין בזה חשש נגיעה בכבודו ודאי שזכות גדולה יש לרב השואל, וראוי להזכירו לטובה שעל ידו נתבררה הלכה זו דמגלגלין זכות על ידי זכאי.

ה' יזכנו להיות מעבדיו ויראיו ולעשות רצונו ולעבדו בלבב שלם כל הימים.

בברכה ובידידות הצעיר
רחמים משה שעיו
פה עיה"ק ירושלים תובב"א

הגאון רבי משה חליוה שליט"א

מח"ס ענפי משה וש"ס

יצו ה' את הברכה למע"כ ידידנו הרה"ג
החריף ובקי צנא מלא ספרא כש"ת מוה"ר
גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א בעמח"ס גם
אני אודך וש"ס יקרים,

אחדשה"ט וש"ת באהבה,

נדרשתי לאשר שאלני אמאי נהגו באיזה
ספרים ואף מגדולי האחרונים
להשמיט שמות השואלים או המעירים
ומסתפקים בנוסח נשאלתי או העירוני
וכיוצא בזה והא במגילה (ט"ז א') אי'
ואמר ר"א אמר רבי חנינא כל האומר דבר
בשם אומרו מביא גאולה לעולם שנאמר
ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי, וצ"ב.

הנה מקודם יש לחזק קושיתו בהקדים הא
דכתב המגן אברהם סי' קנ"ז (ס"ק
ב') בתו"ד וז"ל "כל שאינו אומר דבר
בשם אומרו עובר בלאו (נדרים פ"ק)",
עכ"ל.

ובמחצית השקל (שם, ד"ה כל שאינו
וכו') כ' דל"מ כן בנדרים וציין
להא דמגילה (שם) ולמ"ש בפרקי אבות
(פ"ו מ"ו) דאי' התם כמ"ש במגילה,
איברא דלא נתבאר שם דהוא לאו, וצ"ב.

והגרעק"א ז"ל בהגהותיו לשו"ע (שם)
כתב אדברי המג"א וז"ל
מדרש תנחומא פרשת במדבר (פרשה
כ"ב) שעובר על [לא] תגזול דל כי
דל הוא [משלי כ"ב, כ"ב] וכן הוא בילקוט
[במדבר] רמז (תרנ"ה) [תרצ"ה] ובילקוט

משלי כ"ב [רמז תתק"ס], עכ"ל. וע"ע
בשערי תשובה (שם, ס"ק ב') מאי דציין
בזה וכעין זה בס' שמן המאור הנדפס
בשלהי שו"ע או"ח דמכון ירושלים, ע"ש.

והכי איתא במדרש תנחומא (במדבר,
כ"ב) אמר רבי חזקיה אמר רבי
ירמיה בר אבא בשם רבי יוחנן כל שאינו
אומר דבר בשם אומרו עליו הכתוב אומר
אל תגזול דל כי דל הוא וצריך אדם
כשהוא שומע דבר לומר אותו בשם אומרו
אפילו משלישי הלכה שישנו רבותינו אמר
רבי תנחום הלבליר מקובל אני מרבי
מיאשא שקיבל מן הזקנים הלכה למשה
מסיני כל מי שאינו אומר דבר משל תורה
בשם אומרו עליו הכתוב אומר אל תגזול
דל כי דל הוא, וכל האומר דבר בשם
אומרו זוכה שיגאלו ישראל על ידו ממי
את למד מאסתר ששמעה הדבר ממרדכי
על ידי כן זכתה שנגאלו ישראל על ידיה,
הוי, אם שמעת דבר הוי אומר בשם אומרו,
ע"כ. ובילקו"ש (במדבר, רמז תרצ"ה)
הביא לדברי המד"ת ובפירוש זית רענן
להמג"א ז"ל (שם, ד"ה אפי' משלש) כ'
וז"ל ומזה למדנו שצריך לומר השמועה
בשם אומרו עד השלישי, עכ"ל. וע"ש
ועכ"פ לדברי המד"ת נראה דפתיך ב'
לאו והוי מהלכה למשה מסיני.

ובשו"ת נודע ביהודה (מהדו"ת תאו"ת,
סימן כ' וציין לו בשע"ת) כתב
וז"ל מה שכתב ותמה על המגן אברהם

שכתב סי' קנ"ו (ס"ק ב') כל שאינו אומר דבר בשם אומרו עובר בלאו וכתב מעלתו שלא ידע מקומו הנה ידע כי המראה מקום הנרשם שם במג"א נדרים פ"ק בודאי הוא דבר בטל כי לפי מיעוט שקידתי לא מצאתיו בכל מסכת נדרים לא בבבלי ולא בירושלמי אבל אין להאשים המרשים על זה כי נמשך אחר הילקוט ובילקוט משלי כ"ב בפסוק אל תגזול דל וכו' אמר ר' שמעון בר יוחאי אמר ר' יצחק בר טבלא אמר ר' חייא אריכא משום רבי אחא דתני רבי חייא כל שאינו אומר דבר בשם אומרו עובר בלאו ושם נרשם על הגליון נדרים פ"א והוא טעות, אמנם בגוף מאמר זה ככתבו וכלשונו שהביאו הילקוט לא מצאתי מקורו וגם סידור האומר שם שהתחיל בר' שמעון בן יוחאי ומסיים דתני ר' חייא הוא דבר זר לפי סדר הדורות אבל גוף הדבר שמי שאינו אומר דבר בשם אומרו שעובר על לאו דאל תגזול דל כי דל הוא מקורו במדרש תנחומא פרשת במדבר בפיסקא המתחלת ילמדנו רבינו תינוק שנולד לששה חדשים וכו' שם קרוב לסוף הפיסקא [אות כ"ב] זה נוסחא אמר ר' חזקיה אמר ר' חייא בר אבא בשם ר' יוחנן כל שאינו אומר דבר בשם אומרו עליו הכתוב אומר אל תגזול דל, עכ"ל.

ובליקוטי הערות לשו"ת נוב"י מהדו' מכון ירושלים הביאו ממהר"י

בכרך (הו"ד בתורה מציון שנה ט' חוברת ג' סימן י"ח) דהעיר דברור דהא דנדרים ר"ל מ"ש התם (ח' ב') עה"פ וזרחה לכם יראי שמי וגו' אמר ר' שמעון בר זביד א"ר יצחק בר טבלא א"ר חייא אריכא דבי

רב אחא א"ר זירא א"ר אלעזר א"ר חנינא א"ר מיאשה משמיה דר' יהודה בר אלעי דחשיב שם עד שמונה איש מפי איש בשם אומרו ולא נמצא כן בכל הש"ס וזהו דמקציין להא הילקוט לאורויי דחייבין ליהזר בזה מאד, ע"ש. תו הביאו דהגר"י פיק ז"ל בגליון השאלות (מהדו' מוסד הר"ק עמוד שמ"א) כ' ליישב משה"ק הנוב"י אודות סדר הדורות דתחת רבי שמעון בר יוחאי צ"ל רבי שמעון בר יהוצדק ושומר זה להנוב"י והסכים הנוב"י לדבריו כמבואר שם, ע"ש. ועיין נמי בהגהות הגר"י פיק ז"ל גופי' לשו"ע סי' קנ"ז דכ' דלא ידע מקומו דלאו זה איו ומ"ש בברכות (ל"א ב') דאיכפד רב ששת והא דיבמות (צ"ז ב') דקפיד ר' יוחנן משמע דמשום שפתותיו דובבות בקבר הוא ולא משום איסור לאו נגעו בה ע"ש בכל דבריו, וצ"ע.

אמנם מצאתי בספר זכויות היוצרים להרה"ג מוה"ר אברהם לוי שליט"א (שו"ת אור היצירה, סימן מ"ב עמוד רמ"א) דהאריך לדון בענין הזכרת מעתיקי השמועה ומייתי לדברי המדרש תנחומא וכתב אהא דבנוזר (נ"ו, ב') אמרו ש"מ כל מילתא דמתאמרא בבי תלתא קדמאי ובתראי אמרינן מציעאי לא אמרינן, וכתב המפרש דשלישי שמע משני ושני מראשון דהאי מאן דבעי למימר להאי מילתא לא אצטריך ליה למימר אלא קמאי ובתראי, ומציעאי לא כדתנן במתני' ר' אליעזר ור' יהושע ולא קחשיב ר' יהושע בן ממל בהדיהו, ע"ש. ועמ"ש בחכמת

שלמה (סי' קנ"ו) עפ"י דאם איזה אחרון מיייתי דברי הספר הקודם שהביא בשם הקדמונים א"צ להזכיר אח"כ רק האחרון והראשון ולא האמצעיים, ע"ש.

ועוד מיייתי מירושלמי דשבת (פ"א ה"א) דאי' שם אם יכול את לשלשל את השמועה עד משה שלשלה ואם לאו תפוש או ראשון ראשון או אחרון אחרון ודכ"מ בע"ז (ט"ז ב') שלא הזכיר את רבה בר ירמיה שממנו שמע את דברי רב, ע"ש, ועמ"ש השדי חמד (כללים מערכת הג' בפאת השדה סימן ה' ח"ב עמוד פ"ו) ע"ש בכל דבריו.

ברם לכאורה לכל הדברות נראה ברור דיש לומר דבר בשם אומרו אי משום לא והללמ"ס ואי משום דנקטה לה מתניתין ואכתי צ"ב וכהא דהקשה מע"כ נ"י מאי טעמא מצינו מגדולי האחרונים דהשמיטו שמות השואלים או המעירים.

ואמנם לא אדע טעם המשמיטים בבירור, ובפרט דלפום ריהטאי ראיתי בכ"מ דכתבו בהקדמותיהם שהוא מטעמים כמוסים הלא כמוס עמהם חתום באוצרותיהם אך מהנגלות לנו אפשר למילף זכותא על אלו שטעמם ונימוקם אמת וה' יודע ועד, דהנה כתב הגאון בעל חוות יאיר ז"ל בהקדמתו "עוד אחת היא חפצתי להודיע כי יפלא הקורא על מה שכתבתי לפרקים שנשאלתי מחכם גדול או ממופלג אחד ולא הודעתי שמו ושם עירו ומקומו ויאמר הלא דברי תורה לאו מילי דגנאי נינהו שנעלם שם האומרם ומחדשם כמו שחייבו חז"ל, תשובה על זה

ברורה ואמת ניכרה כי הטעם שמאחר שהגדול הוא איש שלומי ואיש ריבי עדיין חי וקיים השם יאריך ימיו ושניו לא רציתי לפרסמו בשמו פן לא ניחא ליה בכך הן מצד סיפורים שארי כמוהו נעשה שואל לשועל כמוני ואף כי על הרוב גם אני שאלתי לו יאמר כי ודאי כדאי הוא לכך להיות נשאל ולא שואל והן מצד כי לפעמים לא ירד בני עמו רק השגתי על דבריו מגמרא או מסברא ובררתי ששגה או שטעה בזה ובוזה לפי דעת רוב בני אדם ודאי יש קפידא ונראין הדברים כאילו צהבו פני שהשגתי עליו ושמחתי בתקלתו ח"ו להתכבד בו אני חלילה, ויש לו פתחון פה לומר שכתבתי מה שכתבתי כמסיח לפי תומי ולא ידעתי כי יצאו הדברים לדפוס אחר שהוא גלוי לכל היהודים לכן אמרתי כי ההעלם בדבר זה מחויב ומשובח משא"כ בגאונים הקדמונים (עתודי) [עמודי] ארץ וגדולי הדור שכבר הלכו לחיי עולם הבא והמה בעלמא דקשוט ודאי ניחא להו כי תמן לית קנאה ולית גאווה וגאון ודרך תהפוכות, עכ"ל. ומדבריו דהחו"י נראה דטעמו ונימוקו להשמט שמות השואלים והנו"נ עמו הוא לצד קפידתם על כך מטעמי תריצי.

וקרוב לזה כתב מדנפשיה הגאון הצדיק רבי בנימין יהושע זילבר זלה"ה בהקדמתו לשו"ת אז נדברו חלק שביעי וז"ל בדרך כלל אני רגיל להדפיס המכתבים של השואל לפעמים בגלל החידוש שיש בדברי השואל וגם משום שהתשובה היא מובן יותר כי לא תמיד יש

לי האפשרות להרחיב הדברים מלבד שאלות שנתקבלו מאלו שסביר שבעצמם יפרסמו זה [=אמר הקמ"ח עי' בהקדמת שו"ת נודע ביהודא בשלהי דבריו, ודוק] ומפני החשש שלא יהיה זה לרצון השואל לפרסם מפני טעמים שונים לכן לא נתפרסם שם השואל למרות שפעם אחת קבלתי מכתב שהשואל היה לו טענה ע"ז מה שלא נתפרסם שרוצה לקיים "ואגורה באהליך עולמים" אני הולך לחומרא מפני חשש רחוק בפגיעת כב' השואל ולא נהגתי איפה ואיפה אם זה מרב מפורסם או סתם צורבא מרבנן כלומר אברך שבכולל אדרבה אם זה מרב מפורסם הייתי מפחד יותר מלפרסם שלא יהא כמתכבד בקלון וכו' ומה שבאיזה תשובות כן נתפרסם היה זה בידיעת השואל וגם מסיבות טכניות היה הכרח לפרסם השמות כמו בדיון של חיוב ציצית בבגד ניילון, עכ"ל. (אך יש לציין דבדוכתין סגיאין ציין השמות בראשי תיבות, ע"ש).

ועי' בהקדמה לשו"ת דברי מלכאל (הו"ד בספר ראשית דבר עמוד צ"ה) דכ' וז"ל שמות השואלים הזכרתי קצתם בספרי זה להזכיר שמועה בשם זולת אותם אשר דלגתים בשביל טעמים שונים וחזינן לרבנן קשישאי שהזכירו שמות השואלים ועתה התוארים הנהוגים הכאיבו כל חלקה טובה והשחיתו כל מידה נכונה, עכ"ל [אמר הקמ"ח ועי' בהערה לשו"ת בנין ציון, ודוק]. וע"ע בהקדמת שו"ת תורת חסד להגרש"ז מלובלין ז"ל (הו"ד שם) דכ' וז"ל הנה מטעם הכמוס לא

הבאתי בחיבורי זה שמות הרבנים השואלים ממני והתוארים שכתבתי עליהם מלבד שלא מצאתי בזה שום תועלת ותוחלת ובמטו מינה לבל יאשימוני בזה ולא ידינוני לחובה כי כוונתי לטובה ובאם יגלו דעתם ורצונם דוקא שיעלה זכרונם לטוב בספרי אי"ה אמלא משאלותם בחלקים הבאים בעז"ה, עכ"ל.

ובספר צדיק כתמר יפרח מהנהגות מו"ר מרן רשכבה"ג הגר"ל שטינמן שליט"א (עמוד של"ו) הביא וז"ל מכמה סיבות אין רבינו מזכיר שמות של אנשים בני זמנינו בספריו ויש לפעמים הערות שהעירו לו וכותב רק העירוני ולפני שהדפיס ביקש רשות מכמה שזכר שהם אלו שהעירו את רשותם שלא להזכיר את שמם וכולם הסכימו ורק הגה"צ ר' ראובן מלמד שתק והבין רבינו שמשום שלא השאיר זש"ק רוצה שישאר ממנו זכר לכן כתב את שמו (בב"ק) וכן בנידון טעות בפדיון הבן הי' לרבינו קושיא ואח"כ מצא בס' מנחת יהודה להגרמי"ל והזכיר את הס' מנחת יהודה (בכתובות) כי חשב שמסתמא יהי' לו מזה נחת רוח, עכ"ל וע"ש. ומי יעמוד בסוד קדושים לידע טעמים ונימוקם האמיתי אמאי השמיטו השמות.

גם הלום מצאתי בספר זכויות היוצרים (שם, עמוד רמ"ד) דהביא מקונטרס לב אריה (סימן י"ח, אות ו') דכתב וז"ל וע"ז שאינו מזכיר שם אומרו רק מציין ששמע מאחרים נראה מכמה טעמים להליץ בעדו שהרי יתכן שהלה ביקשו

שלא יפרסם שמו בספר או שלפי שמכיר טבעו אולי יקפיד ע"ז, או שאינו זוכר מי אמר לו המימרא (עי' שו"ת שלמת חיים הנדמ"ח סי' תקי"ח) או שאין ברור לו אם לדבר זה כיון השני אך נתעורר לדרך כזו ע"י שדיבר עמו כמו שמצוי לפעמים [ובכה"ג יש כותבים נסתייעתי ע"י וכו'] ולפעמים כשבעל השמועה הוא אחד שאין רוח חכמים נוחה ממנו משתדלים לא להזכיר שמו, ועי' בספר חסידים (סי' תתקע"ז) שכתב כן, ובמקור חסד ציין לדעת המחנה חיים ח"ג (סימן י"א) שאף כשמביא שמועה ממנו אינו מזכיר שמו רק בגדר תוכו אכל קליפתו זרק וכעין מה שמובא בתולדות יעקב (עמ' רכ"ז) שהקהילות יעקב צ"ל הזכיר פעם חידוש נאה ולא רצה להזכיר שם אומרו ואח"כ התברר שהיה זה רב שאין רוח חכמים נוחה ממנו וכללו של דבר שהמעולה ביותר הוא האומר דבר בשם אומרו וקונה לו בזה א' ממ"ח קניני תורה ומביא גאולה לעולם עכת"ד, וע"ש.

עוד יש מקום לדון בכל האל לאו דנתבאר במדרש תנחומא ובילקוט לפום מאי דכתיבנא בעניינותין בקונטרס ענפי משה בעניני והל' עירובין הנדפס בגליון אליבא דהלכתא (גליון ע"ו, עמוד פ"ה) במ"ש החסדי דוד אתוספתא דעירובין (פ"ה ה"י) דנקטה דמצוה על אדם לבטל רשות וכו' דהיינו לצד אל תמנע טוב מבעליו (משלי ג' כ"ז) וכתבנו לדון אם מאן דלא מבטל רשותו קעבר באיסורא ומייתנין מב"מ (ע"ו א') דמייתי גמ' להאי קרא ופרש"י (שם, ד"ה אל) "פסוק הוא במשלי", וכתב

החכמת שלמה (שם) וז"ל נ"ב י"מ דקשה ליה לרש"י מנא ליה דאסור למנוע טוב מבעליו מ"ה פי' שפסוק הוא, עכ"ל. ולהך י"מ משמע דאיסורא פתיך ביה ועי' ב"ק (פ"א ב') ובפי' רבינו יונה ז"ל למשלי (שם), ודכן הראנו ידידנו האברך המופלג ר"א גרין שליט"א בעמח"ס מילואים לאפוד דבחי' חת"ס שלהי מסכת גיטין (ד"ה עיין במשלי) כ' וז"ל עיין במשלי ג' יש שם ו' לאוין באל נגד ו' דברים שבין אדם לאשתו ע"כ ובלאו הראשון דמנה שם כ' וז"ל שמונעו ממנה שארה כסותה ועונתה אמר אל תמנע טוב מבעליו בהיות לאל ידך ע"כ, וצ"ע. ועי' נמי בב"מ (פ"ג א') בעובדא דהנהו שקולאי דמייתי גמ' לקרא דמשלי למען תלך בדרך טובים וגו' וערש"י (שם, ד"ה בדרך טובים) דפי' לפניו משורת הדין. ובעצי ברושים (סימן נ"ג) כתב דכיון דקרא זה כתיב במשלי מוכח דהנהגה זו הוי לפניו משורת הדין דספר משלי כולל רק דברי מוסר דיש לאדם לנהוג לפניו משה"ד וע"ש עוד בזה ואכתי יש לפלפל טובא לנד"ד. שו"ר בספר זכויות היוצרים (פ"ו הערה ה') דכ' דמבואר מהמג"א (סי' קנ"ו) דיש בהא לאו אמנם אינו מדאו' ומ"מ עובר בלאו מדברי קבלה, ברם בספר מחנה יהודה (סימן ה') הוכיח דגם אינו מדברי קבלה אלא אסמכתא בעלמא, ע"ש היטב, ויל"ד בזה ממאי דמייתנין, וצ"ע.

וכמדו' שמעתי משכבר הימים טעם נוסף למה דמצינו לכמה מגדולי ישראל שלא הזכירו שמות השואלים והמעירים

בספרם דהוא לצד דחששו דבזה שמזכירים שם אדם בהספר כביכול ניתן בזה כעין אישור על אותו אדם שכשר וישר הוא וע"כ נמנעו מכך [ואף לא הביאו שמות אנשים דאמנם מוחזקים בכשרות וישרות שלא יהי' בכך איפה ואיפה, ופשוט]. ופוק חזי דבספרי תולדות שונים אף על שאינם רבנים מביאים הלשונות שכתבו עליהם רבנים בספרם ומקשים מכך לגדלותם.

איברא דלאור כל האמור נראה ברור דאם אין סיבות מוצדקות ואמיתיות שלא לכתוב שם השואל או המעיר שפיר יש לחוש לדברי המדרש תנחומא דפסקו המג"א ז"ל להלכתא, ובפרט דהרבה מהשואלים והמעירים מקפידים על כך.

ועוד דיש להביא נימוקים נוספים למאי דיש להזכיר שמו דהשואל או המעיר, ועמ"ש בזה בספר מילואים לאפוד (הפטורות וחמש מגילות, חלק ההערות ס"ק א', עמוד ר'), ע"ש היטב. ומנהגו דמרן הגרמ"ש שפירא זלה"ה ריש מתיבתא רבתא דבאר יעקב הי' להזכיר בספריו מה דשאלוהו והעירוהו תלמידיו בשמם המלא, ודכן נמי ראוי לציין בכאן דהכי נהג הגאון הגדול רבי אפרים גרינבלט זלה"ה בעמח"ס שו"ת רבבות אפרים לציין כל שמות השואלים והמעירים ופעמים רבות אף הביא את מכתביהם כלשונם, פוק חזי, וכן נהגו רבים וגדולים וע"ע בתפא"י עמ"ס אבות (פ"ו, ס"ק קט"ו) דכ' אמ"ש מתני' "והאומר

דבר בשם אומרו" וז"ל לא מבעי' שלא יתלבש בטלית שאינו שלו אלא יכבד למלמדו כל כך שלא יאמר סתם כך שמעתי רק יזכיר שמו לברכה", עכ"ל, ודוק היטב בזה.

ועי' בפירוש מדרש שמואל עמ"ס אבות (פ"ו מ"ו ד"ה והאומר דבר בשם אומרו) דכתב וז"ל כי מי שאינו עושה כן רק גונב מאחרים ואומרם על שמו בודאי שלא יקנה קנין תורה אמנם כאשר לעולם יאמר דבר בשם אומרו אז יוכרח גם הוא להשתדל לחדש בתורה שום דבר לומר ג"כ משם עצמו וזהו סיבה שישתדל להשלים את עצמו ולקנות קנין תורה, עכ"ל, ודפח"ת. והשי"ת לא ימנע טוב להולכים בתמים.

ובספר לוית חן על ספר משלי להגאון רבי משה חיים סג"ל ליטש ראזענבוים זלה"ה הגאב"ד דקליינווארדיין פירש קרא (שם כ"ב, כ"ב) אל תגזול כי דל הוא ואל תדכא עני בשער וז"ל בספר א' מביא שאמר לו הרב הגאון רבי שמעון ז"ל אבדק"ק קראקא בשם האי גאון רבי ישעי' פיק ז"ל הכונה כי במדרש תנחומא (פ' במדבר סי' כ"ב) דרשו כל שאינו אומר דבר בשם אומרו עליו הכתוב אומר אל תגזול דל כי דל הוא, ע"כ. ועי' מג"א (סי' קנ"ו) ואחז"ל (סנהדרין צ"ח ע"א) ששאל לאלהיו היכן יתיב משיח ואמר בפתחי דרומי ומשיח נקרא עני ורוכב על החמור (זכריה ט' ט') גם אחז"ל (אבות ו'

ו') כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה, א"כ הוא מתלבש בטלית שאינו שלו ולא אמר בשם אומרו מעכב הגאולה וצריך להתעכב משיח שם בשער דרומי וזה שאמר כאן הפסוק אל תגזול דל כי דל הוא ואל תדכא עני בשער ודו"ק ובספר עץ יוסף וענף יוסף כתב שמעתי ביאורו שורש לשון דל מלשון וגם דלה דלה לנו

(שמות ב' י"ט) וז"ש אל תגזול דל ר"ל אל תגזול מה שדלה, כי דל הוא, כי חלקו הוא מה שדלה נשמתו וחדשו ובסיפא דקרא פירש כמ"ש לעיל, עכ"ל, ודוק היטב.

והנני חותם בברכה נאמנה
הק' משה חליוה

הגאון רבי משה חליוה שליט"א
מח"ס ענפי משה וש"ס

עוד בענין הנ"ל

לדינא מזה, מ"מ אינו נכון להלביש בדברים בעלים אחרים ולהשמיט שם בעליהם ובל"נ אכתוב לבני מוהר"א נ"י לבקש להזהר לעתיד שלא לטעות בזה, עכלה"ק.

והתם כתב בנו הגר"א אייגר זלה"ה במוסגר וז"ל אאב"ה [=אמר אברהם בן המחבר] באמונה לא בשלי היה הטעות כ"א בשל מעתיקים ראשונים, ואולי היה באותו יום איזה תשובה גם להרב האחר שכתבו שמו בזה התשובה כי לפעמים היה ביום דואר אחד כמה תשובות וניתנו יחד להעתיק וטעו והחליפו שם זה בזה, ואבטח שטעות כזה מעט מזער נפל בהמחברת עכ"ל. וצא ולמד עד כמה הקפידו בזה מרן הגרעק"א זלה"ה ובנו הגר"א זלה"ה ודבר שפתים אך למחסור.

ביקרא דאורייתא
הק' משה חליוה

כבוד ידידנו הרה"ג החריף ובקי מוה"ר גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א בעמח"ס גם אני אודך וש"ס, אחדשה"ט וש"ת,

זה כמה שכתבתי למע"כ נ"י כמה פעמים מגודל הענין בהזכרת שמות השואלים בספרי שו"ת וכיוצא בזה ולבלתי השמיטם (זולת אלו מגדולי ישראל אשר טעמם ונימוקם עצמם) והן עתה מרגניתא טבא אשכחנא לגאון עוזינו מרן הגרעק"א זלה"ה דכתב לבנו הגר"ש אייגר זלה"ה (ונדפס בהקדמה לשו"ת הגרעק"א) וזל"ק אורך ימים טובים לבני חביבי וכו' מה' שלמה נ"י תמול הגיעני קונטרסים הנדפסים ששלח לי רוי"מ בני שי', בפתחי אותם ראתה עיני טעות בשאילת שלום בתשובה אחת אשר זכורני ששאלה זו לא היתה ממנו כ"א [=כי אם] מבנו, וציינתי לתקן בלוח הטעות, אם כי אין נפקותא

הגאון רבי מתתיהו גבאי שליט"א

מח"ס בית מתתיהו וש"ס

בס"ד, אדר ב' תשע"ט

לכבוד הרה"ג המפורסם לשו"ת מזכה הרבים רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א מח"ס גם אני אודך ופרדס יוסף החדש על המועדים, שלום רב.

מה שחקרת כמה שאלות חדשות בענין אמירת דבר בשם אומרו, אצרף לך תשובה שכתבתי למע"כ הרה"ג המופלא חריף ובקי להפליא רבי מרדכי ציון שליט"א מח"ס שו"ת השואל, וש"ס, ודו"ק בזה ותמצא מענה גם לשאלותיך.

ע"ד שאלתו בדיון לומר דבר בשם אומרו, אם זהו ג"כ כשרואה בספר מראי מקומות, ואח"כ פותח הספרים ורואה מה שכתבו אם צריך לציין שראה קודם במראי מקומות.

במגילה ט"ז ע"א, ואמר ר"א אמר רב חנינא, כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם עי"ש. וזהו מתני' באבות פ"ז מ"ז יעו"ש. והמהרש"א מגילה שם, תמה אם כן מה הוסיף הגמרא על המתני' באבות עי"ש. וידועין דברי המג"א או"ח ס' קנ"ז סק"ב, דכל מי שאין אומר הדבר בשם אומרו עובר בלא תגזול, וציין המג"א לפ"ק דנדרים, וכתב ע"ז המחצית השקל שם, שלא מצא כן בפ"ק דנדרים עי"ש ומש"כ ע"ז בשו"ת נודע ביהודה מה"ת או"ח ס' ר' יעו"ש, ובהגהת

רעק"א או"ח ס' קנ"ז שם שמקורו במדרש תנחומא פר' במדבר כל שאין אומר דבר בשם אומרו עליו הכתוב אומר אל תגזול דל עי"ש ומש"כ בזה בשו"ת משיב דברים או"ח ס' קמ"ז ובשו"ת מחנה חיים חו"מ ס' מ"ט ובשו"ת מחנה יהודה ס"ה ובשו"ת מהר"ם שיק יו"ד ס' קנ"ז ובשו"ת אהל משה ח"א ס' מ"א ובשו"ת דבר יהושע ח"ד בהקדמה מש"כ אם שייך גזל כשאין אומר בשם אומרו עי"ש ובארוכה בספר דבר בשם אומרו פ"ב ס"א עי"ש, ובשו"ת דבר אליהו ח"ב [מליקובסקי] בהקדמה עמ' י', ובשו"ת חמדת צבי ח"ג ס' ל"ה ובשו"ת דברי שלום [קרויז] ח"ג ס' רל"ט, ובס' הדר יעקב להגרי"ח סופר ח"ח ס' ל"ח ובס' מצות אלימלך ח"ג עמ' י"א.

ואמנם בתוספתא ב"ק פ"ז ה"ג איתא המתגנב מאחר חבר והולך ושונה פרקו אע"פ שנקרא גנב זוכה לעצמו שנאמר לא יבוזו לגנב כי יגנוב וגו', סוף שמתמנה פרנס על הציבור ומזכה הרבים וזוכה לעצמו ומשלם על מה שבידו שנאמר ישלם וגו', ואין שבעתים אלא דברי תורה שנאמר אמרות ה' אמרות טהורות עי"ש, ומובא בש"ך חו"מ ס' רצ"ב ס"ק ל"ה עי"ש, ומש"כ לפרש דברי התוספתא באופ"א, בשו"ת מחנה יהודה ס"ה ובשדי חמד כללים מערכת ג'

ס"ה ובשו"ת אהל משה ח"א ס' מ"א או"ד, ובשו"ת חלקת יעקב או"ח ס' מ"ו ובשו"ת שבט הלוי ח"ח ס' שי"ג ובשו"ת באר שרים ח"ו ס' פ' ובס' ברכת אברהם יבמות צ"ז ע"א אות י' עי"ש, ובשו"ת נחלת אבי ס"נ ובס' עמק המשפט ח"ד עמ' ובארוכה בס' דבר בשם אומרו להג"ר שמואל אהרן פיש פ"ב ס"ד מה שהביא ע"ד התוספתא ה"ט וע"ע בשו"ת אפרקסתא דעניא ח"ד ס' שע"א שהסתפק אם מהני מחילה על דבר בשם אומרו עי"ש.

וראיתי בשו"ת מחנה חיים אהע"ז חו"מ ח"ב עמ' קנ"ח, דכתב נסתפקתי בת"ח ששמע מחבירו איזה סברא או חקירה או דין חדש אשר הוזכר באחד מהראשונים, ואחר ימים ושנים חידש הוא דבר תורה בהקדמת אותו סברא או אותו חקירה או אותו דין אשר שמע מת"ח מלפנים, אם צריך להזכיר שם אותו ת"ח אשר הודיע לו סברת וחקירת הראשון, או הדין מהפוסקים, או שאינו צריך להזכירו, כי אותו הת"ח לא חידש דבר בעצמו לאמור בשמו רק הוא ראה הסברא בראשונים או הדין בפוסקים, והודיע לו המקום אשר כתובה הסברא הדין או החקירה, א"כ יוכל הת"ח השומע להגיד מיד שם הספר אשר שם נמצא ההקדמה הזאת, ויעו"ש במחנה חיים מש"כ לפשוט מדברי התנחומא, וסיים שהדבר צריך בירור יעו"ש, ובשו"ת שמן ששון [לוי] ס"ה ובשו"ת שאילת יעקב ח"ב ס' נ"א אות ה', ובשו"ת דברי שלום [קרויז] ח"ג ס' רל"ט, ובס' ארחות רבינו בשם החזו"א

שאם רואה ספר שמביא ספר אחד לא צריך לומר בשם אומרו, שהוי כשמש שמביא את הספר עי"ש, ועמש"כ לבאר דעת החזו"א ידידי הגר"מ פרקוביץ בקובץ משנת יוסף אב אלול תשע"ז עמ' ר"ח, ומש"כ בס' תורת חכם ח"א עמ' רמ"ד.

ושמעתי ממו"ר מרן הגר"ד פוברסקי שליט"א שפעם אחת הראה להחזו"א על ספק שהסתפק בחזו"א מנחות ס' כ"ב סק"א, שדין זה מפורש בתוספתא מנחות פ"ח ה"ז, והוציא החזו"א עט, וכתב שוב ראיתי בתוספתא, וא"ל החזו"א דאחר שראה בעצמו בתוספתא א"צ לומר בשם אומרו שא"ל אלא מראה מקום בלבד ומובא המעשה גם בס' מעשה איש ח"א עמ' פ"ז עי"ש ובס' אעלה בתמר עמ' מ"א יעו"ש, ובס' תורתו מגן לנו עמ' כ"א, הרי שס"ל לחזו"א דעיקר דין לומר דבר בשם אומרו זהו רק כשאומר דבר חכמה או חידוש, ולא במראי מקום בלבד אי"ז בכלל דבר חכמה שצ"ל בשמו, ואף שמצא מציאה רבה בתוספתא שאין הכל בקיאין בה, מ"מ הוי בגדר מראה מקום בלבד שא"צ לומר בשמו וכן השיב הגר"ח קנייבסקי בס' דבר בשם אומרו פ"ה ס"א בשם החזו"א שמראה מקום א"צ לומר בשמו, ושכן ס"ל למרן הגר"נ קרליץ עי"ש, וכן נקט בעל הקהילות יעקב זיע"א בס' תולדות יעקב עמ' רכ"ז עי"ש, ואולם בס' פניני רבינו הקה"י ח"א עמ' צ"ג נראה שהקפיד ע"ז הקה"י זצ"ל משום גניבת דעת עי"ש, ולא משום דין לומר דבר בשם אומרו.

וגם בשו"ת באר משה ח"ד ס' י"ט נשאל, אם כשראה בפתחי תשובה שמביא ספרי שו"ת ואח"כ עיין בפנים אם חייב להזכיר שראה כן בפתחי תשובות, והשיב שמעיקה"ד אין מחוייב, רק נכון הדבר לכתוב שראה בפת"ש עי"ש, וכן א"ל מו"ר מרן הגר"י ליברמן בעל המשנת יוסף, לאחר שמעיין בס' פסקי תשובות לציין שראה ספרי השו"ת בפסקי תשובות, אף שאי"ז אלא מראה מקום בלבד ועמ"ש"כ להוכיח בזה בשו"ת ברכות שמים או"ח ס' נ"ט, ובשו"ת מחנה יהודה ס"ה, ובחי' הגר"ש היימאן זצ"ל בסוף הספר הערות קצרות או"ג, בשם הגר"ח מבריסק ז"ל שבמראה מקום כשהלך ועיין בפנים א"צ לומר מי ציין לו זה עי"ש, ובס' מאיר עוז ח"ו ס' קנ"ז אות ו' ובס' שעשועי אפרים פסחים ק"ד יעו"ש, ומש"כ בשו"ת חקי חיים להגר"י קעניג זצ"ל ח"א ס"י ח"ב ס' י"ב או"ג עי"ש ובס' תורת חכם ח"א עמ' רמ"ה.

וראיתי בס' אילת השחר למרן הגר"י זצ"ל שטיינמן זצ"ל זבחים [חלק ד] ע"ה ע"ב, בהא דאמר רבא תניא בכור ומעשר וכו', וכתב ע"ז האילה"ש, חזינן שהקפידו חז"ל לומר מי הביא את הברייטא, משמע דג"ז נכלל באומר דבר בשם אומרו אע"פ שאינו אומר מימרא שלו שחידש רק מביא מה שנאמר בברייטא, וגם אינו כבשאר דוכתי שמביא סייעתות מברייטא כפי מה שהוא מפרשה כדאמר' מאי לאו וכו', אלא רבא הביא שיש כזו ברייתא, ומ"מ הקפידו חז"ל

להזכיר שרבא הביאה, ויעו"ש באילה"ש להוכיח כן מפסחים ק"ד ע"ב עי"ש, ומש"כ מרן בס' שערי אמונה פ"א פ"ב מ"ז עמ' קל"ח להוכיח בזה עי"ש, ובשו"ת ודרשת וחקרת ח"א חו"מ ס"א או"ז עי"ש, ובשו"ת שבט הלוי ח"ח ס' שי"ג מש"כ עי"ש, ואמנם י"ל דיש לחלק בין זמן של תורה שבע"פ יש להזכיר גם שם האחרון שאמר לו דברי הראשונים, ובזמננו שנדפס בספר א"צ להזכיר רק שם הספר שנכתב בו ולא מי שהראה לו הספר, וכמש"כ לחלק כן בשו"ת שמן ששון [לוי] ס"ה עי"ש.

ואולם בשו"ת אבן ישראל להגר"י פישר זצ"ל ח"ט ס' קס"ו אות י"ד פשיט"ל שא"צ לומר מי שהגיד לו ספר שדיבר בזה עי"ש, ומש"כ בזה בשו"ת ודרשת וחקרת ח"ו או"ח ס' נ"ח או"ד, ובשו"ת ברכת יהודה ח"ג עניינים שונים ס"ז ובשו"ת מחקרי ארץ ח"ד יו"ד ס' ט"ז ובקונ' אמירת דבר בשם אומרו ח"א ס"ט ובשו"ת שיבת ציון [בוגנים] ח"א ס' ט"ז ובגליון פנינים כ"ז עי"ש, ועיין עוד בספר גם אני אודך תשובות הגרמ"ש דיין, חלק א' סימן ז', אם צריך להזכיר בשו"ת שם השואל עי"ש ובספר גם אני אודך תשובות הגר"מ חליוה, חלק ד' סימן ל"ז, ובשו"ת בירורי חיים ח"ז ס' נ"ג, וע"ע בשו"ת השואל ח"ב ס' ע"ז, אם סגי להזכיר שם הספר עי"ש ובשו"ת אבני דרך ח"ב ס' רכ"ה יעו"ש, ובספר גם אני אודך תשובות הגר"א שיינברגר, חלק א' סימן י"ח.

לחפש בעצמו בכל ספר וספר ולמצוא שם
מציאות וחידושים, י"ל שבעי להזכיר
המראי מקומות מספרו, ולא היכא שיודע
שהמחבר מצא הספרים ע"י לחיצת כפתור
של חיפוש א"צ להזכיר שם הספר שראה
בו אותם הרבה מראי מקומות.

בברכה מרובה
מתתיהו גבאי

וילהס"ת אף אם נימא שצריך להזכיר
מראי מקומות שראה בספר,
היכא שיודע שמחבר הספר נעזר ע"י
מכשירי חיפוש המצויים כיום [כאוצר
החכמה], א"כ כיון שיכול בעצמו לחפש
ע"י מכשיר זה ולמצוא את אותם תוצאות
של ספרים, א"צ לציין לספר שראה בו את
אותם מראי מקומות שעלו לו ע"י החיפוש
במכשיר זה ורק היכא שהמחבר עמל

הגאון רבי יצחק אוהב ציון שליט"א

ראש כולל דרך אמונה מח"ס שערי ציון, תורתו מן לנו, חידושי הגר"ח, וש"ס נכבדים

ט"ז בשבט תש"פ

לכבוד ידידי הרה"ג ר' גמליאל הכהן
רבינוביץ שליט"א מחה"ס גם אני אודך
וש"ס

בדבר שאלתו האם אדם ששאל שאלה
צריך הנשאל לומר דבר בשם
אומרו ולהזכיר שם שואל השאלה.

א. ראשית יש להקדים ענין החיוב של
אמירת דבר בשם אומרו, דהנה תנן
באבות פ"ו מ"ז "והתורה נקנית במ"ח
דברים ואלו הן וכו' והאומר דבר בשם
אומרו הא למדת שכל האומר דבר בשם
אומרו מביא גאולה לעולם שנא' ותאמר
אסתר למלך בשם מרדכי" וע"ע במגילה
דף ט"ז ע"א, ובסוף מס' כלה, ובס' חרדים
פמ"ז סעי' א' כתב "תני ר"ח כל שאינו
אומר דבר בשם אומרו עובר בלאו שנא'
אל תגזול דל כי דל הוא פרק קמא דנדרים
וכ"כ במג"א סי' קנ"ז סק"ב וז"ל "כל
שאינו אומר דבר בשם אומרו עובר בלאו,
(נדרים פ"ק) עכ"ל והגרעק"א בהגהותיו
כתב וז"ל "כל שאינו וכו' מדרש תנחומא
פ' במדבר (פ' כ"ב) שעובר על אל תגזול
דל כי דל הוא (משלי כ"ב פכ"ב) וכן הוא
בילקוט (במדבר) רמז תרצ"ה ובילקוט
משלי כ"ב (רמז תתק"ס) עכ"ל והגר"י
פיק שאל להנודע ביהודה (עי' שו"ת
נוב"י מהדו"ת ריש סי' כ') על מקור דברי
המג"א שציין נדרים פ"ק דהיכן נמצא זה.
והשיבו הנוב"י בזה"ל "הנה ידע כי

המראה מקום הנרשם שם במג"א נדרים
פ"ק הוא דבר בטל כי לפי מיעוט שקידתי
לא מצאתיו בכל מס' נדרים לא בבלי ולא
בירו"ו והוסיף שם דמקור הטעות הוא
מהגליון על הילקוט משלי שם עייש"ד.
וע"ע בשו"ת בית אפרים חאו"ח סי' י"ח
בד"ה "ודרך אגב".

ובספר מר קשישא (כללים בתלמוד לבעל
החו"י) ערך טעות (עמ' ק"י
בהוצאת מ"י) כתב לפרש כוונת הציון
לנדרים פ"ק להא דאיתא התם ח' ע"ב
"א"ר שמעון בר זביד א"ר יצחק בר
טבלא" וכו' דמנו שם שמונה חכמים
שאמרו עד ר"י בר אלעאי וילפי' מהתם
דצריך לומר דבר בשם אומרו אפילו
דורות טובא עייש"ד אלא דבדברי המג"א
משמע קצת שציין לנדרים פ"ק דכוונתו
למקור שעובר על לאו כשלא אומר בשם
אומרו וזה לא מבואר התם, שו"ר בנימוקי
הגר"י ב בהגהותיו לשו"ע (נדפס בקובץ
מפרשים שבסוף השו"ע הוצאת מ"י)
שכ"כ עייש"ד באורך.

ובשו"ת משיב דברים ח"א או"ח סי'
קמ"ז אות ב' כתב דיש ט"ס
במג"א וצ"ל "נדרים פ"ד" דשם דף ל"ח
ע"א אמרו דהפילפול נתן הקב"ה למשה
במתנה והוא ניהג בה טובת עין ונתנה
לישראל, ולפי"ז החידושים שאדם מחדש
שלו הם ושפיר שייך אל תגזול דל ולזה
ציין המג"א לגמ' פ"ד נדרים עייש"ד,

וע"ע בבי' זרע אפרים לפסיקתא דרב כהנא פרשה ב' הערה ה', והגר"ר מרגליות בס' שם עולם בפתיחה הערה 3 כתב שהוכיח במחקר מיוחד שבמס' נדרים ישנם הרבה השמטות ממה שהיה לפני קדמונינו ובטח גם זה אחד מהם עייש"ד.

[והנה בנוב"י בסוף התשובה שם כ' וז"ל "ומ"ש רמז בפסוק אל תגזול דל דבריו מתוקים מדבש" ולא הביא שם מש"כ לפרש, ובס' שם עולם שם הערה 9 (וע"ע בבי' מקור חסד שע"ס חסידים בסי' תקפ"ז הערה ג') מביא מה שנמסר בשמו שהגרי"ב העיר במכתבו על אשר אחרי הפסוק "אל תגזול דל" כתיב "ואל תדכאו עני בשער" וביאר בהקדם מאמר רז"ל בסנהדרין צ"ח ע"א עני ורוכב על חמור וכו' ויתיב אפתחא דקרתא וכו' שרי חד ואסיר חד וכו' ומעתה שפיר מידרש מרישא לסיפא בענין אחד "אל תגזול דל" אך תאמר דבר בשם אומרו שבזה תביא גאולה לעולם וממילא "אל תדכאו עני" הכינוי למשיח "בשער" בפתחא דקרתא עכ"ד ונפלא.

ובשו"ת משיב דברים שם בהערה מבין המחבר כתב שבעץ יוסף ובענף יוסף כתבו כן ושם הוסיפו שלמדו מלשון "דל" שהוא מלשון "וגם דלה דלה לנו" ור"ל אל תגזול מה שדלה כי דל הוא כי חלקו מה שדלה נשמתו וחדשו עייש"ד עוד אפשר'ל דהוא מלשון דל שפתיו כלומר שד"ת שנאמרו ע"י פה אחד אין לאחר לאומרו שלא בשמו, עוד ביאור ראיתי בזה מדוע מי שלא אומר דבש"א

חשיב גזול דל בס' תוספת אור על המשנה באבות פ"ו מ"ו עפ"י היעב"ץ בפי' למשנה שם י"ל להמבואר ביבמות דף צ"ז ע"ב שכל ת"ח שאומרים שמועה מפיו בעוה"ז שפתותיו דובבות בקבר וכיון שבקבר הוא חופשי מן המצות לכן נקרא דל ומי שלא אומר שמועה מפיו הרי הוא גזול דל עייש"ד אלא דיל"ע בזה דהא דאומר דבר בש"א נאמר גם על אדם שחי בעוה"ז והוא אינו דל מן המצות ולא דוקא על מי שנמצא בעוה"ב].

ב. אמנם לענין שאלתו יש לדון אם שואל השאלה הוא קטן ששאל מגדול או גדול ששאל לגדול אחר, דיש נפק"מ בדבר, דהא איתא בירושלמי פ' זה בורר ה"ה "איקלס רבי בא בר זבדא דמר שמועה משום דזעיר מיניה" ופ' בפני משה "נתקלס ושבח הוא לו דאמר שמעתתא משום ר' אבהו והוא הוי זעיר מיניה" ולכאורה צ"ב מהו השבח בזה שאמר דבר בשם אומרו שהוא א' ממ"ח קניני תורה ומביא גאולה לעולם ובפרט לפ"ד המג"א שאם לא אומר בשם אומרו עובר בלאו, ואי משום שהיה קטן ממנו ואין זה מכבודו לומר בשמו הרי מבואר בירו' שם פ"י סוף ה"א "אמר הקב"ה אם שמעת דבר מפי קטן ישראל והנייך לא יהא בעיניך כשומעו מפי קטן אלא כשומעו מפי גדול, ולא כשומעו מפי גדול אלא כשומעו מפי חכם, ולא כשומעו מפי חכם אלא כשומעו מפי נביא, ולא כשומעו מפי נביא אלא כשומעו מפי רועה" וכו', וא"כ מהו השבח.

ובאמת שבתוס' בחולין דף י"ד ע"א ד"ה "אמר" כתבו אהה דאי' התם בגמ' "אמר רב הונא דרש חייא בר רב" וכו' וז"ל "תימא דבכל דוכתי משמע דרב הונא היה גדול ממנו בפ' יש בערכין (ערכין דף ט"ז ע"ב) דהוה מצער ליה רב הונא לחייא בר רב ובפ' הלוקח בהמה (בכורות כ"ב ע"א) דא"ל חייא בר רב לרב הונא רבי פרש את דבריך" עכ"ל ומבואר משאלת התוס' שאין דרך שגדול יאמר דבר בשם קטן ממנו וגם בזה יל"ע להמבואר לעיל, וראיתי שביעב"ץ בחי' שם שכ' ליישב קו' התוס' שמצאנו אפי' בתנאים שאמר ר"א שמועה משם ר"י בספ"ז דנזיר ואע"פ שהיה בר פלוגתיה ג"כ והוא גדול שבתלמידי ריב"ז ונקרא בכמה מקומות ר"א הגדול, ופשיטא שהיה גדול מר"י עייש"ד. וגם במהרצ"ח שם ציין לכתובות כ"א ע"ב דמצינו התם דשאל ר"ה לחייא בר רב והוא משם אביו עיי"ש וחזי' דלא נמנע הגדול מלשאול לקטן (במהרצ"ח יש ט"ס ובמקום שלא נמנע הקטן לשאול לגדול צ"ל הגדול לשאול לקטן) ומכ"ש לומר מה שדרש חייא בשם רב אביו, וציין שם אף לדברי הירו' דידן דאיקלס ר' בא בר זבדא ולעוד מקומות שראינו שהגדול אומר בשם הקטן עייש"ד.

והנה באו"ז ח"א הל' שביעית סי' של"א כתב וז"ל "ירושלמי כדפרי' לעיל איקלס ר' בא דמר שמועה בשם זעיר מיניה מכאן שחייב אדם לנהוג ענוה בתלמידו ואם שמע דבר שהנהגו אפי' מקטן ממנו חייב לאומרו בשמו והכי איתא

בירו' פ' כל ישראל נתנו מרועה א' אמר הקב"ה אם שמעת מפי קטן מישראל" וכו' (הביא שם לשון הירו' שהובא לעיל) ומבואר מהאו"ז שיש חיוב אף על רב לומר דבר בשם אומרו אם שמע דבר מתלמידו ומ"מ עדיין צ"ב מהו השבח של ר' בא שאמר דבר בשם קטן ממנו.

והצעת' השאלה בדברי הירו' דמהו השבח של ר' בא והרי קיים הדין דדבר בשם אומרו קמיה מו"ר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א והשיב בזה"ל "הי' בידו שלא לאמרו כלל" וזהו השבח שאמר דבר בשם הקטן ממנו.

וראיתי בהקדמה לשו"ת דבר יהושע ח"ד (להרי"מ אהרנברג זצ"ל) שהביא מכתב מהרהמ"ח ושם כתב לבאר כע"ז דכיון שקיי"ל שמי שאומר ד"ת שלא בשם אומרו יש בזה משום גזל אלמא דבדבר שיש בו ממש חשבינן לה ולפיכך נראה דק"ו שמי ששמע ד"ת מחברו ואומר בשם אומרו יש בזה משום השבת אבידה לבעלים שהרי זכות זו שיש לבעל המאמר במאמרו שיאמרוהו בשמו ויהיו שפתותיו דובבות ואם לא יאמרו בשם אומרו הלך הזכות לאיבוד ולכן אם אומרו בשם אומרו מקיים השבת אבידה לבעלים, ועפ"ז כתב ליישב מה שהערנו לעיל דלכאור' מה נשתבח רבי בא בר זבדא שאמר בשם אומרו אטו בקטן ממנו לא שייך אל תגזול דל ולהנ"ל את"ש דבכלל הענין זה לא רק איסור שלא יאמר הדבר בסתם ולא בשם אומרו אלא יש מצוה בעצם האמירה משום השבת אבידה ובה

קס"ד דבקטן ממנו יוכל להתעלם לגמרי מדבריו ולא לאמרם כלל משום שאינה לפי כבודו לומר בשם קטן כדין השבת אבידה דפטור בזקן שאינו לפי כבודו וע"ז נשתבח רב בא שבכ"ז הביא מימרא ממי שקטן הימנו.

ג. עוד יש לדון באם החכם שנשאל בשאלה נסתפק בשאלה גם מעצמו, דיתכן דבזה ליכא דינא דלומר דבר בשם אומר. ודבר חידוש ראיתי בס' מגילת אסתר ע"פ שפת אמת בליקוטי יהודה (אסתר ב' פסוק כ"ב) עה"פ "ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי" והוא שגם דבר שאדם ידע מעצמו ושמע שוב מחברו יש בזה המעלה שיאמר דבר בשם אומרו והביא שם מכתב שכתב האמרי אמת זצוק"ל לבנו הבית ישראל זצוק"ל וזת"ד "תמן תנינן האומר דבר בש"א מביא גאולה לעולם שנא' ותאמר וכו' ולכאורה מה השבח העצום הזה להביא גאולה אם אינו מתלבש בטליתו של חברו, וגם להיות התורה נקנית ע"ז כי הוא האחרון והגומר במ"ח דברים שהתורה נקנית בהם, ולכן אפשר ע"פ המבואר בגמ' סנהדרין ס"ט ע"ב כי הנגלה לנביא ברוה"ק נודע גם לנביאים אחרים ולכן כאן שאמר ר"מ אסתר ברוה"ק נאמרה שנא' ויוודע הדבר למרדכי (עי' מגילה ז' ע"ב ופרש"י שם ושם איכא כמה מ"ד מהיכן ידעי' שאסתר נאמרה ברוה"ק) א"כ כמו שנודע ברוה"ק למרדכי כן נודע מיד לאסתר שנחשבת נביאה ע"ש דף י"ד ע"ב, ומרדכי שהגיד לה כי לא ידע עוד שהיא נביאה ע"כ היתה יכולה לומר בשם עצמה למלך ועכ"ז

נהגה טובת עין במרדכי וזה הטוב עין הביא גאולה לעולם שע"ז וימצא כתוב וכו' וזהו השבח הגדול, וכן בקנין התורה שאי' שת"ח צריך שלא יהא לו עין רעה במשנתו של חבירו, ולכן מי שנוהג טובת עין במה שיוודע מעצמו ומ"מ יש לו עין טוב שיהי' נקרא ע"ש חבירו לזה נקנה התורה וכו' עכ"ד, ומסתבר דבאופן זה בודאי שאין איסור דאל תגזול דל וכל דבריו הם רק לשבח ומעלה שנוהג טובת עין ואומר בשם חברו.

מיהו ראיתי בשד"ח ח"א בפאת השדה מערכת א' כלל קמ"ג שהביא שבפתיחה לס' תפארת זיו נסתפק בחכם שחדש דבר תורה מדעתו ושוב מצא שכבר קדמו גברא רבה בספר אם מחויב לאמרו בשם זה שקדמו, או דנימא כיון שהוא חידש זאת מדעתו קודם שראה בספר רשאי לאומרה משמיה דנפשיה, ושם העלה דא"צ להזכיר זה שקדמו ורשאי להגיד משמיה דנפשיה והוכיח הכי מהא דאיתא בחולין ע"ה "א"ר חסדא השוחט את הטריפה ומצא בה בן ט' חי טעון שחיטה" וכו' ומבואר שם דר' חסדא ידע דהכי תני ר' חייא ואפ"ה אמרה משמא דנפשיה ולא הזכיר את ר' חייא כי אם אחר שהקשו עליו, מיהו מדברי התוס' שם בד"ה "ולטעמיה" שהקשו וז"ל "תימה כיון דשמיע ליה ברייתא לימא ברייתא" נראה להיפך עייש"ד וע"ע שהוכיח הכי מחולין דף קל"ז ע"א עייש"ש וכו' דהאידינא נהוג עלמא דבכה"ג כותבים החידוש שחידש מדעתו בלשון ונראה לי וכו' ואם

אח"כ ראה באיזה ספר יכתוב שו"ר בס' פלוני וכו'.

עוד הביא בשד"ח שם בשירי הפאה מערכת א' אות ל"ה מכתב שכ' לו חכ"א להוכיח לפשוט ספיקו של התפארת זיו שהיכא שידע הדבר א"צ לומר בש"א דהנה בהגהות מעשה רוקח עהשו"ע בס' קנ"ו כתב ע"ד המג"א שציין על הדין דמי שאינו אומר דבש"א עובר בלאו נדרים פ"ק וז"ל "ט"ס דליתא שם והוא בילקוט שמעוני משלי כ"ב דתנא דבי ר' חייא כל שאינו אומר דבר בש"א עובר בלאו שנא' אל תגזול דל וגו' זאת שמעתי מפי הגאון מו"ה ישעי' ברלין זצ"ל" עכ"ל והנה הבאנו לעיל (אות א') שהנוב"י ציין להגר"י פיק להילקוט הנ"ל וא"כ מדוע הגר"י פיק לא אמר לבעל המעשה רוקח שהנוב"י הוא זה שציין להילקוט אלא ודאי זהו משום שגם הגר"י פיק ידע זאת גם לפני שהנוב"י אמר לו זאת (שהרי היה בקי עצום כידוע) וכל מה ששאל להנוב"י הוא רק לענין היכן נמצא זה בנדרים, ולכן לא אמר זאת לבעל המעשה רוקח משמיה דהנוב"י ומוכח לפשוט לנ"ד בדבר שידע קודם לכן אף שראה אח"כ בספר אין חייב להביא זאת בשם זה שקדמו עייש"ד, אלא דיש לעורר בראיה זו דזה תלוי אם גם במראה מקום יש ענין של דבר בש"א וע"ע בשו"ת ברכות שמים חאו"ח סי' נ"ט מש"כ להעיר בדברי השד"ח ואכמ"ל ומו"ר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א כתב לנו דבאופן שידע הדבר קודם א"צ לומר בשם אומרו.

ד. ולענין אם כותב החכם "נשאלתי" אם די בזה אף שלא מזכיר שם השואל, כיון שסו"ס לא נתעטף בטליתו של חברו ולא תלה הדבר בעצמו. וראיתי בתפארת ישראל בפי' למשנה אבות פ"ו מ"ו שכ' אהה דחשיב להאומר דבר בש"א לא' מקניני התורה וז"ל "לא מיבעיא שלא יתלבש בטלית שאינה שלו אלא יכבד למלמדו כל כך שלא יאמר סתם כך שמעתי רק יזכיר שמו לברכה" עכ"ל אבל לא בי' שם אם עובר בלאו.

ובשו"ת משיב דברים חאו"ח סי' קמ"ז בסוף התשובה נסתפק בזה וכתב דכיון שלא התלבש בטלית חברו ולא לקח לעצמו מאומה בודאי שאינו עובר בלאו דאל תגזול דל ורק אם אמר בשם אומרו אז מביא גאולה לעולם כדאי' במשנה עיש"ד, ומו"ר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א כתב דיתכן ועובר באל תגזול דל היכא שאומר שמעתי אומרים וכיוצב"ז ולא מזכיר השם.

וראיתי בשו"ת שלמת חיים סי' תקט"ז ששאל הגר"י סובל זצ"ל על הדבר המצוי בספרים שמביאים בשם חכ"א סתם ואינם מזכירים שמם ואפי' בספרן של ראשונים כתבו ויש מי שפירש ולא הזכירו שם וכגון בש"ס יומא י' ע"א דחד מרבנן השיב מאי צעירי הצאן ולא נזכר מיהו ומדוע לא חששו להך דינא דצ"ל דבר בש"א, והשיבו הגר"ח זוננפלד זצוק"ל "כשכתבו יש מי שפירש הם קיבלו כך מרבותיהם וכן בהוא מרבנן כיון שנא' כך בביהמ"ד ולא אמרו שעובר

כ"א כשיודע ואינו מזכירו ולפעמים אפשר
 כעין הכל יודעים שתורתו של מרע"ה ולא
 צריך לומר כי נודע למי מכוון" עכ"ל ושם
 בסי' תקי"ז שאלו אהה דרבי סתם
 במשניות וחכמים אומרים ולא הזכיר שם
 אומרו והשיבו ע"ז "הרי היה קיבוץ רב
 בעת סידור המשניות כמבו' בהקדמת
 הרמב"ם ליד החזקה" עכ"ד ויש לציין
 למש"כ רש"י בביצה דף ב' ע"ב ד"ה

"מאן" וז"ל "הוא סדר המשנה וכשראה
 דברי חכם וישרו בעיניו שנאן סתם ולא
 הזכיר שם אומרם עליהן כדי שלא יהיו
 שנויה מפי יחיד ונראין כאילו נשנו מפי
 המרובים ויעשו כמותן" עכ"ל. וע"ע
 בשו"ת שלמת יוסף סי' ה' אות ג'.

בברכה רבה
 יצחק אוהב ציון

הגאון רבי ניסים יחיאל בן שמעון שליט"א

מח"ס מעשה נסים

לכבוד הגאון הגדול רבי גמליאל רבינוביץ שליט"א

הזכיר את שמו של האומר אין בזה חשש מצד גזל.

הנה עצם ההנחה שגם שאלה נפלאה ומחודדת, ג"כ הוי בכלל אמירת דבר בשם אומרו. כן כתב הגאון רבי מרדכי גרוס שליט"א (אגרתא דחדוותא חלק יג' אות י'). וכן מסתבר מאוד דגם בזה, אמרינן דבר בשם אומרו, היות והשאלה באה לאחר עמל ויגיעה רבה, ויש בה מילי דסברא ודמיון מילתא למילתא.

ונראה שהסברא כי עיקר הקפידא בזה, הוא משום שאדם שלא מזכיר את השמועה בשם אומרו אלא בשם עצמו, בכך מתלבש בטלית שאינה שלו, ונוחל כבוד שלא מגיע לו כלל, וגונב חידושים של אחרים. אבל אם מגלה לשומעים מתחילה ששמע סברא ולא אומר מיהו בעל השמועה אין בזה קפידא, כי לא מייחס לעצמו את הסברא ואינו נוחל כבוד עליה. וכך כותב להדיא הש"ך (יו"ד סי' רמב ס"ק מ"ג) בזה"ל: "ודאי דאסור לומר בסתם, וכ"ש משם עצמו דבר ששמע מאחרים דהוי מתעטף בטלית שאינה שלו". ומבואר שעיקר הקפידא שלא יגנוב דעתם של אחרים, ויחשיב את החידוש לעצמו. ומה שכתב דאסור לומר בסתם, כוונתו שלא אומר ששמע ממהו, וגם לא אומר כן בשם עצמו ובזה יש קפידא, אבל אם אומר ששמע מחכם אחד אי"ז נחשב לסתם.

ולשאלתו, יש לומר שכל האיסור הוא, רק כאשר חושבים 'שהוא' חידש את השאלה או את החקירה וכל כיוצא בזה [שבכך שמייחס לעצמו את החידוש], הוא נהנה מכותרה של תורה ועונשו גדול כידוע, עיין נדרים (סב.). ולכן בכל ספרי השו"ת שמזכירים את השואל אך לא מזכירים את שמו, כבר גילו שלא הם חשבו על השאלה אלא השואל חשב עליה, והוא בא לתת מענה לשואל החכם. ודבר זה יש ללמוד מדבריו של בעל 'לפלגות ראובן' לגאון האדיר רבי ראובן בענגיס (ח"א-ב' בהקדמה) שכאשר אדם אומר 'שמעתי' אין בזה חסרון של גזל, ומכל מקום גאולה לא באה עד שמזכיר את שמו של האומר. והיינו אם כולם יודעים שהחידוש הזה אינו שלו, אלא אחרים חידשו אותו, כל כה"ג אף שלא

וגם גאון הגאונים רבי יוסף ראזין זצ"ל בעל צפנת פענח בספרו 'שלמת יוסף' (סי' ה אות ג) נשאל על מה שמצוי בספרים שמביאים שם חכם בלי להזכיר את שמו, והשיב שמצינו כמה מקורות בש"ס שלא אמרו בשם אומרו, וגם שם אותם ספרים הזכירו שם החכם, ורק שלא הזכירו את שמו, ובזה ציין הצפנת פענח

שאין איסור בדבר, אבל כאשר לא מציין כלום, רק שמייחס את השמועה לעצמו בזה אין שום היתר. ועיין בשו"ת משנה הלכות (ח"א סי' שג) שכתב למחות בתקיפות נגד אותם מחברים שלא מזכירים את שמותם של בעלי השמועות, וגם מדבריו נראה שעיקר הקפידא הוא מה שמתלבשים בטלית שאינה שלהם.

ואף לדעת הגאון רבי חיים פלאג'י זצ"ל (החפץ חיים סי' יט אות ח) שמי שלא אומר דבר בשם אומרו, עובר על מדבר שקר תרחק, זה אינו אלא כאשר אומר את השמועה בסתם או בשם עצמו, אבל כשאומר ששמע מחכם שמועה זו, אף שאינו מזכיר את בעל השמועה אינו עובר על מדבר שקר תרחק, שהרי אומר את האמת. וכמובן שגם אין כאן גניבת דעת בכה"ג.

ונראה עוד דאף שבגמ' יבמות (צו): מבואר שרבי יוחנן הקפיד שאמרו מימרא שלו בבית המדרש ולא הזכירו את שמו, והגמ' מסבירה שהטעם שהקפיד בגלל שכל ת"ח שאומרים דבר שמועה מפיו שפתותיו דובבות בקבר. וא"כ אם אומר שמעתי או ראיתי וכיוצ"ב אף שידועים שאין זה דברי תורה שלו, מ"מ לא יזכה בעל השמועה שיהיו שפתותיו דובבות בקבר. אמנם כבר הוכיח הגאון החיד"א (שם גדולים מערכת ספרים אות ז') שלהיות 'שפתותיו דובבות בקבר' אינו צריך להזכיר שם אומרו, עיי"ש בדבריו.

והנה יש מהגדולים שמחלו ולא הקפידו אם לא יזכירו בשמם, כ"כ הבית

הלוי (בהקדמתו על התורה) וכך נהג הסטייפלר, ומרן הגאון רבי שלמה זלמן אויערבך זצ"ל, והגאון הרב ישראל אריה זלמנוביץ שליט"א אב"ד עכו (כן שמעתי ממו"ר מרן הגאון רבי אשר וייס שליט"א) ועוד. הנה כל מחילתם מועילה רק לענין איסור גזל כמבואר בפוסקים (מגן אברהם סי' קנו - נודע ביהודה מהדו"ת או"ח סי' כ - של"ה שבועות נר מצוה עא). אבל זה לא פוטר את הבעיה של גניבת דעת, כ"כ בספר ברכת אברהם (יבמות צו).

אמנם לענ"ד לכאורה תמוה מדוע מחלו אותם גדולים ולא הקפידו אם לא יזכירו בשמם, הרי בגמ' מגילה (טו.) ובחולין (קד:) איתא אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם, וא"כ לפי זה קשה דלא היה להם למחול על כך, כדי שנוכל יותר להחיש את הגאולה באמירת דבר בשם אומרו.

ודרך אגב זה לא פשוט שאפשר להוציא את חוברת בענין זה, שכן ראיתי בספר אגן הסהר (ח"א עמ' 118) שהמחבר הגאון רבי שמואל פיש שליט"א מח"ס משברי ים י"א חלקים שאל את הגאון רבי אברהם גניחובסקי זצ"ל, שהוא עומד להוציא את ספרו 'דבר בשם אומרו' והספר כבר מוכן לדפוס, אבל ניגשו אליו כמה תלמידי חכמים והעירו לו שיש להסתפק אם מותר להוציא את הספר לאור עולם, דכיון שהעולם נכשל בהלכה זו, א"כ מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין. והשיב לו הגאון זצ"ל שיש לפנות

לגדול אחד מפוסקי הדור ולהתייעץ עמו, עד כאן הדברים.
עמ' רסב) שאין צריך להזכיר, רק את המקור של הספר הראשון.

לסיום: א) צריך מאד להיזהר לומר דבר בשם אומרו ולא בשם עצמו, ועבר בזה כמה עבירות. שגזול את חברו שחידש את הדבר תורה. שעובר באיסור גניבת דעת שחושבים אותו לחכם, ונהנה מכתרה של תורה שעונשו חמור שנעקר מן העולם. עובר גם על איסור של מדבר שקר תרחק. ולכן תמיד יציין ויזכיר את בעל השמועה.

ושמעתי ממו"ר מרן הגאון האדיר רבי אשר וייס שליט"א, שגילה דעתו באופן נחרץ מאוד שאינו מסכים בשום אופן, שיאמרו את חידושי תורתו בלי להזכיר את שמו, כי הוא טרח ויגע והמית עצמו כדי להבין כל סוגיה, והתעמק עד זוב דם לחדש סברות כפי שחנן אותו השם יתברך, ולכן אם יבוא מן דהו ויגנוב את חידושי (ואמר שיודע על בני אדם שעשו כן) הוא אינו מוחל להם. ללמדך עד כמה חמור הוא איסור גניבת חידושי תורה שיש הרבה שמקפידים מאוד שלא יתלבשו בטלית שאינה שלהם.

ב) אם אומר 'שמעתי' או 'ראיתי' או מזכיר ששאלוהו, אף שלא אמר מיהו בעל השמועה, אינו עובר בכל האיסורים הנ"ל. אולם עדיין אין לו את המעלה שמביא גאולה לעולם.

בהערכה רבה נסים יחיאל בן שמעון

אבל יתכן להתיר להוציא קונטרס זה לאור עולם, ע"פ מה שכתב הגאון רבי יצחק ולדשיין זצ"ל מגדולי תלמידי הסבא מנוברדוק בספרו תורת יצחק (הובא בספר 'אנשי חיל' עמ' קעב) שעיקר הנסיון של אמירת דבר בשם אומרו, הוא דוקא לבעל מדרגה גבוהה בתורה, למי שכבר השכיל לקנותה במעלותיה הרבות, כי כשבעל מדרגה גבוהה זו אומר בתורה אומר דברי תורה לתלמידים, נפשו חומדת לומר דברים ולתלותם בו בעצמו ולהראות את כוחו הגדול בתורה לתלמידיו. לא כן מי שהוא עדיין בגדר תלמיד, נסיונו קטן בהרבה וקל לו לומר דברי תורה בשם אומרו, עכ"ל.

אמנם דבריו מחודשים עד למאד, ולא מובנים כלל. שכן ברור שכל אחד מתנסה בנסיון זה, לרבות בחורי ישיבות ואברכי כוללים, וכל ת"ח בר אוריין או צורבא מרבנן, או מגידי השיעורים מרצים בכירים, ומחברי ספרים, כי זהו דרכו של עולם שאדם נהנה כאשר הוא בעצמו חושב על חידוש מפליא שמעורר את כל שומעיו, וגורם להם להתפלאות ממנו.

וחשוב לציין שהיום יש כל כך הרבה ספרים, ויש תופעה שהאחד מלקט מהשני, והדבר מתגלגל לכמה ספרים, בכזה מקרה דעת מרן שר התורה הגאון רבי חיים קנייבסקי שליט"א (אל תדיחנו

הגאון רבי כפיר ברוך מבורך דדון שליט"א

מח"ס מכבדי אכבד ושא"ס

אדר א' הנאדר התשע"ו

כבוד ידידנו הנעלה, לשם טוב ותהילה. הרב
גמליאל הכהן רבינוביץ מעיה"ת רחובות ת"ו
רוב שלום טובה וברכה,

הנה כת"ר התרעם בצדק על כותבי ספרי
השו"ת למיניהם, אשר אינם טורחים
לציין בראש השאלה את שם השואל,
ומקום כבודו, וכפי שהתבטא כת"ר
בלשונו: "שכל שאלה בהלכה, זה רעיון
מיוחד, או היכי תמצוי יפה ומעניינת, או
איזה הברקה וחידוש, או קישור נחמד
משני מקומות בהלכה, וכל זה בא רק על
ידי העמל ויגיעה בלימוד ההלכה היטב,
ודקדוק בדברי הפוסקים כראוי, וצריך
לומר בשם אומרו מי שחידש השאלה, כל
שואל עם שאלתו שזכה לחדש בתורה
לאחרי יגיעה בס"ד, ויזכה כל אחד להיות
חלקו בתורה הקדושה, שהרי יש כאלו
שזוכים לחדש שאלות בהלכה, ויש כאלה
שזוכים לחדש תשובות בהלכה, ויש כאלו
שזוכים לחדש פירושים על התורה, וכו',
וכו', כל אחד מה שחננו השם יתברך ברוב
חמלתו". ע"כ. ובצדק כל אמרי פיו.

ואכן, כמה מעלות למקום יש בציון שם
השואל ומקומו, שהרי זה בבחינת
מביא גאולה לעולם, באמירת דבר בשם
אומרו, אף בשם שואל השאלה, ומי לנו
גדול מן הגאונים בתשובותיהם, אשר
הזכירו שמות השואלים, וכן מצאנו

בתשובות הרמב"ם, בתשובות הרא"ש,
בשו"ת הרשב"א, בתשובות הריב"ש, וכן
בתשובות מרן רבינו יוסף קארו, אבקת
רוכל. ועוד חכמים ונבונים, ראשונים
ואחרונים, אשר כולם הזכירו שמות
השואלים למקומותם.

ומעלה ראשונה בדבר להזכיר דבר בשם
אומרו, בהבאת גאולה לעולם
וכאמור, ומעלה נוספת, שבעוד מספר
שנים ידעו על איש זה שהיה חי וקיים,
עמל בתורה הקדושה הקשה ותיירץ, ודבר
זה מהווה חיזוק לדורות הבאים ששם
אביהם מוזכר עלי ספר, ולא ימחה שמו
מישראל, כאילו היה ואבד, בלא שם וזכר
בלימוד תורה. ובזה גם יהיה ניתן לדעת
מידע על אותו האיש ושמות ספריו. ועיינו
ראו רבים, אשר בניהם שבו לתורה
ביראת שמים טהורה, בזכות ששמעו על
שמות זקנם, אשר כתובים על ספר,
והתחקו אחר מעשיהם, ובכח התורה, אור
שבתורה השיבם למוטב. וכמה שמחה יש
לבן משפחה לשמוע שסבו או זקנו היה בן
תורה בר אבהן ובר אוריין. ועייני ראו ולא
זר ת"ח מפורסם, אשר כתבי זקנו נספו
בשואה, ובא אליו אחד האברכים והראהו
שמצא בשו"ת דעת כהן לכמוה"ר רבי
אברהם צחק הכהן קוק זי"ע, תשובה אחת
לזקנו, ושמח כמוצא שלל רב, שנותר זכר
ממנו לפליטה, בבחינת אוד מוצל מאש.
[ותהילות לאל יצאו בדורינו ספרי "שמות

השואלים" על ספרי שו"ת רבים, וכגון ספר "אישים בתשובות החת"ם סופר", וכן ספר סמיכה לחיים מספרי הרבי מצאנו ח"ב מערכת גדולים, ובהם מפרטים מי היו השואלים מקומם וספריהם].

ודע ידידי שרבים מכותבי ספרי השו"ת היו מציינים בכוונה שמות השואלים, על מנת לעודד בני תורה לכתוב, כאשר יראו ששם מוזכר בספר, וימצאו נחת ושמחה בלימוד, וכן נהג הגאון רבי עובדיה הדאיה זצ"ל, בספרו שו"ת ישכיל עבדי, אשר נשלחו אליו מכתבים מסוף העולם ועד סופו, ובכל הארץ יצא קוֹם, ובקצה תבל מיליהם, וטרח להזכיר כל שם חכם ונבון, בדברי ברכה ושבת, ואף תלמידים צעירים לימים וילדים ואף תינוקות של בית רבן, ולימים גדיים נעשו תישים, וכותבי השאלות נעשו לרבנים גדולים חכמים ונבונים ומאורי התורה. וכן נהג מו"ר רבי אפרים גרינבלט זצ"ל, בספרו שו"ת רבבות אפרים, לציין כל שם משואלי השאלות, כדי לעודדו ולחזקו שיזכה לצאת מורה הוראות בישראל, והיה אף מביא את כל לשון המכתב בשלמותו לחביבותיה דמר לעודדו ולחזקו.

ומעלה נוספת, שבעוד שנות דור, כאשר יתלבטו המשפחה בשם הסבא, ומה שם משפחתו המדויק, הרי שבזכרון שמו בשו"ת, זוכרים ושומרים הדבר בדיבור אחד, ובהזכרת שמו בשו"ת, ידעו שמם לדורותם. וכבר אירעו מעשים בדורינו בכמה אנשים שלא ידעו מקור שם

משפחתם, ומהיכן מוצאם, ומצאוהו בספרי השו"ת.

ותוספת ברכה יש בדבר, שע"י הזכרת השם, ומקומו, יהיה ניתן להבין בעיות חברתיות רוחניות וגשמיות אשר היו באותם מקומות וכיצד טפלו בהם גדולי הדור, וניתן להשוות ע"י שם השואל ומקומו בין ספרי השו"ת, צא ולמד מספרי רבי יוסף משאש זצ"ל, וספרי חכמי צפון אפריקה, כיצד טפלו בחכמה ותבונה בהשכלה וברוח הצרפתית אשר נשבה באותם ימים, ואת מי יבין עיצה ואת מי יורה שמועה, ואילו השמיטו שמות השואלים ומקומם, לא היינו מבינים למי ולהיכן פנה המשיב ולמי כוונתו, אי מזה באת ואנה תלכי, וע"י ציון שם השואל הדבר יובן למי הדברים מופנים, ומינה נידון לשמעתתא, כי לפעמים הדברים יפים לשעה ולדורות, ולעיתים נבואה היפה לשעתה.

ופעמים אף מצאנו בציון שם השואל שינוי בהלכה, מפני שהוראה זו נתנה אחרונה, לפי ששמות השואלים, האחרון צעיר לימים מהראשון, וכמ"ש כעין זה רבי רפאל כדיר צבאן בספרו נפש חיה ח"א (מערכת יארצייט).

והן אמת שמצאנו חכמים אשר העלימו שמות השואלים, הן מסיבות אישיות, כגון שהשאלה עוסקת בנושאי צניעות ממזרים ועגונות שהשארית שם השואל עלומה, יפה להם, וכן העלימו שם השואל מפני כבודו ולבל יפורסם בנכלותו נבזותו ובתאוותו, אם עשה דבר עבירה, או מפני

כבוד השואל לבל יתבייש כאילו מתייעץ עם פחותים ממנו ולבל יהיה כותב השו"ת מתכבד בקלון חבירו (ראה בהקדמת מאורות נתן לייטר), וכן היו חכמים שלא הזכירו שם השואל, לבל יסמכו על הספר להלכה ולמעשה כאילו מדובר בספר שו"ת (ראה הקדמת ספר חלקת יעקב), וכן מצאנו חכמים שהעלימו שמות השואלים שמא לא יתארו אותם בתארים המכובדים להם כראוי, או שמא יפגמו בכבודם, או ימעיטו בערכם, או שמא יבואו לידי חנופה.

ואולם בספרים רבים מצאנו שציינו לשמות השואלים, ומפני כבודם ומעלתם, ולבל יתביישו כאילו מתייעצים עם אחרים כתבו במליצת הלשון "ארי נעשה שואל" (על שם "ארי נעשה שועל"), דהיינו, כבודו ארי בתורה ובא לשואל.

ובדרך רמז יש לומר, שמצאנו בתורה שנים אשר שאלו את משה רבינו, בנות צלופחד, שהתורה מגלה מי השואלות, ואילו הטמאים לנפש אשר העלימה התורה שמם, וע"פ האמור יש לרמז, בבנות צלופחד אשר שאלתם עסקה בנחלת הארץ, פרסמה התורה זהות השואלות, אך אצל הטמאים שבאו לשאול על עשיית הפסח בהיותם טמאים, כאן התורה העלימה שמם כדי לא לפרסם שנטמאו. ומכאן נלמד לפרסם שם השואל ומקומו במקום שאפשר לפרסם, והרי זה בבחינת מפרסמים עושי מצוה, שעם ישראל שואלים רבותיהם ומקיימים דברי המשנה "עשה לך רב", ועם ישראל עוסקים בתורה מקשים ומתריצים, והתורה אשר רחבה מיני ים וארוכה מארץ מידה, נותרה יקרה וחמודה, כן יזכנו לעסוק בה לשמרה ולעבדה, אכ"ר, עבד לאל אדון, כפיר ברוך מבורך דדון ס"ט

הגאון רבי רן יוסף חיים מסעוד אבוהצירא שליט"א

מח"ס מרי"ה ניהוח ושא"ס

לכבוד ידידי היקר הרה"ג גמליאל הכהן
רבינוביץ שליט"א שלום וברכה וכט"ס!

אחדשכתה"ט כנאה וכיאה באהבה רבה!

שמחתי מאוד לקבל את שאלתו היקרה.

הנה כבר ידוע מה שמוכא במגילת אסתר
בפסוק "וידוע הדבר למרדכי ויגד
לאסתר המלכה ותאמר אסתר למלך בשם
מרדכי" (אסתר ב, כב), והנה התרגום
תרגם, וז"ל: "ואשתמודע פתגמא למרדכי
על דהוה חכים למללא בשבעין לישנין
וחוי לאסתר מלכתא ואמרת אסתר למלכא
ואתכתיב על שום מרדכי", עכ"ל.

ומשמעות הדבר שמה שאמרה אסתר
למלך בשם מרדכי היה כדי
שיכתב הדבר שאמרה אסתר על שם
מרדכי היהודי.

ולמדו מזה חז"ל בגמ' מגילה (טו ע"א),
וז"ל הגמ': ואמר ר"א אמר רבי
חנינא כל האומר דבר בשם אומר מביא
גאולה לעולם שנאמר "ותאמר אסתר
למלך בשם מרדכי", עכ"ל הגמ'. ועיין
בבן יהוידע ובניהו על אגדות הש"ס
לרבנו יוסף חיים זיע"א, בביאור הענין.

ועיין כן בגמרא בחולין (קד ע"ב), וכתב
רש"י (שם) ד"ה כל האומר דבר
בשם אומר: והתנא שכח ולא הזכיר שמו
בתחילה וחזר והזכיר שמו, עכ"ל. ועיי"ש
בסוגיה. ועיין בגמרא בנדה (יט ע"ב)

שהובא ג"כ ולא הביאה הגמ' את הפסוק
באסתר. וצ"ע מדוע לא הביאה. וכן הוא
במשנה באבות פרק ו' משנה ו' ממ"ח
קנינים שהתורה נקנית בהם "והאומר דבר
בשם אומר, הא למדת שכל האומר דבר
בשם אומר מביא גאולה לעולם שנאמר
"ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי", ע"כ.

הא למדנו מזה שכל מי שאומר דבר בשם
אומר מביא גאולה לעולם. ובביאור
דבר זה עיין ברי"ף, עיין יעקב, ועץ יוסף
על העין יעקב מגילה (טו ע"א), עיי"ש.

ואביא כאן מה שכתב רבנו יוסף חיים
זיע"א בספרו הקדוש בן יהוידע
בביאור דבר זה מדוע אדם שאומר דבר
בשם אומר מביא גאולה לעולם, וז"ל:
נמצא למדנו מכאן שהאומר דבר תורה
בשם אומר מביא גאולה, וצריך להבין מה
טעם יש בזה על דברי תורה, ונ"ל בס"ד
דאם אומר דבר תורה ואינו אומר בשם
אומר, זה יהיה מחמת גאווה שרוצה
להתגאות בטלית אחרים, שיחשבו העולם
שדבר זה הוא המחדש אותו מדעתו, ולפ"ז
המדקדק לומר דבר בשם אומר הרי זה
מואס בגאווה ולומד תורה לשמה, לכן מדה
כנגד מדה בזכות זה שלומד לשמה יטיל
הקב"ה אות למ"ד שבו רמוז לימוד התורה
בתוך אותיות גאווה אשר מאס זה האדם,
ויהיה כאן צירוף גאולה ולז"א אמר מביא
גאולה לעולם.

או יובן בס"ד טעם לזה, כי ידוע התועלת שיצאה לבעל אותו דבר שיאמרו ד"ת משמו הוא שיהיו שפתותיו דובבות בקבר, ונמצא זה האומר דבר בשם אומרו בשביל טעם זה, יש לו אמונה בדברים הנסתרים שנעשים לצדיקים בקבר כי דברים אלו אינם גלויים אלא נסתרים, ורק נודעים לנו ע"פ הקבלה וזה המאמין בדברי קבלה שאין גלויים לעיני כל הרי זה בעל אמונה, וידוע האמונה מקרבת הגאולה וכמ"ש רז"ל בא חבקוק והעמידן על אחת שנאמר וצדיק באמונתו יחיה, והמאמין בדבר אחד מדברי קבלה הרי זה מאמין בכל, ולכן האומר דבר בשם אומרו שנמצא מאמין בדברי קבלה הנזכרת מביא גאולה לעולם, עכ"ל.

למדנו מדברי קודשו: כי מי שלא אומר דבר בשם אומרו נכשל הוא במידת הגאולה. וכן אין לו אמונה בענין מה שאדם שאומרים שמועה מפיו בעולם הזה שפתותיו דובבות בקבר.

לכאורה בפשטות נראה שעיקר הדבר להזכיר דבר בשם אומרו הוא על דבר תורה ויהיה הקטן שיהיה, כי הוא המחזש של הדבר ועל כן אל על האדם להתהדר בלבוש לו לא.

בלומדי בשו"ת של רבותינו הראשונים היו מקפידים להזכיר את כל מי ששואל אותם, שאלות, ונראה הטעם כי קודם כל צריך הוא לכבדם שטרחו לשלוח לו שאלה זו ומזכים אותו בעוד שעות של לימוד תורה וכתבת חידושי תורה. ועל ידי השואלים מתבררת האמת יותר ויותר.

ולדוגמא: בשו"ת הריב"ש (רבי יצחק בר ששת) מוזכרים הרבה מאוד שואלים שכתב להם הריב"ש תשובות.

ואביא כאן כמה וכמה משמות השואלים שכתב אותם הריב"ש:

א. מורבידרי לחתני הנבון אנשלמה דסקורטאל י"א.

ב. הניין אל הנבון אשתרוג כהן י"א.

ג. הניין לכהן אחד שלא הזכיר את שמו. (א"ה ריחמ"א: נראה מזה שהוא מתרעם עליו שלא הזכיר את שמו בשאלה).

ד. בוגיאה אל הותיק רבי בנימין עמאר י"א.

ה. והראן לרבי עמרם בן מרואם י"א.

ו. גם כן לרבי עמרם אפרתי בן מרואם י"א.

ז. ליקר גיסי רבי יצחק עבד אל חק בן הרופא רבי אהרן עבד אל חק י"א.

ח. לדייני ומנהיגי קהל תנסי"ש יצ"ו. (ועיין בתוך התשובה שהזכיר בפרטי השאלה שמות פרטים של ענין השאלה).

ט. הוניין לאב יהודה כהן י"א לשלחם לקהל תואת יצ"ו.

י. הניין לנכבד לאנברהם ששפורטש י"א.

יא. הוניין לחבר רבי משה גבאי י"א.

יב. בגאיה לותיק רבי שם טוב הלוי י"א.

יג. תנס לר' שמואל חכים י"א.

- יד. מיוקקה לרבי משה בן עמאר י"א.
 לו. מוסתגאנים לרבי שמואל בר רבי
 סעדיה מדיני י"א.
- טו. הוניין לרבי אפרים בן אנקואה י"א.
 טז. אל מדיאה לזקן רבי סעדיה בן
 דרמונא.
- יז. ברשך לרבי שמואל חלאיו י"א.
 יח. לרבי חיים מלילי י"א.
- יט. פלסיט לחתני החכם הר"ר יצחק
 בונפוש בן שאלתיאל נר"ו.
- כ. תלמסאן לרבי אברהם בר רבי סעדיה
 בן חקון ולרבי משה הלוי בן זכאר י"ש
 צ"ו.
- כא. כתב שלחתי לקהל קוסטנטינה י"ש
 צ"ו.
- כב. כתב אחר שם לרבי יוסף בן מגיר י"א.
- כג. פאטו בארץ לומברדיאה לרבי משלם
 די בלאניש י"א.
- כד. קוסטנטינה לרבי מיימון נגאר י"א.
- כה. מאלקה לרבי יצחק הסופר הלוי אבן
 חכם.
- כו. לנכבדים גדולי קהל ברשך י"ש צ"ו.
- כז. קאליר לחכם מאישטרי בונגידיש
 בונדוי נר"ו.
- כח. מוסתגאנים לרבי יעקב סוסן י"א.
- כט. הוניין לרבי ישועה בר רבי משה י"א.
- ל. מוסתגאנים לרבי שמואל בר רבי
 סעדיה מדיני י"א.
- לא. מוסתגאנים לרבי דוד כהן י"א.
- ע"כ הבאתי מעט מהשמות שמופיעים
 בשו"ת הריב"ש.
- וברור שיש כאן תועלת עצומה ממה
 שכתב הריב"ש את שמות
 השואלים ומאיזה מקומות הם ובאיזה
 תוארים תאר אותם כי יש כאן חשיבות
 הסטורית לדעת את שמות החכמים
 והמקומות שפעלו בהם, וכן ע"י שנדע מי
 הוא שם החכם השואל נתייחס לשאלה
 יותר בכובד ראש כי נדע שהוא בר אוריין
 ותלמיד חכם גדול הוא ועל כן יש משמעות
 לשאלתו.
- כמו כן הרבה מהשו"ת של הראשונים
 כתבו בתוך השאלות את שמות
 האנשים שארע עמהם הדבר כי יש
 חשיבות גדולה לזה כי במשך הדורות
 יכולים לדעת אם יש איזה משפחה שאירע
 בה פסול ע"י שכתב החכם את שמות אלו
 שהשאלה היא עליהם או כל מיני פרטים
 על כל מיני קהילות ומה היו המנהגים
 שלהם, וכל פרט שנכתב הוא נכס חשוב
 מאוד לדורות.
- הנה יש לציין שבגמרא הרבה פעמים
 מובא שמות של כל מיני תנאים
 ואמוראים וכן של כל מיני חכמים גויים
 ויש חשיבות גדולה מאוד בדבר זה כי
 ידיעת החכמים היא גופי תורה. ואעפ"י

שהגמרא מזכירה את חכמי הגוים יש בזה טעם כי חכמה בגוים תאמין, ויש תועלת מחכמתם ועלכן יש להזכיר גם את שמם.

בגמרא הזכירו כמה וכמה פעמים שחכם אחד אמר בשם חכם אחר, וכן עד ג' חכמים או יותר וכן הזכירו שיש אומרים שזה לא בשם חכם זה שאמר בשם חכם זה אלא מחכם אחר שאמר בשם חכם אחר, ומיד תמהתי מה הטעם להזכיר את כל רשימת החכמים שזה אמר בשם זה וזה אמר בשם זה, יאמרו זה אמר וזהו. עד שמצאתי בספר "באר מים חיים" (הובא בספר יחודים כמותך עמ' נג אות לא יחודים), וז"ל: בכל מקום שאמרו רבותינו דבריהם, נאמר, אמר זה בשם זה כמו אמר רביהודה אמר רב וכדומה ולמה לא הזכיר שם רב לבד לומר אמר רב כיון שעיקר הלכה זו היא שלו, ואמנם כל תלמיד ורב הכל בבחינת יעקב ויוסף שהוא אור החכמה המתגלה על ידי היסוד ואין אור החכמה נתגלית כי אם דוקא ביסוד ושניהם מאירין בשוה, ועל כן זה התלמיד האומר הדבר ומגלהו הוא בבחינת היסוד המגלה כל האורות לחוץ והרב הוא בבחינת אור החכמה יסוד אבא שמתגלה ביסוד זעיר אנפין, ועל כן במקום ההתגלות נזכרו שניהם להראות אשר אי אפשר להתגלות אור החכמה כי אם על ידי היסוד ושניהם מאירין בשוה. ועל כן האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם כמאמר חז"ל (אבות ו, ו) [1] כי נודע אשר כל עיקר הגאולה הוא ביסוד ועל כן הוא באלף

השישי שהוא בחינת יסוד וכן מבואר בזוהר הקדוש כמה פעמים ובדברי האר"י ז"ל כידוע ליודעים. ועל כן תלמיד האומר דבר שלא בשם האומרו גורם להיות ח"ו נהר יחרב וייבש שלא יאיר אור יסוד אבא אל יסוד זעיר אנפין וזה כל עיכוב הגאולה כשאינו מתגלה אור הזה, אבל האומר דבר בשם אומרו גורם שעל ידי זה יאיר ויפיע ויתמשך אור יסוד אבא אל יסוד זעיר אנפין ובה תלוי גאולתו ופדות נפשנו כשיאיר אור הזה בעולם ויתחזי הקשת בגוונין נהירין.

ועל כן הביאו ראיה מן ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי, כי מרדכי ידוע לכל מדברי האר"י שהוא רומז על אור הזה בסוד מרי דכיא, שאור הזה אין בו שום סיג ודופי ועל כן אמרה אסתר למלך בשם מרדכי וידוע אומרים (זוה"ק חלק ג', קט) כל מלך במגילה האמור סתם הוא מלך מלכים המלכים ופירוש שכיוונה להמשיך אור הזה יסוד אבא לעולם אז הביאה גאולה לעולם ונגאלו מרשעת המן ואחשורוש ופור המן נהפך לפורינו כן יחיש ה' גאולה השלימה העתידה לבוא במהרה בימינו אמן. עכ"ל.

למדנו מדברי קודשו: כי התלמיד הוא בחינת היסוד והרב הוא בחינת החכמה והיינו שלכל אחד ואחד מהם יש חשיבות גדולה כי אין אור החכמה מאיר על על ידי אור היסוד והיינו שעל ידי השואל שהוא בחינת יסוד יוצא אור

החכמה כי לולא השואל לא היה המשיב יודע להשיב כי היסוד הוא נותן את הזרע אצל לב בעל החכמה וע"י כן הוא משיב לו את התשובה.

שהוציא ובירר בפועל את הענין בעולם. ויהי רצון שנזכה להיות ממזרי הגאולה במהרה בימינו אכ"ר.

ולכן חשוב מאוד להזכיר בשאלות מי הוא השואל שגילה ענין שאלה זו בעולם וכן יחתום המשיב להורות מי הוא זה

בברכת התורה ולומדיה
רן יוסף חיים מסעוד אבוהצירא
מח"ס מריח ניחוח
עפולה

הגאון רבי נחמן נתן וויינשטאק שליט"א מח"ס שו"ת עומק ההלכה

לכבוד הרה"ג המופלג חובר חיבורים מחוכמים ר' גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א מח"ס פרדס יוסף החדש על המועדים ועוד ספרים.

לענין הא דעוררת דיש להחשיב מעלת השואל כענין, דלא רק התשובה יש בה חשיבות אלא דגם בשאלת התלמידי חכמים יש בהם חכמה וצריך לשאול אחר התעמקות ודקדוק, נרחיב הענין ונביא לזה ראיות וסימוכין מדברי חז"ל.

א. הנה אף שהבישן לא למד וצריך לשאול כל דבר הטעון ביאור, ובסוף יחכים טובא, אמנם כבר מצינו מעלת השואל לענין, בפרט לאדם חכם שמתעמק בשאלתו וכל שאלותיו נכנסים בגדר שאלה חכמה שכמו שהתעמק בשאלתו ושאל כענין כך צריך להתעמק ולהשיב כהלכה. וכמו דחזינן דלמדו מעלת השאלה והתשובה מפסוק אחד והושוו מעלת השואל כענין, למשיב כהלכה, שמצינו שני מעלות האלו בדוד המלך שהלכה כמותו בכל מקום. כדאמרינן בגמרא (סנהדרין דף צ"ג ע"ב) אמר רב יהודה אמר רב: כל הפסוק הזה, לא אמרו דואג, אלא בלשון הרע. כשסיפר שבחו של דוד, כדי שיקנא בו שאול ויהרגנו. ידע נגן – 'שיודע לישאל' [ברש"י גורס לשאול] ועיין בבן יהוידע שכ' ע"ז: שאלת חכם – חצי תשובה. גבור – שיודע להשיב. איש

מלחמה - שיודע לישא וליתן במלחמתה של תורה. ונכון דבר – שמבין דבר מתוך דבר. איש תואר - שמראה פנים בהלכה וה' עמו - שהלכה כמותו בכל מקום. וכן מצינו בספרי השו"ת המלאים בלשונות כאלו של שבחים במעלת השואלים כענין לאחר דקדוק והתעמקות הרעיון בחלקו של השואל.

ב וכן מצינו דהאמוראים הקפידו שתלמידיהם הגדולים יתעמקו בשאלותיהם וישאלו כהלכה לאחר העיון, וכדאיתא בירושלמי (מסכת כלאים פרק א' הלכה א') רבי יעקב בר זבדי בעא קומי ר' ירמיה וכו'. [עיי"ש שהקשה לו קושיא לר' ירמיה, לענין אותו מין הרעה והיפה, אם נחשב כשני מינים] והוה מסתכל ביה. [דר' יעקב בר זבדא הוי מסתכל ומחכה לתשובת ר' ירמיה], אמר ליה [ר' ירמיה] מה את מסתכל בי, הבא לך רצועה בכאן. [שיביא רצועה ללקות בה, והיינו שראוי הוא ללקות על מה ששאל שלא כהלכה, דהחילוק הוא פשוט, והיה לו להתעמק לפני ששאל], דתמן למעשרות וכאן לכלאים [דאין כאן קושיא דלענין מעשרות רבי ס"ל דנחשבים כשני מינים, אבל לענין כלאים כו"ע מודים דנחשב כמין אחד]. אמר רבי יונה הא כן הוה צריך מסתכל ביה [דהא דר' ירמיה לא השיב לו לא מחמת קפידא לא השיבו, אלא שחיכה ולא ענה לו משום שרצה שהוא יענה

ה. וכן מצינו בגמ' דילן (בבא קמא דף צ"ט ע"ב) על הא דקתני במתניתן, אם היה הטבח אומן - פטור. הדיוט - חייב. ואם נותן שכר - בין הדיוט בין אומן חייב. דמבואר, שטבח אומן השוחט בחינם - פטור, וקשיא אשמואל. אמר ליה שמואל לרב חמא: 'לעכר מוחך', כלומר וכי אין לך מח בקודקודך. אתא ההוא מרבנן, קא מוטיב ליה. [חזר אחד מן התלמידים, והקשה קושיא זו לפני שמואל].

אמר לו: השתא שקלת מאי דשקל חברך [נטלת קושיית חברך]. קאמינא לכו: אנא רבי מאיר, וקאמריתו לי רבנן, הלא אני סובר כדעת רבי מאיר, והיאך הקשיתם עלי מדברי רבנן. ואם תאמרו - מנין היה לכם לדעת שדעתי כרבי מאיר. אמאי לא דייקת מילי [מדוע לא דיקתם את דברי] - שאני אומר 'מזיק הוא פושע הוא, נעשה כאומר לו שחוט לי מכאן ושחט לו מכאן', ומאן אית ליה האי סברא, רבי מאיר, דאמר [ובהמשך מבואר היכן אמר] 'מבעי ליה למירמי אנפשיה'. ואם כן, ודאי שאין להקשות עלי מדברי רבנן. עיי"ש. ומבואר מדברי הגמרא דהקפידו על תלמידי חכמים שידייקו היטב במה ששואלים ומקשים. דגם בשאלת התלמידי חכמים יש בהם חכמה וצריך לשאול אחר התעמקות ודקדוק.

בעצמו. דהרי חזינן ד] כד הוון רבנין קדמאיי בעון מקיימ' הדא מילתא [דהחכמים שבדורות שקדמו להם כבר הקשו ג"כ קושיא זאת] הוון מקיימין לה [וענו ג"כ התירוץ הנ"ל] דתמן למעשרות וכאן לכלאים [וחזינן דקושייתו הוי כהלכה אלא דר' ירמיה היה עומד ומצפה שהוא בעצמו יענה את התירוץ כדי לחדדו]. עיי"ש.

ג. וכן אמרו בירושלמי (מסכת ברכות פרק ד') בתוה"ד: אמר ליה ו'הדא שאלתא דספר'. ובפני משה ביאר שם בזה"ל: כלומר דרך בדיחותא השיב לו וא"ל וזאת השאלה של סופר כמוך היא, דמה שאלה היא משבת שלעולם קורין שבעה ואי אפשר לעשות סימן לד' בשל ר"ח ומה שייכא קריאה של שבת לקריאה של ימות החול. עיי"ש. והיינו ששאלתו שאלת סופר ולא שאלת חכם שלא התעמק בשאלתו.

ד. ועיין בריש ספר מבחר הפנינים [מאחד מן הראשונים מהר"ש גבירול] (שער החכמה אות ג') וז"ל: אמרו 'שאלת החכמה חצי החכמה'. ע"כ. וכן ידוע הפתגם המובא כמעט בכל ספרי השו"ת, 'שאלת חכם חצי תשובה', מפני שהשואל התעמק בשאלתו, ושאל כענין בחכמה, וכן לפעמים כפי שאלתו נבנה התשובה.

הגאון רבי משה שמואל דיין שליט"א

מח"ס חמדת משה

יום ראשון י' כסלו. 'ותשועה ברב יועץ' לפ"ק
לכבוד ידידי היקר הרב הגאון המופלא, אוצר
כלי חמדה, עמו עוז ותושיה, רבי גמליאל
הכהן רבינוביץ שליט"א. מח"ס גם אני אודך
ושאר ספרים.

אחדשה"ט באה"ר. על דבר שאלתו בדין
אדם שהמציא איזה שאלה
בהלכה, ואמר אותה לאדם אחר, האם
מחויב אותו אדם לאומרה בשם אומרו, או
דילמא בכה"ג אין חובה לומר הדבר בשם
אומרו. הנני להשיבו תשובה מאהבה
בעזרת הפותח יד בתשובה.

(א) במגילה דף טו איתא ואמר ר"א אמר
רבי חנינא כל האומר דבר בשם אומרו
מביא גאולה לעולם שנאמר ותאמר אסתר
למלך בשם מרדכי. וכן איתא באבות (פ"ו
מ"ו). וכן איתא בפרקי דרבי אליעזר (פרק
נ) ובתנא דבי אליהו זוטא (פרק יז).
ובמדרש תנחומא (פ' במדבר סי' כב)
איתא אמר רבי חזקיה אמר רבי ירמיה בר
אבא בשם רבי יוחנן כל שאינו אומר דבר
בשם אומרו, עליו הכתוב אומר אל תגזל
דל כי דל הוא (משלי כב, כב). וצריך אדם
כשהוא שומע דבר, לומר אותו בשם
אומרו, אפילו משלישי, הלכה. ששנו
רבתינו אמר רבי תנחום הלביר מקובל
אני מרבי מיאשא, שקבל מן הזקנים הלכה
למשה מסיני, כל מי שאינו אומר דבר
משל תורה בשם אומרו, עליו הכתוב אומר
אל תגזל דל כי דל הוא. וכל האומר דבר

בשם אומרו, זוכה שיגאלו ישראל על ידו.
ממי אתה למד, מאסתר, ששמעה הדבר
ממרדכי, על ידי כן זכתה שנגאלו ישראל
על ידה. הוי, אם שמעת דבר, הוי אומר
בשם אומרו. ע"כ. והנה המג"א (סי' קנו)
כתב וז"ל כל שאינו אומר דבר בשם
אומרו עובר בלאו (נדריים פ"ק). ע"כ.
ובאמת לא נמצא כדבר הזה במסכת
נדריים. וכ"כ המחצית השקל (שם) שלא
מצא כן בפ"ק דנדריים. ע"ש. ונראה שהוא
ט"ס, וכוונתו למדרש תנחומא הנ"ל,
דיליף לה מקרא דאל תגזל דל כי דל הוא.
ושוב ראיתי בכה"ח (שם ס"ק יד) שהביא
דברי המג"א הנ"ל, וכתב ליתא בנדריים,
ונמצא במדרש תנחומא פ' במדבר,
ובילקוט משלי כ"ב כר"ש. ע"כ. וכוונתו
להא דאיתא בילקוט"ש (משלי רמז תתקס)
אל תגזל דל כי דל הוא, א"ר שמעון בר
יוחאי א"ר יצחק בר טבלא א"ר חמא
אריכא משום רבי אחא דתנא רבי חייא כל
שאינו אומר דבר בשם אומרו עובר בלאו
שנאמר אל תגזל דל כי דל הוא. ע"כ.
וכבר נשאל הגאון נודע ביהודה (תנינא
או"ח סי' כ) ע"ד המג"א הנ"ל, היכן
נמצא מקומו של מאמר זה. וכתב שלא
מצא דבר זה בכל מסכת נדריים, לא בבבלי
ולא בירושלמי, אלא הרושם נמשך אחר
הילקוט וכו'. ע"ש. וכ"כ בתשו' מנחת
יצחק (ח"ג קונ' דברי חפץ פ' במדבר ד"ה
והנה מהנ"ל). ע"ש. וע"ע בתשו' משיב
דברים (או"ח סי' קמז אות ב). וא"כ נמצא

והתורה הן אחת, כאשר יתבאר לקמן בארוכה. ומה מאד גדול עבירה זו בעיני, האומר פשט הכתוב בספר או אשר שמע, ולא מזכיר שם האומר או הכותב. עכ"ל. ומהר"ש אלקבץ בס' מנות הלוי (על מגילת אסתר, דף צא ע"ב) כתב וז"ל וכמה רחוקה עצה זו (של אמירת דבר בשם אומרו) מדורות האחרונים הללו, כי נמצא בעינינו מגנבי דברים אלו מאלו, והמהדרים שבהם מכסים שם אומרו ואומר סתם, והמכוערים שבהם מייחסים אותם לעצמם, תמוכים בטוחים על מאמר סגנון אחד עולה לכמה נביאים, וע"ז סמכו מגנבי דברים כנביאי השקר. ומהם מגנבי ספרים. וחוששני להם מחטא חוסר אמונה, שאם היו מאמינים באמת שיש דין ויש דיין, ויש עולם אחר עתידים ליתן בו דין וחשבון על כל נעלם, היו מפחדים מאשר יבוא לפני קונם בהמצאם גזלנים שם. ומי גדול ממנו יתברך, וכשעלה משה רבינו ע"ה למרום, מצאו דורש בשם ר' אליעזר, פרה בת שנתיים ועגלה בת שלש, כדאיתא בפסיקתא. וחכמים הללו ראו ולא לקחו מוסר. ובמר נפשי כתבתי זה כי הייתי עשוק וגזול מדברי תורה כל הימים. עכ"ל. גם הגאון האדר"ת בתשו' מענה אליהו (סי' לה) כתב בזה דברים חריפים, וז"ל יראו מחברי זמנינו ויבושו על מנהגם שנהגו סלסול בעצמם בחיבוריהם, שלא להזכיר שם השואל, רק כותבים מן רב אחד, חכם אחד, גאון אחד, ורבותינו בעלי התו' אינם בושים להזכיר בשם רב פלוני מה ששמע מרב אחר, שהוא תלמוד ערוך וידוע לכל בר בי רב דחד יומא.

דמי שאינו אומר דבר בשם אומרו, עובר בלאו דאל תגזל דל וגו'. ואמנם מסתימת לשון המג"א הנ"ל נראה שעובר בלאו מן התורה, אולם לפי האמור אין זה לאו מן התורה, אלא מדברי קבלה. וע' בתשו' מחנה יהודה (סי' ה דף ח ע"ד). ואין לתמוה אמאי אינו עובר משום גזל ממש, כי באמת לא דמי האי גזל לשאר גזילות, כי בכל גזל, לא נשאר הדבר ביד הנגזל, ומשא"כ בזה שהחידוש נשאר ביד הנגזל, ומשו"ה אצטריך קרא דאל תגזול דל, לאסור איסור מדברי קבלה. וע' בתשו' שאילת יעקב (ח"ב סי' נא אות ג). אמנם בס' חסידים (סי' תקפו) כתב וז"ל וכן דורש בספרי לא תסיג גבול רעך אשר גבלו ראשונים, שלא ייחס דברי רבי אליעזר לרבי יהושע, ומה שאמר רבי יהושע, לרבי אליעזר. ואם אמר דברי ראובן בשם שמעון, או שלא אמר בשם אומרו, הכל בספר הכבוד. עכ"ל. ומשמע שאם אומר דבר שלא בשם אומרו, עובר בלאו דלא תסיג גבול. וע' בתשו' מחנה חיים (סופר חו"מ סי' מט) ובתשו' מהר"ם שיק (יו"ד סי' קנו) ובתשו' אהל משה (צוויג ח"א סי' מא אות ג ד"ה וכה). והנה באמת דבר זה רבים נכשלים בו, ולא נותנים אל לבם חומר האיסור. ופוק חזי לרבנו השל"ה הקדוש (מסכת שבועות דל"ב רע"ג) שכתב וז"ל ויקבל האמת ממי שאמרו, הן גדול הן קטן, עוד ינצל מעבירה גדולה שיאמר דבר בשם אומרו, ולא יגזול דעת האומרו, כי גזילה זו יותר גזילה מגזילת ממון, כי נפש הוא חובל, רצוני לומר הנשמה, כי נשמות של ישראל

ובעוונותינו הרבים הוא זחיחות הדעת וצרות עין בכבוד של חבריו, וגזל העני בידיהם, ועוד טעמים לזה אשר בושתי לכותבם, לבל להזכיר גנותם של המחברים המדמים בעיניהם ובלבותם מה שהם, והמשכיל בעת ההיא ידום. עכ"ל.

והובא כל זה בהקדמת ספר דבר בשם אומרו. וע"ש עוד מה שהביא בזה. גם זאת ראיתי למרן החיד"א בפירוש ברית עולם ע"ס חסידים (סי' רכז) שכתב דברים חריפים בגנות מי שכותב ספר וגונב תורת אחרים, ורמז דבר זה בפסוק בישעיה (טו, יא) 'קורא תגר ולא ילד עושה עושר ולא במשפט בחצי ימיו יעזבנו ואחריתו יהיה נבל'. ויש לפרש כך, 'קורא תגר', שמאסף חידושים, 'ילד ילד', כי הוא אינו המוליד. 'עושה עושר', והיינו דלא סגי ליה באמירה בעלמא, אלא עושה עושר במעשה שכותב ספר על שמו וגונב מאחרים. 'בחצי ימיו יעזבנו', דכשם שהאומר שמועה מפי הצדיקים, הם מתפללים עליו ומליצים טובה עליו, כן אם הוא אומר חידושים של צדיקים שבגן עדן, על שמו, הם מקללים אותו. וכן אם כותב ספר וגונב תורת אחרים, על כן 'בחצי ימיו יעזבנו', ואחריתו יבא בגלגול אחר ויהיה נבל ויהיה מזולזל, כי נבל הוא ונבלה עמו ר"ל. עכ"ד. ע"ש. וע' בתשו' מהרלב"ח (ס"ס לא) שכתב שמגודל שכר האומר דבר בשם אומרו, שמביא גאולה לעולם, נלמד עונש המייחס דבר למי שלא אמרו. ע"ש. והגאון רבי אברהם מסאלוניקי בס' טהרת המים (מע' ג אות טו) כתב שאם אומר או כותב דבר בספר, ואינו כותב שם

האומר, הרי זה גזילה יותר מגזילת ממון. והובא בשד"ח (פאה"ש מע' א כלל קמג). וע"ש עוד מה שהביא מהגאון נודע ביהודה, בחומר האיסור של האומר דבר שלא בשם אומרו. ע"ש. וכ"כ בתשו' אהל משה (שם) שהגונב דברי תורה עובר בלאו דגניבה. ע"ש. וע"ע בתשו' נחלת אבי (ס"ס ז) ובתשו' וישב משה (פערשיל סי' מב). הא למדת כמה צריך להזהר בדבר הזה, כי רבו המורים היתר לעצמם, ולא ידעו חומר האיסור, וכמש"כ האחרונים הנ"ל. ופשוט שאין חילוק בין האומר דבר שלא בשם אומרו, לכותב דבר שלא בשם אומרו, וכמבואר מדברי הרב טהרת המים הנ"ל. וכ"כ הרב השואל [הגאון רבי שבתאי ליפשיץ] בתשו' רשב"ן (אהע"ז סי' צט). ע"ש.

(ב) אולם לכאורה יש להעיר בזה מהא דאמרינן בכריתות דף ו דקול מראה וריח אין בהם משום מעילה. ופירש רש"י וז"ל קול. הנהנה מקול הכנורות ונבלים של כלי שיר. ומראה. הנהנה ממראה נאה של היכל. וריח. הקטרת. עכ"ל. וא"כ ה"נ שאינו לוקח מחבירו איזה דבר, אלא שאומר משם עצמו את החידוש ששמע ממנו, אמאי אסור משום גזל, הא קי"ל דקול אין בו משום מעילה. אולם בפסחים דף כו איתא אמר רבא מנא אמינא לה (דלא אפשר ומכוין אסור) דתנן לולין היו פתוחין בעליית בית קדשי הקדשים, שבהן משלשלין את האומנין בתיבות כדי שלא יזונו עיניהם מבית קדשי הקדשים, והא הכא דלא אפשר וקא מיכוין ואסור, ותסברא, והאמר רב שמעון בן פזי א"ר

יהושע בן לוי משום בר קפרא קול ומראה וריח אין בהן משום מעילה, אלא מעלה עשו בבית קדשי הקדשים, איכא דאמרי אמר רבא מנא אמינא לה דתניא אמר רב שמעון בן פזי אריב"ל משום בר קפרא קול ומראה וריח אין בהן משום מעילה, מעילה הוא דליכא הא איסורא איכא, מאי לאו לאותן העומדין בפנים דלא אפשר וקא מיכוין ואסור, לא לאותן העומדין בחוץ. ע"כ. ומבואר שאע"פ שקול מראה וריח אין בהם משום מעילה, איסורא מיהא איכא. וכ"כ הרמב"ם (פ"ה ממעילה הט"ז) וז"ל קול מראה וריח של הקדש לא נהנין ולא מועלין. עכ"ל. ואמנם הגאון שער המלך (פ"ה מיו"ט הט"ו) כתב דהירושלמי (פ"ה דסוכה ה"ג) פליג בזה על הבבלי, וס"ל דגם איסורא ליכא. ע"ש. אולם ודאי דנקטינן כהבבלי. והנה הרמב"ם (פ"א משופר ה"ג) כתב וז"ל וכן שופר של עולה לא יתקע בו, ואם תקע יצא, שאין בקול דין מעילה, ואם תאמר הלא נהנה בשמיעת הקול, מצות לאו ליהנות ניתנו. לפיכך המודר הנייה משופר, מותר לתקוע בו תקיעה של מצוה. עכ"ל. ומבואר דהמודר הנאה משופר מותר לתקוע בו אפילו לכתחילה, משום שמצות לאו ליהנות ניתנו. וקשה דאמאי לענין שופר של עולה כתב דלא יתקע בו, ורק אם תקע בו יצא, מאי שנא מהמודר הנאה משופר, דמותר לתקוע בו אפילו לכתחילה משום שמצות לאו ליהנות ניתנו. וכן הקשה בתשו' עונג יו"ט (סי' צה ד"ה וחילוק). ע"ש. וחזי הוית להגאון רבי משה ישראל בתשובה שהובאה בתשו' קול אליהו (ח"ב

או"ח סי' כג) שעמד ע"ד הרמב"ם הנ"ל, וכתב ליישב דהא דאמרינן מעילה הוא דליכא אבל איסורא איכא, היינו דוקא בקדשים, כיון דמעלה עשו בקדשים, אבל בשאר איסורים אפילו איסורא ליכא. והביא לזה ראיה מהא דאיתא בנדרים דף מא ע"ב במודר הנאה מחברו ובהמתו נוטה למות, דאע"פ שאינו יכול לרפאותה, שהרי נהנה ממנו, מ"מ יכול לומר לו מה לעשות לבהמתו ותתרפא. ואם איתא דאף בקול דעלמא גזרו רבנן ואיכא איסורא בהכי, א"כ היאך מצי לומר לו כך וכך. א"י דדוקא בקדשים גזרו, אבל בשאר איסורים גם איסורא ליכא. ומעתה א"ש דברי הרמב"ם, דבשופר של עולה, דשל קדשים הוי, לא יתקע בו לכתחילה, כי אע"פ שאין בקול מעילה, מ"מ איסורא מיהא איכא, משום דמעלה עשו בקדשים, ולכן לכתחילה לא יתקע בו. ומ"מ אם תקע יצא, דכיון דאיסור דרבנן הוא, בדיעבד לא נחמיר עליו. ואע"פ שהוא נהנה בעשיית המצוה, שהרי ע"י תקיעה זו יוצא ידי חובתו, מ"מ מצות לאו ליהנות ניתנו. אבל במודר הנאה משופר, מותר לתקוע בו אפילו לכתחילה, שהרי מצות לאו ליהנות ניתנו, כי דוקא בשופר של עולה לכתחילה לא יתקע, כי מעלה עשו בקדשים לאסור איסור אפילו בקול, ומשא"כ בשאר מילי דלאו קדשים לא גזרו. עכ"ל. ולפי"ז נראה, דבנידון דידן מותר אפילו לכתחילה, דהא לאו בקדשים מיירינן אלא באיסור גזל. אולם מה שהוכיח כן מדברי הגמ' בנדרים, אחמה"ר אינו מוכרח, דשאני התם שההנאה שבאה

לו, אינה מהקול עצמו, אלא מהתוצאה שבאה לו ע"י הקול, והיינו רפואת הבהמה, ומשום"ה אין איסור הנאה בזה. וכן בקדש חזיתיה למרן רבנו הגדול זיע"א בתשו' יביע אומר (ח"ד או"ח סי' לד אות ג) שהשיב כן על ראייתו, והביא לזה סמוכין מדברי הראשונים. ע"ש. ומ"מ לפי דברי הגאון רבי משה ישראל הנ"ל, דבשאר איסורים גם איסורא דרבנן ליכא. וכ"כ בתשו' מהרש"ג (ח"ב סי' רי) דהא דאמרינן מעילה הוא דליכא אבל איסורא איכא, אפשר דהיינו רק בהקדש, אבל באיסור הנאה אחרינא אף איסור דרבנן ליכא. ע"ש. א"כ גם בנידון דידן אין לאיסור משום גזל, דקול מראה וריח אין בהם משום מעילה. וא"כ קשה אמאי האומר דבר בשם אומרו עובר באיסור גזל, הרי אינו אלא קול בעלמא. ושוב ראיתי בתשו' מהר"ם שיק (יו"ד סי' קנו ד"ה ובאו"ח) שהביא הא דקיי"ל (או"ח סי' תקפו סי"ב) דאם גזל שופר ותקע בו יצא. וכן קיי"ל במגילה (סי' תרצא). והיינו משום דאין בקול דין גזל. וא"כ כיון דקיי"ל דאין בקול דין גזל, א"כ כשם דאמרינן דקול מראה וריח אין בהם משום מעילה, א"כ כ"ש אם אומר משם עצמו חידושי תורה שת"ח אחר חידוש, שאין בזה משום גזל. ומאן דס"ל בסנהדרין דף נט דעכו"ם העוסק בתורה חייב משום גזל. י"ל דס"ל כאידך מ"ד בירושלמי (ר"פ לולב הגזול) דיש בקול דין גזל. עכת"ד. אולם בתשו' אהל משה (צוויג ח"א סי' מא אות ג ד"ה וכה) כתב שבמחכ"ת לא דק בזה, כי היאך מדמה קול שופר לקול

תורה, דבגזל שופר ותקע בו, עיקר ההקפדה היא רק על גזילת השופר, אבל על הקול ודאי שאין חבירו מקפיד, דהא לא מידי חסריה. ומשא"כ בגונב דברי תורה, איכא הקפדה גדולה על זה, שמתלבש בטלית שאינה שלו, ובהאי קלא איכא משום גזל. עכ"ד. אולם יש להעיר, דאכתי מה יענה על מה שאמרו דקול מראה וריח אין בהם משום מעילה, כי הנה באמת יש לחקור בעיקר האי מילתא דקול מראה וריח אין בהם משום מעילה, אם הוא משום דלא שייך מעילה וגזילה בדבר שאינו ממשי, אלא הנאה רוחנית בעלמא. או דלמא היינו משום דזה נהנה ולא חסר, כי אין ההקדש נחסר כלום במה שאדם נהנה מהקול מראה וריח. ומעתה יש לומר, דבשלמא אי נימא דהטעם הוא משום זה נהנה וזה לא חסר, א"כ שפיר י"ל דאיסור לומר ד"ת של חבירו שלא בשם אומרו, משום גזל, כי בכה"ג הוי זה נהנה וזה חסר, כי כל אדם מסתמא רוצה שיאמרו הד"ת משמו. אבל אי נימא דהטעם הוא משום דלא שייך גזילה בדבר שאינו ממשי, א"כ גם באמירת ד"ת של חבירו שלא בשם אומרו, לא שייך לאיסור משום גזל, שהרי לא גזול ממנו דבר ממשי. והנה בס' אתון דאורייתא (כלל ג) חקר ביסוד איסור מעילה, אם הוא כאיסור גזל, או שהוא מחמת ביזיון הקדושה. ע"ש. וע"ע בקוב"ש (ב"ב אות רצט). ומעתה אי נימא דהטעם הוא משום ביזיון הקדושה, א"כ י"ל דמשום"ה אין איסור מעילה בקול מראה וריח, כי בכה"ג ליכא ביזיון לקדושה. וא"כ יש לומר, דשאני מעילה

שהאיסור הוא משום ביזיון הקדושה, ומשו"ה אין איסור בקול מראה וריח. ומשא"כ בנ"ד, שגזול ד"ת מחבירו ומתעטף בטלית שאינה שלו, ולכן יש לאסור אע"פ שאינו דבר ממשי. ועוד נראה לפע"ד, דאין לדמות תקיעה בשופר הגזול לגניבת ד"ת של חבירו, כי התוקע בשופר הגזול, אמנם עושה שימוש בשופר של חבירו, אבל אינו מחסרו כלום בתקיעתו, שהרי אחרי שתקע בו מחזירו לחבירו, והוא יכול לתקוע בו כדרכו, ומשו"ה אין איסור גזל בזה, כי לא החסירו כלום מהתכלית של הדבר. ומשא"כ בגונב ד"ת מחבירו ומתעטף בטליתו, הרי לוקח ממנו את התכלית של הד"ת שחידש, כי כל אדם רוצה שיאמרו השמועה מפיו, ומשו"ה איכא איסור גזל באמירת דבר שלא בשם אומרו. וכע"ז כתב השד"ח (שיורי הפאה מע' א כלל לה ד"ה ומ"ש). ע"ש. וממילא לא קשה גם מהא דקול מראה וריח אין בהם משום מעילה, כי שאני התם שההקדש אינו נחסר כלום במה שזה נהנה, ולא נפגמה תכליתו מאומה, ומשו"ה אין איסור מעילה בזה. ומשא"כ בנידון דידן וכו"ל. ולקושטא נראה, דאין להקשות כלל מהא דקול מראה וריח אין בהם משום מעילה, כי באמת אין דברי הגאונים משאת משה ומהר"ש גרינפלד מוסכמים, וכמו שהאריך בתשו' יביע אומר (שם) להוכיח מדברי האחרונים, דגם בשאר איסורים איכא איסורא מדרבנן בקול מראה וריח, ולא רק באיסורי הנאה. ע"ש.

ג) והנה ביבמות דף צו ע"ב איתא אזל ר' אלעזר אמר לשמעתא בי מדרשא, ולא אמרה משמיה דרבי יוחנן, שמע רבי יוחנן איקפד, עול לגביה רבי אמי ורבי אסי וכו', עול לגביה רבי יעקב בר אידי א"ל כאשר צוה ה' את משה עבדו כן צוה משה את יהושע וכן עשה יהושע לא הסיר דבר מכל אשר צוה ה' את משה, וכי על כל דבר שאמר יהושע היה אומר להם כך אמר לי משה, אלא יהושע יושב ודורש סתם, והכל יודעין שתורתו של משה היא, אף ר' אלעזר תלמידך יושב ודורש סתם, והכל יודעין כי שלך היא. אמר להם מפני אי אתה יודעין לפייס כבן אידי חברינו. ורבי יוחנן מ"ט קפיד כולי האי, דאמר רב יהודה אמר רב מאי דכתיב אגורה באהלך עולמים, וכי אפשר לו לאדם לגור בשני עולמים, אלא אמר דוד לפני הקב"ה רבונו של עולם יהי רצון שיאמרו דבר שמועה מפי בעוה"ז, דאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי כל ת"ח שאומרים דבר שמועה מפיו בעוה"ז שפתותיו דובבות בקבר וכו'. ע"כ. ואי נימא דמי שאינו אומר דבר בשם אומרו, עובר באיסור גזל ואיסור לא תסיג גבול רעך, א"כ מאי פריך ורבי יוחנן מ"ט קפיד כולי האי, הא פשיטא שיקפיד, שהרי אם אומר דבר שלא בשמו, הרי הוא גזול אותו ומסיג את גבולו. וכן הקשה הגאון רבי ישעיה פיק בהגהותיו לש"ע (או"ח סי' קנו). ע"ש. גם בתשו' מהר"ם שיק (שם) הוכיח מדברי הגמ' הנ"ל, דמי שאינו אומר דבר בשם אומרו, אינו עובר משום גזל ומשום לא תסיג, דאל"כ מאי פריך ורבי יוחנן מ"ט

קפיד כולי האי. ע"ש. ויש להוסיף על דבריו, שמדברי הגמ' משמע שכל הקפידא של ריו"ח היתה על אחרי פטירתו, שיאמרו דבריו משמע כדי שיהיו שפתותיו דובבות בקבר, ולכאורה אמאי לא הקפיד על כך שגזול ממנו עתה את הד"ת שלו. וע"כ דס"ל דאין בזה איסור גזל. וכן יש להעיר מהא דאיתא בבכורות דף לא ע"ב הא מילתא איקשיא ליה לרב ששת באורתא ושנייה בקדמותא מבריייתא וכו', רב אידי סרסיה דרב ששת הוה שמעה מיניה, אזל אמרה בי מדרשא ולא אמרה משמיה, שמע רב ששת איקפד, אמר מאן דעקיף ליעקציה עקרבא, ורב ששת מאי נפקא ליה מיניה, דאמר רב יהודה אמר רב מאי דכתיב אגורה באהלך עולמים וכו'. ע"כ. וקשה אמאי לא קאמר דרב ששת הקפיד על רב אידי משום שגזול והסיג את גבולו. ולכאורה מוכח כנ"ל. והנה בתשו' שאילת יעקב (ח"ב סי' נא אות ב) הביא קושית המהרש"א במגילה דף טו, אהא דקאמר התם ר"א בשם ר"ח, דכל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם, שהרי דבר זה מפורש באבות (פ"ז מ"ו), ומאי קמ"ל ר"א. וכתב השאילת יעקב, דיש לומר דהמדרש תנחומא (הנ"ל) חולק על המשנה באבות, כי לפי המשנה באבות, אין דבר זה אלא ממדת חסידות, אבל לדעת המדרש, עובר בלאו אם אינו אומר בשם אומרו. וא"כ יש לומר, דמשו"ה אצטריך לאשמועין ר"א דכל האומר דבר בשם אומרו וכו', והיינו למימר דהלכה כבריייתא דאבות, ודלא כהמדרש תנחומא הנ"ל. עכת"ד. וא"כ יש

לומר, דה"נ ס"ל לרבי יוחנן ולרב ששת, ומשו"ה לא הקפידו משום איסור גזל. אולם לקושטא א"ז מוכרח, כי יש לומר דכיון שרבי יוחנן לא היה מרויח כלום אם היה מקפיד על ר' אלעזר, וכן ר"ש על רב אידי, א"כ מסתמא לא היה מקפידים בעבור זה, כי זה נהנה וזה לא חסר, וממילא לא היה עוברים ר' אלעזר ור' אידי באיסור לא תסיג ובאיסור גזל. ולכן קאמר הש"ס דקפידתם של רבי יוחנן ורב ששת היתה משום הענין של שפתותיו דובבות בקבר, דא"כ נמצא שהם מפסידים מכך שלא נאמרה השמועה בשמם. ושוב ראיתי שכ"כ בתשו' דבר יהושע (ח"ד בהקדמה ד"ה מצוה). [וע' בתענית דף כג ע"ב דאמרינן רבי יוסי בר אבין הוה שכיח קמיה דר' יוסי דמן יוקרת, שבקיה ואתא לקמיה דרב אשי, יומא חד שמעיה דקא גריס אמר שמואל וכו', א"ל לימא מר ובין סנפיריו, א"ל ולא סבר לה מר דההיא רבי יוסי בן רבי אבין אמרה וכו'. ופירש רש"י וז"ל כלומר מ"ט לא אמרת ליה משמיה, שכל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם. עכ"ל. ואי נימא שהאומר דבר שלא בשם אומרו עובר בלאו, א"כ היה לרש"י להגדיל התימה, דאמאי לא אמרה משמו, הרי עובר בלאו. ולפי האמור י"ל, דרב יוסי בר רבי אבין לא היה מקפיד ע"ז שלא אמרו בשמו, אבל ע"ז שמונע גאולה מהעולם, אינו יכול למחול, שהרי הוא גזילת הרבים]. וכתב עוד להשיב ע"ד המהר"ם שיק, ד"ל דמה שאמרו שעובר משום לא תגזול דל, לא אמרו אלא אחר דשמעין דכל ת"ח שאומרים דבר שמונע

יש לומר, שרבי יוחנן ידע שר' אלעזר לא אמר השמועה משם עצמו, אלא אמר כך שמעתי, ולא אמר ממי שמע, ומשום לא הקפיד רבי יוחנן משום לא תסיג ומשום איסור גזל, כי בכה"ג אינו עובר באיסורים אלו, ומשום קאמר שרבי יוחנן הקפיד משום שפתותיו דובבות בקבר, כי לענין זה צריך שיאמרו השמועה משמו ממש, ולא שיאמר בסתמא שמעתי. אבל לעולם אם אומר ד"ת של חבריו בשם עצמו, עובר משום לא תסיג ומשום גזל. ובעיקר דברי הגאון מהר"ם שיק הנ"ל, יש להתפלא עליו שלא זכר שר דברי המדרשים הנ"ל, דאמרינן בהדיא דמי שאינו אומר דבר בשם אומרו, עובר משום אל תגזול דל כי דל הוא. וכן ראיתי בשד"ח (שם) שתמה כן על דבריו. וכן העיר בתשו' דבר יהושע (שם). אולם אכתי יש לתמוה ע"ד הגמ' ביבמות הנ"ל, דמאי פריך ורבי יוחנן מ"ט קפיד כולי האי, הא אמרינן במגילה דף טו דהאומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם, וא"כ יש לומר דמשום"ה קפיד רבי יוחנן, דכיון דר"א לא אמר השמועה משמו, א"כ מונע בכך גאולה מן העולם, ולכן הקפיד עליו רבי יוחנן. ושוב ראיתי להגאון מהרש"א בח"א שם שכתב וז"ל דאי משום דאמרינן דכל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם וכו', אחרים נמי יש להם להקפיד בכך, וע"כ אמר שהקפיד על דבר שהיה נהנה בו אילו אמרו בשמו וכו'. עכ"ל. ולכאורה הא גופא קשיא, אמאי אחרים לא הקפידו בכך שמונע גאולה מהעולם. וע'

מפיו בעוה"ז שפתותיו דובבות בקבר, דמזה מוכח דיש לשמועה שאמר שייכות לנפשו גם אחר שאמרה, ויש לו בה זכות גדולה, שאם אומרים אותה בשמו, שפתותיו דובבות בקבר, וממילא אם נוטל ממנו זכות זו ואינו אומרה בשמו, הרי הוא גוזל זכותו, ולכן עובר משום לא תגזול דל. ולכן שפיר פריך הש"ס מ"ט קפיד רבי יוחנן כולי האי, כי אכתי לא ידע מהא דשפתותיו דובבות בקבר. אבל לאחר שאמרו דשפתותיו דובבות בקבר, מי שאינו אומר דבר בשם אומרו, עובר משום גזל. עכת"ד. וכ"כ השד"ח (שיורי הפאה מע' א כלל לה ד"ה והנה בשו"ת). ע"ש. וע"ע בתשו' מחנה יהודה (סי' ה) ובתשו' רשב"ץ (סי' קיד) ובתשו' באר משה (ח"ד סי' יט אות ו). ועוד נראה לפע"ד, דהנה יש לומר דמה שהאומר דבר שלא בשם אומרו עובר משום גזל, היינו דוקא אם אומרו משם עצמו, דבכה"ג גזול הד"ת של חבריו. אבל אם אינו אומר בשם עצמו, אלא אומר שמעתי וכיו"ב, ואינו אומר ממי שמע, אינו עובר משום גזל. וכן ראיתי בתשו' משיב דברים (או"ח ס"ס קמז) דדוקא אם אומר מעצמו ומתלבש בטלית שאינה שלו, עובר בלאו דלא תגזול דל, כי לקח טלית חבריו. אבל אם אמר שמעתי דבר זה, ורק לא הזכיר שם האיש שממנו שמע, א"כ הרי אינו מתלבש בטלית חבריו, וגם אינו גוזל, שהרי לא לקח לעצמו מאומה, ולכן אינו עובר על לא תגזול. עכ"ד. וכ"כ בתשו' שאילת יעקב (ח"ב סי' נא אות ג). ע"ש. וע"ע בתשו' אפרקסתא דעניא (ח"ד סי' שעא). ומעתה

בתשׁו' חלקת יעקב (בנדמ"ח או"ח סי' מו אות ב).

(ד) וזאת מודעת שהאומר דבר שלא בשם אומרו, מלבד זה שעובר באיסור גזל, ומונע גאולה מהעולם, גם עובר באיסור גניבת דעת, וכדאיתא בחולין דף צד אמר שמואל אסור לגנוב דעת הבריות, ואפילו דעתו של עכו"ם. וכ"כ הרמב"ם (פ"ב מדעות ה"ז ופי"ח ממכירה ה"א). וכן פסק מרן בש"ע (חו"מ סי' רכח ס"ו). והוא איסור דאורייתא לדעת הרמב"ם, וכמש"כ בס' קובץ על הרמב"ם (דעות שם), ושכן דעת הריטב"א בחולין שם. ע"ש. וה"נ אם אומר דבר שלא בשם אומרו, הרי גונב דעת הבריות, כי הם סבורים שמבטנו יצאו דברים אלו, מה שאינו כן. ובירושלמי (שביעית פ"ה ה"ג, ומכות פ"ב ה"ז) איתא דמי שמכבדים אותו מפני שהם סבורים שהוא יודע שתי מסכתות, והוא אינו יודע רק אחת, חייב לומר איני יודע רק אחת. ע"ש. וא"כ כ"ש שאסור לו להתלבש בטלית שאינה שלו, לומר שלי היא, אני ילדתי יצרתיו אף עשיתי. וכ"כ הש"ך (יו"ד סי' רמב ס"ק מג) וז"ל ומכל מקום ודאי דאסור לומר בסתם, וכל שכן משם עצמו, דבר ששמע מאחרים, דהוי מתעטף בטלית שאינו שלו. עכ"ל. וכ"כ בתשׁו' מהר"ם שיק (שם) שהאומר משם עצמו חידושי תורה שחידש ת"ח אחר, אסור משום מדבר שקר תרחק, וכן אסור משום גניבת דעת, וכמו כל מרמה שמרמה לאדם אחר. ע"ש. וכ"כ בתשׁו' אפרקסתא דעניא (ח"ד סי' שעא). ע"ש. ולפי"ז נראה, דאפילו אם בעל השמועה מחל על הזכרת

שמו, אכתי אסור לאומרו שלא בשם אומרו, שהרי אכתי איכא משום גניבת דעת ומתעטף בטלית שאינה שלו, וגם מונע גאולה מהעולם. וכ"כ בתשׁו' אפרקסתא דעניא (שם). וראיתי בס' פסקי תשובות (סי' קנו אות כז) שהביא בשם ספר שערי הלכה ומנהג (או"ח סי' קב) שכתב דמה שמצינו בכמה ספרים שכתבו שמעתי מחכם אחד וכיו"ב, בלא להזכיר שם האומר, אפשר לומר דכיון שמביא דברי החכם כדי לסתור אח"כ דבריו, או להשיג עליו, לכן העדיפו לוותר על העילוי שלא האומר דבר בשם אומרו, כדי לא להכשל בחשש הלבנת פנים או מתכבד בקלון חבריו. ע"ש. ולכאורה יש להעיר, דכיון דהדבר אסור משום גזל, וכן משום גניבת דעת ומדבר שקר תרחק, וכמש"כ האחרונים הנ"ל, ונוסף גם הוא על צרינו, שמונע גאולה מהעולם, א"כ מאי חזית לעבור באיסורים אלו כדי לא להכשל בהלבנת פנים או מתכבד בקלון חבריו, דשב ואל תעשה עדיף. וגם לא מצינו מי שהחכמים שיכבוש את נבואתו משום חשש הלבנת פנים או מתכבד בקלון חבריו. אולם לפי האמור ניהא, כי אינו עובר משום גזל, כיון שאינו אומר הדבר בשם עצמו, וגם משום גניבת דעת ליכא, שהרי מגלה ששמע דבר זה מחכם אחד, וגם אינו משקר, ומשו"ה סמכו להקל מהטעם הנ"ל. [ולכאורה יש לומר עוד לימוד זכות, דאפשר דזה שאומר השמועה משמו, אינו רוצה שיזכירו את שמו. וכן השיב לי מו"ר הגר"ח קניבסקי שליט"א, על מה שנהגו להקל לכתוב שמעתי

נראה, דלימוד זכות זה הוא דוקא לומר איזה חידוש שלא בשם אומרו, אבל אדם שנשאל איזה שאלה מחבירו, ודאי צריך לאומרה בשם אומרו, דהא בזה ליכא לימוד זכות הנ"ל. וכיון שמהלשון דבר בשם אומרו נראה שאין חילוק בין אם שמע חידוש או קושיא או תירוץ, דמ"מ צריך לאומרו בשם אומרו, ואם אינו אומרו בשמו עובר בלאו דאל תגזל דל וגו'. וכן נראה מדברי הגאון האדר"ת בתשו' מענה אליהו (סי' לה) הנ"ל, דגם שאלה צריך להזכיר בשם אומרו. ע"ש. גם הרב השואל [הגאון רבי שבתי ליפשיץ] בתשו' רשב"ץ (שם) כתב דמי שמחבר ספר שאלות ותשובות, חייב להזכיר את שם השואל או את שם המקשה, ואם אינו מזכירו עובר על מה שאמרו כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם. ואע"פ שמצינו בהרבה ספרי ראשונים שמביאים שאלות סתם בלי להזכיר שם השואל, אפשר משום שהיה הספר זמן רב בכת"י, ונשמטו שמות השואלים ע"י המצתיק. ואע"פ שמצינו הרבה מהמחברים שלא נהגו להזכיר, הוא שגיאה בדבר הזה, וה' יכפר בעדם. עכ"ד. והסכים לזה הגאון המחבר (שם דף פח ע"ד), והביא דברי הספרי (פ' שופטים) שעובר בזה משום לא תסיג גבול רעך אשר גבלו ראשונים, וכן הביא דברי הגמ' ביבמות דף צו ע"ב (הנ"ל). ע"ש. וכן מבואר בתשו' משנה הלכות (שם). ע"ש. א"כ אין לומר או לכתוב השאלה בלשון שמעתי וכיו"ב, אלא צריך להזכיר שם השואל. ואמנם מצינו בכמה ספרי תשובות שפתחו ידם

וכיו"ב. אולם בתשו' אפרקסתא דעניא (ח"ד סי' שעא) כתב דאפילו אם בעל השמועה מוחל על הזכרת שמו, אין המחילה מועילה, שהרי מונע גאלה מהעולם, וע"ז לא מהני מחילתו, שהרי גוזל את הרבים. ועוד דהא אכתי איכא משום גניבת דעת ומתעטף בטלית שאינה שלו. ע"ש. מיהו י"ל דלזה סגי אם אומר שמעתי, דממילא יודעים שלא הוא חידש הדברים. אבל לכאורה אכתי איכא משום גזילת הרבים. אולם יש לומר, דכל שחבירו אינו רוצה, אסור לו להזכירו בשמו, ובכה"ג אינו מביא גאולה לעולם אם יזכירו בשמו. וכ"כ בתשו' משנה הלכות (ח"ה סי' קצד ד"ה איברא). ע"ש. ומה שהשיב עוד מו"ר הגר"ח שליט"א, ללמד זכות על אלו שנוהגים לכתוב שמעתי וכיו"ב, דהיינו משום שהאומר אינו ראוי שיזכירו בשמו. הנה כן כתב בס' תולדות יעקב (עמ' רכז) בשם אביו הגאון קהילות יעקב. ע"ש. וכבר כתב כן בתשו' מחנה חיים (סופר ח"ג או"ח סי' יא) שאם שמע דברי תורה מאחד מן המתחדשים, אסור להזכירו בשמו. ע"ש. אולם בתשו' רשב"ץ (אהע"ז סי' צט דפ"ח ע"ד) השיב בתוקף ע"ד המחנה חיים, כי מי הוא זה אשר יקבע מיהו מתחדש, וגם מצינו במשנה פרקים שלימים מבן זומא שהציץ ונפגע, ומאלישע בן אבויה שקיצץ בנטיעות, ומבן עזאי שהציץ ומת. והרי גם בדורו של הרמב"ם היו צדיקים וחכמים שאמרו שאסור ללמוד בספריו, ומי לנו גדול מהרמב"ם. והאריך בזה. ע"ש. וי"ל. וע' בס' חסידים (סי' תתקעז). וצ"ע. מיהו

בתשובה בלשון נשאלתי, או נדרשתי לאשר שאלוני וכדו'. אולם אפשר שלא זכרו מי השואל, או מפני שכבר נשאלה שאלה זו בבית המדרש מקדמא דנא, לא טרחו לכתוב גם שם השואל, וכמש"כ כיצא בזה הגאון מהרש"ק בהגהות חכמת שלמה (או"ח סי' קנו) שאם איזה אחרון הביא דברי הספר שקדם לו, שהביא איזה דבר בשם הקדמונים, א"צ להזכיר רק את הראשון והאחרון, ולא את האמצעיים. ע"ש. וע"ע למרן החיד"א בס' דבש לפי (מע' א אות מ), ובתשו' באר משה (ח"ד סי' יט) ובס' תולדות יעקב (קניבסקי עמ' רכז) ובתשו' ברכת יהודה (ברכה ח"ג ענינים שונים סי' ז). אבל בשאלה שיש בה מן החידוש, ודאי צריך להזכיר שם

השואל, ולא למנוע טוב מבעליו. הנלענ"ד כתבתי והיעב"א.

ה) המורם מכל האמור שיש להזהר מאד באמירת דבר בשם אומרו, כי כגודל מעלת אמירת דבר בשם אומרו, כך עונש זה שאינו אומר דבר בשם אומרו, כי מלבד שמונע גאולה מהעולם, גם עובר בלאו מדברי קבלה דלא תגזול דל וגו', וכן עובר באיסור גניבת דעת הבריות, וגם עובר באיסור מדבר שקר תרחק. ואין חילוק בין קושיא או תירוץ או חידוש, לאדם ששמע מחבירו שאלה הלכתית חדשה, דמ"מ צריך להזהר לומר הדבר בשם אומרו, ובזכות זה יביא גאולה לעולם בב"א.

ביקרא דאורייתא משה שמואל דיין

הגאון רבי אלון ארביב שליט"א

מח"ס חוקת הפסח וש"ס

בחמשה עשר יום לחודש שבט התשע"ו יושב בסדר ואתה תחזה מכל העם אנשי חיל

ידי"ן היקר והנעלה, בנש"ק הרה"ג לשם לתהלה ולתפארת מוה"ר גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א מח"ס גם אני אודך, פרדס יוסף

אחדשה"ט וכט"ס,

כת"ר פנה אלי בשאלה וזה תורפה: הנה ראיתי כאלו שלא מקפידים להזכיר שמות השואלים בספרי השו"ת, אשמח מאד אם כת"ר שליט"א יכתוב לי בזה תשובה בהלכה לזיכוי הרבים שיזכירו כל שואל עם שאלתו שזכה לחדש בתורה לאחר יגיעה בס"ד, ויזכה כל אחד להיות חלקו בתורה הקדושה, שהרי יש כאלו שזוכים לחדש שאלות בהלכה, ויש כאלה

שזוכים לחדש תשובות בהלכה וכו'. עד כאן.

תשובה בצידה: ראשית שאלתכם במקומה, וקיימת חשיבות שיוזכר שם השואל שהרי השואל עצמו הטריח עצמו לאחר עיון בעומק ההלכה והציג זאת בשאלה שטרם נדונה והתלבנה כדת, וייתכן ובזכות שאלתו ניתן לדעת פרטים מזהים על התקופה וקשריו עם המשיב, וכמובן שאלה טובה מחדדת את ההלכה ושופכת אור יקרות בבתי המדרש, שהרי ספרי השו"ת שמתחברים פועלים את פעולתם שלכך יכונה "שו"ת" – שאלות ותשובות, כיצד יש תשובות ואין שאלות או את שם השואל? לכן, טוב שהמחבר ייצג את שאלת השואל ואף בקצרה ויזכיר את שמו ובתוארו.

כל האומר דבר בשם אומרו

אלא מביא את הדבר ממי שאמרו, דבר זה המורה על מידת הענווה. אסתר לא אמרה למלך אחשוורוש בשם עצמה, אלא בשם מרדכי; מידתו של הגואל, שהוא עניו, היא כמידתו של מלך המשיח, שיהיה עניו ורוכב על חמור. וא"כ כאשר מביאים את דבריו וכן את דברי השואל זוכים לגאולה.

ראה גם בדברי המהר"ל (דרך חיים אבות עמ' שב) שביאר טובא וז"ל: כאשר הקב"ה מביא גאולה, ה' יתברך רוצה

ת"ח ששואל כענין צריך להזכיר את שמו בשו"ת, ודברי המשנה באבות (פ"ו, מ"ו) והאומר דבר בשם אומרו. הא למדת, שכל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם, שנאמר (אסתר, ב, כג): ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי. ע"כ.

בספר עץ יוסף הביא בשם מנות הלוי על מגילת אסתר, כי אמירת דבר בשם אמרו מורה על מידת הענווה: האומר את הדבר אינו מייחס את הגדולה לעצמו,

שידעו כי הוא פעל, ולא יאמרו לא הש"י פעל כל זאת רק חכמתם ועוצם ידם. וכן תמצא בגאולת מצרים כתיב "וידעו מצרים כי אני ה' בהוציא אותם מארץ מצרים" (שמות, ז). ולפיכך אם לא היתה אסתר בעלת מדה זאת לתלות הדבר במי שראוי לתלותה והיתה ח"ו אומרת לישראל אני עשיתי ברוב חכמתי כדי להתגדל ולהתפאר, לא היתה אסתר ראויה שתבא הגאולה על ידה. עכ"ל.

ועוד מצינו במדרש תנחומא על פרשת במדבר (פרשה כז) אמר ר' תנחום הלביר: מקובל אני מר' מיאשא שקיבל מן הזקנים הלכה למשה מסיני, כל מי שאינו

אומר דבר משל תורה בשם אומרו, שעליו הכתוב אומר: 'אל תגזול דל כי דל הוא' (משלי, כב, כב). וכל האומר דבר בשם אומרו - זוכה שיגאלו ישראל על ידו. ממי את למד? מאסתר, ששמעה הדבר ממרדכי, ע"י כן זכתה שנגאלו ישראל על ידיה. הוי, אם שמעת דבר - הוי אומר בשם אומרו. ע"כ.

וכן מצינו בקהלת רבה (פרשה ב), א"ר חייא בר נחמיה אם אין התלמיד צריך לומר שמועה משמו של רבו למחר תורתו משתכחת ואיך לא יתן הרב את עצמו על התלמיד מעתה. ע"כ.

כאילו בעל השמועה עומד לפניך

אמירת דבר בשם אומרו איננה רק הבאת דבריו במדויק אלא הופכת מציאות שכביכול בעל השמועה עומד לפני הלומד, כמובא בירושלמי במסכת קידושין (פ"א, ה"ז) האומר שמועה משם אומרה יהא רואה בעצמו כאילו בעל השמועה עומד לפניו. מאי טעמא? אך בצלם יתהלך איש (תהלים ט, ז). ובפירוש קרבן העדה (שם) מבאר שעל ידי זה יגיד הדבר על בוריו, שעיקר הלימוד מרבו בראיית פנים, דכתיב והיו עיניך רואות את מוריד (ישעיהו, ל, כ).

וחלילה, אם אדם לא יאמר דבר בשם

אומר, גורם לשכינה ח"ו שתסתלק מישראל כמובא בסוף מסכת כלה. שהרי אם לא יזום את הגאולה בכך שלא הביא דבר בשם אומרו, גורם לסילוק שכינה מישראל. כמובן, אף פוגם במידת האמת, אמת קנה ואל תמכור, וידועים הם דברי המדרש ילקוט שמעוני (במדבר, רמז תרצה): אמר ר' תנחום הלביר מקובל אני מר' מיאשא שקיבל מן הזקנים הלכה למשה מסיני: כל מי שאינו אומר דבר של תורה בשם אומרו עליו הכתוב אומר (משלי כב, כב) אל תגזול דל כי דל הוא.

זכרון להולכים

ובר מן דין, כשכותבים שם השואל זה יוצר אימרה או שאלה שנדונה בבית המדרש וזה בבחינת זכרון להולכים,

וכמאמר דוד המלך ע"ה בתהלים (סא, ה) אגורה באהלך עולמים אחסה בסתר כנפיק סלה ואמרו ז"ל בירושלמי (שקלים פ"ב

ה"ה) וכי עלתה על דעתו של דוד שיהא חי וקים לעולמים אלא כך אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא רבש"ע אזכה שיהו דברי נאמרין בבתי כנסיות שמעון בן נזירא בשם ר' יצחק אמר כל תלמיד חכם שאומרים דבר הלכה מפיו בעולם הזה שפתיו רוחשות עמו בקבר שנאמר (שירה"ש ז, י) וחכך כיון הטוב וגו' דובב שפתי ישנים מה כומר של ענבים זה כיון שמניח אדם אצבעו עליו מיד דובב אף שפתותיהם של צדיקים כיון שאומרים דבר הלכה מפיהם של צדיקים שפתותיהן מרחשות עמהן בקבר. ע"כ. ובפני משה פירש ד"ה דבריהן, כתב: שמניחין בעולם מה שחדשו בדברי תורה הן זכרונן.

ובשו"ת הרב"ז (ח"א או"ח הקדמה),
ביאר מהו הלשון "דובבות בקבר", מדוע בקבר ולא בפמליא של מעלה בין המלאכים או בג"ע וכו', והשיב, וז"ל: שדבר זה אינו הבטחה שיהיו שפתותיו דובבות. רק הוא עבודה שיעבוד להיות"ש גם אחר פטירתו. דדבר זה ידוע. שתענוג ושעשוע שיש לצדיקים בעולם העליון בדביקות הבורא ית' אין לו שיעור וערך. שכל תענוגי ומחמדי עולם הזה הוא כאפס ואין נגד רגע אחת שיש להם בעולם העליון. ומכל מקום כשאומרים דבר שמועה משמו של צדיק בעוה"ז. אזי מפריד עצמו מאותו הנועם והתענוג. ויורד לעולם התחתון לעומקה של הלכה הנאמר משמו. עכ"ל.

ומצאתי בס"ד בשו"ת מנחת יצחק (ח"ט סי' קלה) שביאר בתהלים (סא,

ה) אגורה באהלך עולמים אחסה בסתר כנפיק סלה, שדוד המלך ביקש שלא תהיה לו מנוחה שביקש שתמיד יזכירו אותו וז"ל: "התלמידים אין מניחין אותו לישון דאומרים הלכות משמו ושפתותיו דובבות כנ"ל, וכו' שאף בעולם העליון יש להם קשרים בעוה"ז כנ"ל, ואף בזמן שהם בעוה"ז ומחדשים חידושים ובירורי הלכות, אומרים דבר שמועה משמם בעולם העליון, ע"ד דאיתא במד"ת (חקת פרשה ח), בשעה שעלה משה למרום שמע קולו של הקדוש ברוך הוא יושב ועוסק בפ' פרה אדומה הלכה בשם אומרה, רבי אלעזר בני אומר עגלה בת שנתה ופרה בת שתים וכו' עיין שם, וא"כ בין כשהם בעוה"ז ובין כשהם בעוה"ב המה מקשרים ב' עולמות ומקוים אגורה באוהלך עולמים ולכן נקראו קשרים. עכ"ל.

ועוד, מתקיים לשון הפסוק ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה (זכריה ג, ז), וכפי שמפרש בספר בני יששכר (במאמרי חדש כסלו טבת מאמר ב' תורה אור אות נ') שהובטח ליהושע בן יהוצדק: ונתתי לך מהלכים בעוה"ב, היינו תלמידך בעוה"ז שעדיין הם מהלכים נתתי אותם לך, היינו גם אתה מהלך על ידם כשתהיה בין העומדים האלה, אעפ"כ כשיאמרו תלמידך המהלכים שמועות מפיק תהי' גם אתה מהלך ונסוע ממדריגה למדריגה יעו"ש ביתר אריכות.

ועיין באורך בשו"ת משנה הלכות (חי"ג סי' פו) מה שכתב בענין זה להגרש"ז אורבך זצ"ל.

וראה בדב"ק של הגר"ע יוסף זצ"ל בשו"ת יביע אומר (ח"ד או"ח סי' כה) שהביא מכתב עם הערות והארות מידידיו הרב הגאון הגדול המפו' ציס"ע קדוש יאמר לו כקש"ת מהר"ר גרשון לפידות זצ"ל. סובב הולך על דברתי בתשו' יביע אומר ח"א. וכתב הגר"ע יוסף: ואידי דחביבותיה דמר גבן הנני מדפיסו כהוייתו, למען יהיו שפתותיו דובבות בקבר. תנצב"ה. וסמוך לזה תשובתי על דברי קדשו. עכ"ל.

שואל כענין

שנינו במסכת אבות (פ"ה מ"ז) נאמר שבעה דברים וכו' שואל כענין ומשיב כהלכה, ופירש רבנו עובדיה מברטנורא תלמיד שואל כענין כלומר באותו ענין שהם עסוקים בו, ואז הרב משיב כהלכה.

ובתפארת ישראל (יכין) כי רק ע"י שאלות ותשובות יתחקקו הדברים בלב השומע. ושואל כענין ולא יפליג בדברים אחרים ובהצעות רחבות כדי להראות עוצם חכמתו. וכ"כ משיב כהלכה, כי זהו מה שרוצה. אבל לא יתכוון להטעות חבירו, כדי להראותו אח"כ חריפותו שיש בידו כח להטעותו. ע"כ.

ונראה להוסיף עוד רעיון לענ"ד, ידועים הם דברי רש"י ז"ל בפירושו הראשון לתורה "אמר רבי יצחק לא היה צריך להתחיל [את] התורה אלא (שמות יב, ב) מהחודש הזה לכם, וכו' ודרש ר' חיים פלטיאל (תלמיד חבר של המהר"ם מרוטנבורג) שביאר מי הוא ר' יצחק שהביאו רש"י ז"ל: "וזאת המימרא דר' יצחק כל בעלי מדרשים בקשוה ולא מצאו מקומה, אך קבלה היא שרבנו שלמה אמרה בשם ר' יצחק אביו". ושמעתי בשם

וחידש בספר פלא יועץ (ערך שואל כענין) לענין שואל כענין שצריך דעת להיות שואל, שהרי אמרו בזהר הקדוש, שהיו מענישים לתינוק אחד במתיבתא דרקיעא, על שהיה מכסיף לרבו בשאלותיו. ואמרו בש"ס (מו"ק ה.), שתלמיד אחד, כל השנה היה שואל לרבו, בשבתא דרגלא לא היה שואל לו, מפני שטרוד ושמא לא יוכל להשיב ויבוא לידי כסופא, קרי עלה ושם דרך אראנו בישע

כ"ק האדמו"ר מזלאטשוב שליט"א
 שהביא דרש מאביו האדמו"ר זי"ע
 שרש"י הראה בשאלת אביו 'אמר ר'
 יצחק' שפתח דווקא בשאלתו משום כבוד
 אביו, ודו"ק. פירוש זה הובא בספר "חיי
 משה" והגר"מ מאזוז שליט"א
 (בהצטרפותו להסכמה לספר) האיר לי
 כדרכו המאירה, האף אמנם שמרן חיד"א
 מצא מקורם במדרש ילקוט שמעוני, ומכל
 מקום ייתכן מאד שרש"י הזכיר את בעל
 המימרא בשמו מתחילת התורה כדי לרמוז
 שם אביו זצ"ל.

נמצאנו למדים שאף רש"י הזכיר דברי
 שאלת אביו, ובזה הראה את
 חשיבות השואל, ודו"ק.

מכל האמור לעיל, בוודאי כת"ר צודק
 ועל המשיב לציין את שם השואל
 בספרו מהטעמים שהבאנו ובזה ששם
 השואל נכתב גורם לו הנאה ששאל
 שאלה, ובוודאי שאלה טובה זו גרמה
 לחידוד בבית המדרש, ואף ייתכן ששאלתו
 תגרום לחידוש בהלכה, ולמה להפסיד
 לשואל.

הנראה לענ"ד כתבתי, וצור ישראל
 יצלינו משגיאות ומטעויות.

החותם לכבוד התורה ולומדיה
 אלון ארביב ס"ט

לאחר כותבי מאמר זה העברתי לרב
 אחא המאה"ג החכם השלם
 והכולל, הדיין המצוין והמובהק, כקש"ת
 הגאון הרב חיים וידאל שליט"א, חבר בית
 הדין הרבני בנתניה, על מנת שיעבור על
 הדברים, וזה אשר כתב לן:

י ט"ו בשבט התשע"ו

כבוד ידיד נפשי הרה"ג ר' אלון ארביב
 שליט"א,

שלום וברכה עד בלי ירח,

ראיתי את דבריו המאירים כספירים הכל
 בהבאת מקורות נאמנים אבע"א
 מקרא ואבע"א סברא.

ואוסיף סברא מדילי, דהנה מרגלא בפי
 הראשונים והאחרונים להביא את
 דברי השואל כהלכה ומשבחים אותו
 באמירה "שאלת חכם חצי תשובה", ואף
 שלא מצאתי מקור מפורש לזה בדברי
 חז"ל, אך ענין זה רמוז במסכת סנהדרין
 (דף צג:)

"רמז [רמז] לה שעתידין ששה בנים
 לצאת ממנה שמתברכין בשש
 [שש] ברכות, ואלו הן: דוד, ומשיח,
 דניאל, חנניה, מישאל ועזריה. דוד -
 דכתיב ויען אחד מהנערים ויאמר הנה
 ראיתי בן לישי בית הלחמי ידע נגן וגבור
 חיל ואיש מלחמה ונבון דבר ואיש תאר
 וה' עמו וגו'. ואמר רב יהודה אמר רב: כל
 הפסוק הזה לא אמרו דואג אלא בלשון
 הרע: ידע נגן - שיודע לישאל [לשואל]'.
 ופירש בבן יהוידע כי שאלת חכם חצי
 תשובה.

וביאורו, שלפעמים השואל כענין מוביל
 בתוכן שאלתו אל התשובה
 המתבקשת, נמצא שלשואל יש חלק בלתי
 נפרד במסקנת המשיב, והרי הרי הוא
 כשותף לדבר לכל צד וענין. והוא בכלל
 מאמר חז"ל במסכת יבמות (דף צב:) ובעוד

מקומות: "אי לא דדלאי לך חספא, מי משכחת מרגניתא תותיה".

וממקור זה מתחדש, שבאופן שהשואל בשאלתו - הוביל את המשיב לתשובתו, הרי שיש חיוב גמור להזכירו. כי לכאורה יש להבין, מה בא ללמדנו שהאמורא אומר לחברו שהשיבו "אי לא דדלאי לך חספא וכו'" וכי מה אכפת לשואל מזה, הרי בסופו של דבר המשיב הגיע אל התשובה המיוחלת ולא השואל. אבל נראה שיש כאן כעין זכות תביעה של השואל על המשיב, הואיל והמשיב לא היה מגיע לתשובתו זו, לולא הצגת השאלה כפי שנשאלה ע"י השואל, הרי שמעתה, כל אימת שהמשיב חוזר על דברי התורה אלו, יש חיוב עליו להזכיר את השואל.

ונראה שיסוד הלכה זו היא שכל דבר תורה שאחד מחדש יש לו זכות שהדבר יאמר בשמו כי ע"כ זכות הגאולה תבוא על ידו, ואם אינו מזכירו, הרי זה כמו שגזול ממנו זכות זו, וכן מפורש במדרש תנחומא (בובר) פרשת במדבר:

"אמר הקב"ה אל תגזול דל כי דל הוא, א"ר חזקיה ור' ירמיה בר אבא בשם ר' יוחנן, כל שאינו אומר דבר בשם אומרו, עליו הכתוב אומר אל תגזול דל כי דל הוא, וצריך אדם כשהוא שומע דבר,

לומר אותו בשם אומרו, אפילו משלישי של הלכה, ששנו רבותינו אמר ר' נחום הלביר מקובל אני מר' מייאשא שקיבל [מאבא שקיבלו מן הזוגות שקיבלו] מן הזקנים הלכה למשה מסיני. ומי שאינו אומר דבר בשם אומרו, עליו הכתוב אומר אל תגזול דל, וכל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם".

וכך הובא להלכה במג"א סימן קנ"ו סק"ב כל שאינו אומר דבר בשם אומרו עובר בלאו. וכתב בהגהות רבי עקיבא שם שהמקור "ממדרש תנחומא פ' במדבר שעובר על לא תגזול דל כי דל הוא וכן הוא בילקוט רמז תרנ"ה ובילקוט משלי כ"ב". וראה עוד בספר חסידים (אות תקפ"ו) דמביא זאת ממקור אחר בשם ספרי ויליף לה מלא תשיג גבול רעך (דברים יט, יד).

ומעתה יש להסביר שמה שהאמוראים היו רגילים לומר לחבריהם "אי לא דדלאי לך חספא וכו'" זהו משום שהשואל ראה שיש לזכות על ד"ת אלו שייאמרו גם בשמו וכו"ל.

והריני לברכו בכל מידי דמיטב, לשבת באהלה של תורה ולהמשיך להעמיד את דיני התורה על תילה.

ידידו הדשוה"ט כל הימים
חיים וידאל

הגאון רבי שלום מאיר סיאני שליט"א

מח"ס בל תקיף, אורחות חנוכה, אורחות בן שלוש, אורחות הלבוש

אל כבוד ידידי ורב חביבי רם המעלה וכביר המעש הרב הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א במחב"ס מופלאים ומאירים 'גם אני אודך - ופרדס יוסף החדש' כהן שדעתו וחכמתו יפה

שלום ורוב ברכות עד בלי די!

ב"ה ובשבח הודאה שזכה שספריו התקבלו בהרבה מבתי המדרש ובתפוצות ישראל ומצאו חן בעזה"ת בעיני אלוקים ואדם, ואני רואה שיש זכות גדולה לכת"ר להגדיל ולהאדיר את עולם התורה ע"י מפעל יחיד ונשגב להרבות ארבע אמות של הלכה בהרבה מהנושאים האקטואליים ע"י בירור שאלות אקטואליות עם עשרות תלמידי חכמים מובהקים וגדולי הפוסקים מבני ירושלים וליטא, אמריקה וארץ ישראל, עיון ואגדה, תוך מו"מ בדעת הרבה מפוסקי זמננו וממחברי הספרים, לליבון ובירור מקחה של תורה, ולהחדיר את אהבת התורה בקרב עם ה' מתוך רגש ואחריות ולהשקות את חכמי התורה ואוהבי תושייה הצמאים לשותות מבאר מים חיים, ברכות והודאות על חשיבותו של מפעל זה להרבות חיילים לתורה ולאיחוד לבבות, ומכלל מצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד מאירים, ועליו אפשר לומר את דברי הפלא יועץ 'כל מגמת בן משכיל, יהיה, לידע מהו רצון אביו, כדי לעשותו,

ולעשות נחת רוח לאביו שבשמים'. לכבוד ה' ותורתו ואשריו שחוקר ודורש בסברות ישירות אחרי ההלכות – ואמרו חז"ל (ברכות, ח' ע"א) 'אמר רב חסדא מאי דכתיב (תהילים, פ"ז, ב') 'אוהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב', אוהב ה' שערים המצוינים בהלכה יותר מבתי כנסיות ובתי מדרשות, והיינו דאמר רב חייא בר אמי משמיה דעולא, מיום שחרב בית המקדש אין להקב"ה בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד, ומתוך אהבת התורה וחקר ההלכה באמת כדרך שהנחילו רבותינו מצוקי ארץ דור דור, זוכה לחקור בכל מקצועות התורה ודבריו עושים פירות ב"ה.

במה ששלח אלי לשאול גבי אלו שלא מזכירים שמות השואלים בספרי השו"ת, האם חובה היא אף גבי מי 'ששואל שאלה בהלכה', שהרי כל שאלה הוא רעיון מיוחד, שכל אחד יש את חלקו בתורה, יש הזוכים לחדש שאלה בהלכה, ויש כאלו הזוכים לחדש תשובות בהלכה, והאם חל דין 'האומר דבר בשם אומרו' גם גבי השואלים שאלות למחברי השו"ת, שגם זה אחרי רוב עמל ויגיעה, ויהיה חובה להזכיר את שמם, אמרתי לצרף עוד כמה דברים נחוצים שדיברנו בזה כדרך אגב.

-א-

הזהירות בכתיבת ואמירת פסקי הלכה בשם גדולי ישראל.

-א-

כלי מעבירים הרבה בחצאי דברים, במה ששמעו ממי ששמע עד שיכולים להגיע לחמש עשרה מקורות ששאובים ממקור אחד, וכבר אמר לי אחד מגדולי פוסקי זמננו שליט"א שראה באיזה עניין הלכתי שהביאו בקרוב לעשרים ספרים שכל מקורותיהם הוא מהספר שלפניהם עד שהגיע למקורם, והדברים מדברים בעד עצמם, ויסודי התורה ח"ו נשכחים ע"י זה.

ופשוט שפסקי הלכות שנכתבו בדרך זו יש בהם חיסרון מפני שיכול כל

מחבר להוסיף איזה שהיא תוספת קטנה באופן הגשת הדברים והתפרשו למעין שכוונתו היא בכך וכך, ומחבר השני יוסיף עוד תוספת קטנה וכן ע"ז הדרך הדבר יכול לגרום שלאחר כמה פעמים 'בהעברת' - פסק ההלכה משתנה הדבר וזו ממהותו 'ממעתי שמועה בעלמא' לפסק הלכה חדש והדבר גורם למכשול חמור ה"י, ואין דברים אלו כהעברת תוכחת מגולה לכל, אלא אך שימת 'לב' למעיינים.

הנה הדבר ידוע מה שמקובל ונשתרבו אצל ציבור יראי ה' בדור האחרון שהרבה אנשים נמשכים אחרי פסקי דינים כפי שיחזה המעיין בספרים המתחדשים ובאים במאות ספרים יקרים מפנינים שזוכים להגדיל תורה ולאדיר ולהפיץ את תורת ה' ברבים, ולקיים את דברי הרמב"ם (פר' א' מהל' ת"ת הל' י"ז) 'אין לו להקב"ה בעולמו, אלא ד' אמות של הלכה' ולכוון להלכה בכל נושא ועניין במקצועות התורה וההלכה.

אולם ביחד אם זאת לפעמים מפני המהירות או מפני קוצר ההבנה לרדת לכוונת הדין שנאמר בד"כ בזמן ובאופן לאדם השואל ועל ידי כך מגיעים קצת לחוסר הבנת עומק הדין וההלכה, ועל ידי זה יכולים לגרום לטעות כפי שראיתי בכמה ספרים.

וגם המצטטים את דברי פוסקים שאמרו דבר מה בקשר לאותו ענין שעליו הם מעלים את דברי תורתם וממש מכלי אל

-ב-

מעשה להקל על פי הקבלה משמי, אפילו יאמר האומר שברור לו הדבר כאחותו, לא תציתו לה, עד אשר תחפשו לידע את הדין על בוריו מפי ספרים ומפי סופרים קדושים

ובפרט שכבר עמדו בזה גדולי הפוסקים בעניין 'פסקים בשם אומרם', כתב בס' פלא יועץ (ערך הקבלה), 'וכן עני הדל, מצוה בכל תוקף שלא יעשו שום

אשר בארץ, כי כמה פעמים מעידים בפני משמי, את אשר לא אמרתי ולא עלתה בליבי, וכו'.

וגם בס' מעשה איש (חל' ג' עמ' קי"ז) בשם הגר"ח קניבסקי שליט"א שהחזו"א א"ל, אל תאמין לשום דבר שאומרים בשמי, רק אם שמעת ממני, והוסיף שכמעט כל העניינים שהגיד לו שאומרים בשמו, אמר שזה שקר, והביא כן גם הגר"מ שטרנבוך שליט"א שלא יאמין לשום דבר בשם מרן החזו"א זצוק"ל.

ובקריינא דאגרתא (ח"ב ס"ס צ"ד) הביא בשם הסטייפלר, 'יש לי קפדא גדולה על מה שאומרים בשמי הלכות וע"פ רוב השומע משנה את הדברים כפי השערתו, וגם ידועה לציבור הנהגתו של הגר"ח קניבסקי שליט"א לספרים המביאים דברים בשמו להיזהר לכתוב 'שהדברים נאמרו לא למעשה אלא לעורר לב המעיינים, וגם מו"ר הגר"ז שוב שליט"א אמר לי לפני הרבה שנים להיזהר לכתוב בספרים שחנני השי"ת שהדברים נכתבו להלכה ולא למעשה אף שכותבים דברים נכונים ממקורות נאמנים צריך הרבה זהירות בפרט בפסקי הלכות וכו'.

ויותר, ידועה דעתם של מרנן גדולי פוסקי הדור הגר"ש אלישיב זצוק"ל, הגר"ש וואזנר זצוק"ל, והגר"ע יוסף זצוק"ל אל המביאים והמעלים 'פסקים' בשמם במאות ספרים קונטרסים וחברות לנהוג בדבריהם זהירות שלפעמים נתנו הוראה ליחיד ולא לדורות, ומי לנו גדול

כהגר"ח קניבסקי שליט"א שכתב בהקד' לס' ישא יוסף, וז"ל 'כי הרבה מפרסמים דברים בטעות שלא היה ולא נברא, או שלא הבינו וכבוד הר"י שליט"א הוא נאמן ביתו ובוודאי כל הדברים נכונים, ומצווה רבה יהיה לפרסם זה, שלא יתלו בוקי סריקי ח"ו, ועיקר הזהירות הגדולה שהרבה מהפעמים אלו הם הוראות ליחיד או לשעה.

וכבר ראיתי מה שפרסמו מכתב מגדולי ישראל גבי שמועות ופסקים שנכתבו בשם גדולי ישראל אף בדברים החמורים שבהלכות ובו הביאו שאין לקבוע הלכה ע"פ מה ששמעו מגדולי ישראל וזה תוכנו, 'זהירות בדבר הלכה' – 'אין לקבוע הלכה על פי חיבורים שנתחברו ע"פ מה ששמעו מגדולי ההוראה, משום שיש חשש מצד הטעות בהבנת השאלה, או מצד טעות בהבנת התשובה, שבהרבה פעמים הניסיון מורה שיש בזה טעויות, והן מצד שהרבה פרטים משנים את משקל העניין, והרבה תשובות נאמרו דרך מו"מ לשעתם למקומם, ולפי מכלול הצדדים שאין שווים בכל שואל ובכל מצב, ועל כן אל ימהר להכריע הדין שבא לפניו על סמך תשובות אלו, אלא יעיין לעצמו אם ראוי לכך, או ישאל לרבנים מובהקים שלמדו הסוגיות בעיון ומלאים יראת ה' ובזכות הזהירות בדבר הלכה נזכה לס"ד שלא תצא תקלה ח"ו על ידינו, וחתמו עליה מרן הגר"ש וואזנר זצוק"ל ויבלחט"א מרנן הגר"נ קרליץ, הגר"ח קניבסקי, והגראי"ל שטיינמן שליט"א.

-ג-

והנה יש גם לדון האם אפשר להביא ראיה לדבר הלכה 'מהנהגת גדולי ישראל', וכבר בכמה דינים ועניינים ראיתי שמצטטים את מעשה גדולי ישראל 'כתורה שבכתב והם אמת לאמיתה' וכבר אמרי הגמ' ב"ב (ק"ל ע"ב) 'אין למדין הלכה מפי מעשה' והביא כן בביאור הרשב"ם (שם) שאין לסמוך על מעשה שעושה החכם ללמוד ממנו שהלכה כן, שמא היה לו טעם נסתר לפסוק כן, עד שיאמר שכן הלכה על מעשה שנשאל, שאז ברור שלא היה עוד טעם אחר שלא ידוע לשואל.

וגם באגרות חזו"א (ח"ב אגרת כ"ב) כתב, 'חיפוש מעשיות בספרי הדורות אינני מומחה לכך, ואינני סומך ע"ז, ואני מתנגד לקביעת הלכה ע"ז, ובס' אישים ושיטות (להגרש"י זווין זצ"ל, עמ' ע"ו) מספר על הגאון הרגאצו"ור שבעת פטירת אשתו עסק בתורה כהרגלו, ואמר שאף שאני יענש על עוון זה, מ"מ כדאית היא התורה ללקות עליה, וראיתי שהביא בשו"ת ברכת יהודה (לידידנו הגר"י ברכה, ח"ה עמ' דש ס"ק י"ג) בשם שו"ת לב אברהם (סו"ס צ"ח) שכתב, 'ואני איני מאמין שיצאו דברים אלו מפי קודשו של הגאון, שדברים אלו אסור לשומעם, וחלילה לחשוך את רבן של ישראל שאמר כן, אלא שנראה שס' על הירושלמי (פ"ג דמ"ק) 'תני אם היה להוט אחר התורה מותר', והוסיף בסוף דבריו 'ונראה שהכלל בזה, דיש לסמוך על מעשה רב היכא דליכא ביה עוררים, הא

לאו הכי, אין לסמוך ע"ז, ע"כ, אולם נ"ל דכל דבר הסותר את עיקר ההלכה הוי בזה עוררין ובזה צריך לידע שאין לסמוך ע"ז, ע"כ ופשוט.

אולם אם אדם שואל את החכם והורה לו 'הלכה' על מעשה שבא לידו, יכול הוא לסמוך על כך, וכן אם אמרו לו 'לך ועשה כן', יכול הוא מעיקר לסמוך על 'הוראה' זו, אפילו אם לא שאל מתוך מעשה שבא לידו, רשב"ם (שם) בהמשך דבריו.

אולם פשוט כדברי הרי"א ז" (פ"ח הל' ל"ב) דמ"מ בהנהגה שרואה אצל רב מובהק לא ידמה אדם מלתא למלתא, כמבואר בעצם דברי הגמ' ב"ב (שם). וכל אחד על פי הנהגת רבותיו.

והמאירי הביא את דברי הגמ' ב"ב (שם) תוכחת ודברים חריפים מאוד בזה, 'אמרו בגמרא שאין ללמוד מהוראת חכם כאשר לא אמר שהדבר הוא הלכה למעשה, וכן אמרו בגמ' גיטין (ל"ז ע"א) 'וכי מפני שמדמן נעשה מעשה', כלומר שאין לפסוק על פי סברא בעלמא ודבר זה צריך שהמשכיל יתקע בלבו, כי ראיתי בדור זה מי שנכשל בכך, כל מי שבא לידו הוראה או מעשה לאסור או להתיר, לזכות או לחייב, להכשיר או לפסול, לטמא או לטהר, הרי הם סומכים על חידושים ופירושים שונים שנתחברו, ואומרים כך כתוב בספר פלוני, וכו' וכו', ומסיים, 'ומעתה בכל ענייני הוראה ומשא ומתן אין ראוי להורות ככול הנמצא כתוב לחכם או

למחבר או למפרש בדבר מחודש ביותר, אם להקל אם מחבר, אלא א"כ בראיה, וסוף הדברים אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו. עכת"ד.

למדין) שהטעם הוא משום שהם דברי יחידים, אולם מדברי רש"י נדה (ז' ע"ב, ד"ה הא קמ"ל) הביא דהטעם הוא משום שדקדקו בזה יותר מהתנאים, וכתבו הריטב"א והנימוק"י (שם) שאם אמרו 'לא זזו משם עד שקבעו הלכה כמותו', 'אין לך פסק גדול מזה', אולם יעוי' בדברי הרשב"א (שו"ת, ח"א סי' של"ה) שכתב דאין למדין הלכה מפי התלמוד והכוונה 'שאין לתלמוד' כשהם סותרים את כללי הפסק.

ויותר מזה יש שאומרים שאין למוד הלכה משנה ברייתא מהתלמוד כאשר נאמר בהם 'הלכה כרב פלוני', והמדובר על תלמוד של תנאים ולא על תלמוד שלנו, וע"ע בדברי הריטב"א (ב"ב שם, ד"ה אין למדין) והמאירי (שם, ד"ה אין

-ד-

ואחר שנתבאר מפיהם ומפי כתבם של רבותינו הראשנים והאחרונים, שאין לתלמוד מהלכה ומהנהגה נראה שמעיקר הטעמים האלו כתב בשו"ת משנה הלכות (ח"ז סי' קל"ד) שאין לענות תשובות בטלפון דשמא הרב חזר בו מהוראתו, ואין לו אפש' לדעת מי השואל בטלפון, והביא גם בזה הגר"מ שטרנבוך שליט"א בשו"ת תשובות ונהגות (ח"א מיו"ד, סי' תק"ח אות מ"ה) דאף שלמעשה נהוג בעולם לענות לתשובות בטלפון צריך להיזהר לגבי דברים שאינם ברורים, שלא לענות עליהם, אלא לומר לשואלים את דבר ה', שיש להתיישב בדבר, ושיתקשרו יותר מאוחר עד שיבררו את העניין.

אולם נ"ל שהוראה זו אינה עבור גדולי הדור שהשיבו לרבים בזמן שאלתם בדברים של הנהגות או דברים כללים אף בפסקי הלכות, אולם מזה תוכחה מגולה וכבר אמרתי כן לפני זמן לאחד מידידי שיש רבנים חשובים שליט"א העונים לרבים ולפעמים אינם מדייקים בתש' שנשמעת לכאן או לכאן ואף יותר חמור מכך וד"ל.

ובזה ראיתי הנהגה טובה שהנהיגו כמה מגדולי המשיבים לרבים והם מגדולי ישראל שליט"א שאין לשאול ולקבל תשובה בזמן השאלה אלא קודם לכן שולחים את השאלה בפקס וכדו' ורק לאחר מכן עונים על ראשון ראשון ואחרון אחרון מפני המכשלה המצויה בזה.

-ה-

וידע המעיין דח"ו אין רצוני לתת דופי אלא אדרבה רק לעורר לכל חכמי לב ידידי מחברי הספרים שיחי' שמטרתם

בכתיבת פסקי ההלכות וקיצורי הדינים היא להגדיל תורה ולהאדיר כל אחד בדרכו שחננו במתנת האלוקים, אולם, יחד

עם זאת, צריך משנה זהירות גדולה בכתיבת פסקי דינים בפרט אלו הכותבים מפי השמועה או מפי ת"ח ששאלו לגדולי וזקני הדור זצוק"ל ויבלחט"א והשיבו להם, והכל תלוי כידוע באופן הצגת השאלה ובאופן השואל ובדברים דקים, ואין ח"ו צריך לגלות תוכחת מוסר בצורה קשה לאלו שכותבים את ספרי הליקוטים והקיצורים, אלא הכל בדרך ארץ שקדמה לתורה רק לעורר.

ובפרט הזהירות בזמננו לאלו שאינם מבינים (כעם שבשדות), שבתומם חושבים כי כל ספר העולה על מכבש הדפוס ניתן מן השמים, וכמפי הגבורה, וע"כ צריך לדעת שעיקר הפוסקים שמהם אנו חיים הם דברי השו"ע ונושאי הכלים שם, ואף הם הגדולים הגבוהים בארזים בהקדמתם מזהירים אפי' בשבועה שלא עליהם לסמוך ולקבוע את ההלכה, עד אשר יעיינו המעיינים, ובהתבוננות יתר על כל פרט ופרט מההלכות.

וכבר ידוע גדרם וזהירותם של הרבה מהפוסקים שדבריהם ומעייין

תורתם וחכמתם ברבים, בפרט בפסקי ההלכות שעונים לשואלים ומדגישים בכל הזדמנות לשואלים שדבריהם הם להלכה ולא למעשה במקומות שמעלים את תורתם על הכתב, וכל הרוצה לדעת דבר ה' חייב להיוועץ ברבותיו לדעת את הדרך אשר יעשה ואין לו לסמוך על הנכתב בעצימת עיניים.

ומכיוון שבזמננו נתרבו השאלות בנושאים האקטואליים יקשה מאוד על המעיין לדעת את הדרך אשר ילך והמקום אשר ימצא תשובה לשאלתו ומי לנו עיניים אם לא גדולי הפוסקים זצוק"ל ויבלחט"א שנתנו את דעתם באלו האופנים, וע"כ צריך ללמד זכות על כותבי הפוסקים וספרי המלקטים שבעיניהם רוצים להגדיל תורה ולאדירה בצורה קלה ופשוטה לאותם שאינם מעמיקים, ורק שצריך זהירות מפני המון העם שכל קונטרס או ספר הקטן ביותר המגיע לידם נהפך 'לפוסק' ההלכה' הגדול בדורו ונגררים אחריו.

-ב-

האם ראוי להתייחס לספרי האחרונים ולהעלות מדבריהם

-א-

שמתורתם אנו חיים ומי בארותיהם אנו שותים, או אף מגדולי האחרונים פוסקי זמננו זצוק"ל ויבלחט"א המובאים בספרי הפוסקים והשו"ת ולהעלות מדבריהם

אחד מהדברים שכל מחבר או פוסק הלכה עומד ומתבונן רבות בעת כתיבת חידושי תורתו הוא האם מהראוי לפסוק את פסקי ההלכה רק מספרי הראשונים

(שם, ל"א י"ח) כל הלילה יושב ועוסק בתורה, ומבואר בזה שבחו של הבקיא במסכתות רבות שמתוך כך יכול להביא ראיה ממסכת למסכת אחרת.

והביא בזה החיד"א בברית עולם (שם) שהוא כדאמרינן בירושלמי (ר"ה פ"ג ה"ה), תני בשם ר' נחמיה 'הייתה כאוניות סוחר ממרחק תביא לחמה, דברי תורה עניים במקומן ועשירים במקום אחר', והיינו שנמשלה התורה למסחר שצריך להביאו לפעמים ממקום רחוק, ולכן צריך להיות בקיא במסכתות כדי שיוכל להביא ראיה ממסכת אחת למסכת אחרת וכדברי ספר החסידים.

ראיות וצדדים לנידונים העולים ומתעוררים, והאם יש באותם ספרים של מחברי זמננו איזה משקל הלכתי לסברות העולות ונכתבות בספרם לראיות הלכתיות לנדונים הבאים בספק.

הנה, כתב בספר חסידים (סי' ש"ט), 'הייתה כאניות סוחר' (משלי ל"א י"ד), כאנייה אין כתיב כאן אלא כאניות, שכל תלמיד חכם שאינו יודע להשיב בכל מקום שישאלוהו אינו ראוי ליישב בסנהדרין וראש ישיבה, ממרחק תביא לחמה' (שם), שידע להביא ראיה ממסכתא למסכתא, מי גרם, 'ותקום בעוד לילה' (שם, ל"א ט"ו), 'לא יכבה בלילה נרה

-ב-

ללמוד את מעלת היודע להביא ראיות לדבריו ממקומות אחרים ולחזק דבריו.

וכן הוא דאמרי בגמ' סנהדרין (מ"ב ע"א) 'אמר רב אחא בר חנינא אמר רבי אסי אמר רבי יוחנן, במי אתה מצא מלחמה של תורה במי שיש בידו חבילות של משנה', ופרש"י (שם, ד"ה מלחמה וכו') הוריותיה ולעמוד על בוריה ועל עקרה, עכ"ל, לא כאדם המפולפל ומחודד ובעל סברא ולא למד משניות ובריתות הרבה, כי מהיכן יתגלה הסוד, אלא כבעל משניות הרבה, שאם יצטרך לו טעם בכאן ילמדנו מתוך משנה אחרת, או אם יקשה לו דבר על דבר יבין מתוך המשניות הרבה שבידו זו כדעת מי היא, כדעת פלוני ששמענוהו במקום אחר אומר כך.

וע"ע בשו"ת רב פעלים בהקדמה מה

אמרי בגמ' זבחים (צ"ו ע"ב) אמרי רבי יצחק בר יהודה הוה רגיל קמיה דרמי בר חמא שבקיה, ואזיל לרב ששת, יומא חד פגע ביה אמר ליה אלקפטא נקטן, ריחא אתי לה ליד, משום דאזלת לך לקמיה דרב ששת הוית לך כי רב ששת אמר ליה לאו משום הכי מר, כי בעינא מילתא פשיט לי מסברא, כי משכחנא מתניתא פרכא ליה, רב ששת, כי בעינא מילתא מיניה, פשיט לי ממתניתא, דכי נמי משכחנא מתניתא ופרכא מתניתא ומתניתא היא, אמר ליה בעי מינאי, מילתא דאפשיט לך כי מתניתא, בעא מיניה, ע"כ.

והמבואר מעלתו דרב ששת שפשט ספקותיו מתוך ראיות מן הבריתות ולא רק מסברא, ומכאן יש

שהאריך במעלת הבקיות בספרים ואפילו בדברי המחברים האחרונים, שמתוך בקיאות זו יוכל היודע לפסוק בעניינו בבירור יותר.

-ג-

והרי הן בכלל מבלי עולם ויש לגעור בהן.

וראיתי מה שכתב בשו"ת מהריט"ץ (סי' ס"ז) שמרן השו"ע כתב את השו"ע לקטנים ועמי הארץ, אך ביד מלאכי (כללי השו"ע סי' ב') השיג עליו וכתב ואומר כי מתוך דברי הקדמתו של הר"י קארו לשלחן ערוך רואים כי כתב את השו"ע גם לחכמים מורי ההוראות, כי אלה הם דבריו שם 'ראיתי כי טוב ללקוט שושני ספירי אמריו בדרך קצרה בלשון צח וכולל יפה ונעים, למען תהיה תורת ה' תמימה שגורה בפי כל איש ישראל, כי כאשר ישאלו לתלמיד חכם דבר הלכה לא יגמגם בה, אלא יאמר לחכמה אחותי את וכו' זאת ועוד, התלמידים הקטנים יהגו בו תמיד'.

וגם בדברי תשו' הב"ח (החדשות, סי' מ"ב) כתב, שברוב הדינים אי אפשר לפסוק מתוך השו"ע גרידא אלא צריכים ג"כ ללמוד הגמרא כי כל דבריו כמעט סתומים כלשון הרמב"ם, ואנו רואים שבכל יום הרבה ספיקות נפלו בדינים, וגם ברוב הדברים נחלקו גאוני עולם וצריך חכמה יתירה ובקיאות רבה להכריע בטעם מספיק ומי שלא רגיל בלימוד הגמרא אי אפשר לו להורות הוראה נכונה.

אולם כבר הרגיש החיד"א בכלל הפסיקא ועמד דיש מעיקר לבדוק את שורשן של דברים ואינו סתר ההדדי וז"ל (שם, בשם הגדולים חלק ספרים מערכת א' אות ט"ז) 'זה הכלל למעיין בדורות אלו כי מלאה הארץ ספרי רבונותא בתראי וכמעט לא הניחו מקום, ואם יעיין בדברי הראשונים והמחברים הקדמונים ובחדושי הראשונים אשר בחדסד עליון נדפסו מהם בדורות אלו, וודאי על הרוב ימצא די השיב לפלפולי ודיני האחרונים, ובאמת שצריכה רב חפוש מחפיש בדברי הראשונים והן הן גופי תורה טובה צפרנן של ראשונים ובמאמר קדישין הו' זהירין ובריא נהורין מאימתי קורין, ועוד זאת יתירה כל מעיין ישתדל לשאוב ממקור המעיין ובעיניו יראה סוגיות הש"ס והראשונים בפירושיהם וחדושיהם ופסקיהם, ואז ילך בטח בדברי האחרונים מאחר כי עמד על שרשן של דברים, והנה אחז בקרנו'ת ודרך תבונות', ע"כ.

ויותר ראיתי מה דכתב במהרש"א (ח"א ד"ה יראה) 'ובדורות הללו אותן שמורין הלכה מתוך השו"ע והרי הם אין יודעין טעם הענין של כל דבר אם לא ידקדקו מתחילה בדבר מתוך התלמוד שהוא שימוש ת"ח וטעות נפל בהוראתם,

-ד-

ה'אומר דבר בשם אומרו' אף בשואל ראוי להזכירו

אמרי בגמ' מגילה (ט"ו ע"א) 'אמר ר"א אמר רבי חנינא כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם', שנאמר (אסתר, ב' כ"ב) 'ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי' וכו', גבי בגתן ותרש הרוצים להרגו ונכתב בספר הזכרונות שמרדכי הציל את המלך, וע"י כך נתגלגל ונגאלו ישראל, [וביאר זה בתפארת ישראל (אבות, פר' ו' מש' ו') ובמדרש תנחומא, (במדבר כ"ב)]. אמרו עוד האומר דבר שלא בשם אומרו 'עובר בגזל' וע"ע לקמן תורף דבריהם, ובספר חסידים (סי' תקפ"ו) הביא בשם הספרי שעובר 'בלא תשיג גבול רעיד' וכו' וע"ש עיקר טעמו.

ועיקר הטעם שחבו לומר דבר בשם אומרו, וכל האומר דבר שלא בשם אומרו הרי הוא גוזל, ועיין עוד ה שכתב בחידושי החת"ס על הגמ' חולין (ק"ג ע"ב, מהדו"ק) 'כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם' פי' זכות הזה עושהו זכאי שראוי לגלגל זכות אחר על ידו שאם היו עת גאולה מצרה יכולה להתגלגל על ידו.

וכל העובר ואינו מביא בשם אומרו הרי הוא מכלל 'גזל', וע"ע בשו"ת משנה הלכות (חל' י' סי' ש"ה) דבאר עניין 'הגזל' באמירת הדברים כשאינו בשם אומרו, כל שאומר בשם בעלים הרי הם מסכימים לאמרו אבל אם אמרו שלא בשם בעלים נשאר באיסור של לא אמור והרי

הוא רוצה שיהיו שפתותיו דובבות בקבר אבל דבר שכבר נכתב בספר וקבעו לכ"ע לעיין בדברים וגם הוא ראה באותו ספר הרי כבר מילתא אמירא לכל מה שחדש באותו ספר וגם אם מי שהוא עדיין לא למד בספר זה אכתי בידו ללמוד ליכא משום גזל שהרי הדברים מפורסמים לכל וגם משום בשם אמרו שאם יאמר דבר שכבר מבואר בספר אדרבה יאמרו דבר זה כבר נתחדש בב"ד של שמואל הרמתי ומה חדש לן בזה שכבר מפורש וקדמוהו וכדרך הפוסקים שכותבים בכיוצא בזה כבר קדמוהו קמאי וא"כ לפענ"ד כה"ג ליכא משום גזל וגם משום מילתא דלאו אמור וכעין רמז במילתא דמתאמרי באפי תלתא ליכא משום לה"ר דכבר הדבר מפורסם והכ"נ דבר שכבר הוקבע בדפוס אפשר דבכה"ג ליכא דין דהאומר דבר בשם אמרו. עכ"ל.

ואם נסכים לזה הי' אפשר ליישב תמיהה עצומה על רבינו הגדול הרמב"ם ז"ל אשר כתב (יד החזקה) בלי להזכיר שם אמרו הגם שבעצמו פסק (בהל' ת"ת פ"ה הל' ט') שצריך לומר בשם אמרו, ועיין חכ"ש (יו"ד, סי' רמ"ב סכ"ד) שגם הראב"ד שהשיג על הרמב"ם וכתב עליו שעזב דרך המחברים אשר היו לפניו כי הם הביאו רא"י לדבריהם וכתבו הדברים בשם אומרם מ"מ לא השיג מכח ההלכה דצריך לומר בשם אומרו והרמב"ם עבר על זה אלא השיג עליו מטעם שכתב ז"ל כי הם (ר"ל כל המחברים קודם הרמב"ם) הביאו רא"י לדבריהם וכתבו הדברים בשם

אומרם והי' בזה תועלת גדולה כי פעמים רבות יעלה על לב הדיין לאסור או להתיר וראייתו ממקום אחר ואילו ידע כי יש גדול ממנו הפליג שמועתו לדעה אחרת הי' חוזר בו, עכ"ד.

והא שכתב הראב"ד לא השיג עליו, אלא דלא נהג מנהג 'המחברים' וזה יוכל להביא טעות בהלכה אבל לא משום טעם 'האומר דבר בשם אומרו', וגם המחבר (בשו"ע) לא כתב בשם מי שאמרו כמפורסם (אלא שי"ל דסמך עצמו על הב"י) אמנם שאר המחברים רבים וכ"ש בראשונים ראו ראינו הרבה שלא כתבו בשם אמרו.

וא"כ חובה גדולה להביא דבר בשם אומרו ואל"כ הרי יש בזה משום 'גזל' גמור כשמעלה ומביא את הדברים בשלמותם מפי אומרם, וגם בשו"ת חלקת יעקב (אור"ח סי' מ"ו) הביא כעיקר הטעם ומקורו במשנה אבות, ולא נמצא בשם כלל רק בתנחומא, ובבית דוד הראה גם לספר חסידים (סי' תקפ"ו) שמביא לספרי דדריש' לא תשיג גבול רעך לא ייחס ר"א לר"י וכו' הכל בספר הכבוד עכ"ל ספר חסידים. (וכמו שציין גם כמ"ה שמוכא ספרי זה גם ביראים מצוה רנ"ח) ובילקוט משלי (ו' סי' תתקל"ח) מצאתי, וז"ל 'דבר אחר שש הנה שנא ד' אלו הן עבו"כ גי"ע שפ"ד לשה"ר זקן נואף ומחנף חבירו ברבים והאומר דבר בשם מי שלא אמרו

שהוא מביא קללה לעולם, אבל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם שנאמר ונרשם מקור ספרי - ואין זה המאמר המבואר בברכות (כ"ז ע"ב) האומר דבר שלא שמע מרבו גורם לשכינה שתסתלק מ ישראל, ששם פי' הר' יונה שלא שמע מרבו ותולה אותו בשמו ורוצה להתלות באילן גדול ובשם העונש שגורם לשכינה שתסתלק, ובילקוט משמע הכוונה שאומר דבר בשם מי שלא אמרו ההיפוך של הסיום שמסיים שבאומר דבר בשם אומרו מביא גאולה, ובהיפוכו שלא אמר בשם אומרו, ובכלל זה נמי שאומר בשם עצמו הוי נמי אומר דבר בשם מי שלא אמרו, רק אמר זאת מעצמו, העונש שתחת גאולה מביא קללה ח"ו לעולם, ולא עוד אלא שמשמע לכאורה מהלשון שכוללם יחד עבו"כ וגי"ע עברות החמורות שבתורה (אלא שאינו מובן מספר השש בשם).

ועיקר נידונו כששואל שאלה נראה שיש להזכיר השואל בתור 'הכרת הטוב' שבזכותו כתב התשובה והרבה פעמים תועלת גדולה למשיב משאלה שנשאל וכותב עליה, אולם אינו חוב, שעיקר מה שאמרינן גדר 'האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם' ואי לאו הכי הרי"ז גזל, הכוונה היא אך על 'חידושים' שאומר בשמו ולא על עיקר 'השאלה' שממנה זכה לכוון לאמיתה של תורה בתשובה.

-ה-

הזהירות 'מפגיעה במחברי ספרים כותבי הקיצורים'

שלא הביא הגר"א בחיבורו שום מחבר להשיג עליו הוא כדי שלא היה 'מתכבד בקלון חבירו'.

וכבר כתב הרא"ה ז"ל כמובא בדברי רבנו הפרי מגדים (בהקדמה לאור"ח) 'וע"ד משל למלך בשר ודם שאמר לעבדיו ואנשי מלחמתו שילכו ויכבשו מדינות הנה קצתם הצליחו וכבשו נותן להם שכר רב ועושר מופלג וקצתם טרחו ועשו פעולתם בכל מאמצי כוחם ולא הועילו כי שגבה מהם עכ"ז נותן להם המלך שכר מה לרוב תשוקתם לאהבת המלך, ואמנם מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא אין צורך לו כלום משום בריה כמ"ש אם צדקת מה תיתן לו רק אם האדם זוכה וכובש ועולה דרך ה' כמ"ש והודעת להם הדרך ילכו בה זוכה לעצמו ורחמנא לבא בעי ואחד המרבה וכו', וא"כ אעפ"י שאלו מטהרים וכו', והשיגו האמת ואלו לא השיגו מ"מ יש להם שכר רב ועושר מפלג ברוב טוב הצפון והם דברי ה' חיים שיעמול כ"א כפי כוחו ואפשר בזה שאמרו אוצר חנם למי שאין לו משלו כלום כי שכר מצוה ומצוה ועטרותיהם בראשיהם והבן, ע"כ. ובסוף דבריו שם הביא 'תורה מגינה ומצלי היושב בתחומה אני חומה ושדי כמגדלות וכו', ככה ד"ת כחומה ושדים המשפיעין ומנקין הם דברי עיון תועלת להכרית המקטרגים וללבן כתמי הנפש, ע"כ.

והוצרכתי לכתוב מה שראיתי בכמה ספרים שיוצאים מגדרם להכלים ולהשמיץ את מחברי ספרי הקיצורים והליקוטים בצורה קשה וחריפה עד שמגיעים 'לפסים אישיים' ואף מכנים אותם בעלי האסופות בלי דעת ליקוטי בתר ליקוטי עד שמגיעים לכלל 'מתבזה ומתכבד בקלון חבירו' והוא היפך 'מהנראה במעלת חברנו ולא בחסרונם' ובוודאי אין מן הראוי והנכון לכתוב בצורה חריפה ולא מכובדת 'שדרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום'.

וגם יש שלקחו איזה משפטים מתוך 'ספר' והפכו אותו לפסקי דינים כביכול, ורבו בשצף קצף בלי להבין דרך בין עיקר לטפל מה רצה המחבר לומר ולהביא.

ואין ראוי לעשות כן חוץ מהמקומות שפסקי ההלכה גורמים למכשול חמור 'בפסיקת ההלכה המסורה לנו דור דור', וגם בזה צריך להיעשות בהתייעצות עם ת"ח לדעת את הדרך הראויה להעמיד דברים על מקומם, ואין מן הראוי לשלוח את הקולמוס ולכתוב בלא רסן ומעצורים דברים שאין הנייר סובלם, ובפרט שאין ראינו את גדולי הפוסקים זצוק"ל ויבלחט"א מתנהגים כן אלא להעמיד דבר על אמת כדרך הנחלת התורה בלי פגיעה אישית מתוך כבוד התורה ולומדיה באמת.

והגר"ח מוולוז'ין בהקדמה לשנות אליהו כתב דברים מבהילים שהסיבה

וחובה אחת היא בפרט בעת הזאת שרבתה קטגוריה על לומדי התורה ונושאי דגלה בכוללים ובישיבות האומרים לכו ונכחידם מגוי ונשבית משובתם בתורה, צריך משנה זהירות בהעברת ביקורת על עמלי תורה איש איש בדרכו בדרך עלייתו במסילה העולה בית א-ל בחלק שקיבל מהר מסיני בזיכוי הרבים, בלא נזוז כחוט השערה מדרך שהנחילו רבותינו הקדושים מצוקי ארץ צוקלל"ה ויבלחט"א בדרך הלימוד ופסק ההלכה דרך הדורות כנתינתם מסיני.

והעולה לדינא:

א. נכון לכל בן תורה וצורבא מרבנן לא לפסוק את דיניו והליכותיו ע"פ ספרי קיצורים וליקוטים, אלא הכל ממקור נאמן מפי תלמידים ומשמשים ועוד צריך לידע שאף במקורות הנאמנים ביותר שהביאו בשם גדולי הפוסקים ישנם חילוקי דינים בין הזמנים שנשאלו השאלות ולכן טוב ונכון מפיהם ומפי כתבם בלבד.

ב. מהראוי לפסוק את פסקי ההלכה אף מגדולי פוסקי זמננו המובאים בספרי ההלכה והשו"ת ולהעלות מדבריהם ראיות וצדדים לנידונים העולים ומתעוררים.

ג. טוב שכל מחבר ספר ובכללם מחברי השות"ם ישתדלו להזכיר את שם השואל מצד הכרת הטוב ופעמים תועלת גדולה למשיב יותר מהשואל אולם אינו חוב שציקר דין 'האומר דבר בשם אומרו'

הוא על חידושים שאומר בשם אומרם ולא על השאלה שזוכה ממנה לכוון לאמיתה של תורה.

ד. בוודאי שאין ראוי ונכון לזלזל במחברי הקיצורים והליקוטים שלהם חלק רב בתורת האלוקים בזכות הפצת התורה לרבים והרבה עושים כן במסירות נפש עצומה להגדיל תורה ולהאדיר ומהראוי לברר ולחקור אחר האמת לאסוקי שמעתתא אליבא דהילכתא.

ואני תפילה כי יזכה ויתקבלו דבריו באוהלי התורה הליכות עולם לו לשמחת לב שוחרי התורה, לאורך ימים ושנות חיים להגדיל תורה ולהאדירה ולא תשכח מפינו וזרענו עד עולם, טוב וראוי לחזק גם את המלקטים הרוחניים כי אין חומה אלא תורה, כרכא דכולא בה, הרוצה לחכם יעסוק בדיני ממונות, ומאן דבעי למיהוי חסידא יעסוק במילי דנזיקין, כי זה הוא הנשק היחידי של ציבור בני התורה להרבות וללמד את בני יהודה קשת, ויעשה כל אחד מה שבכוחו למה שהוא מוכשר, מי בחזית ההגדה ומי יושב על ההלכה ומי בתלמוד וכו', ויהי נועם ה' עלינו ועל כל מעשה ידינו לקרב את לבם של ישראל לאביהם שבשמים, ונזכה לראות באור חדש על ציון.

הנלענ"ד כתבתי

ברוב חסדיו הביאני עד הלום ברחמים גלויים שלום מאיר סינאי ע"ה"ק ירושלים תובב"א

הגאון רבי נתן קפלן שליט"א

מח"ס "נותן דרך"

בס"ד, יום רביעי ח' אדר תש"פ לפ"ק

לכבוד ידידנו היקר והנכבד, כהן שדעתו יפה, מוזה הרבים, הרה"ג החר"ף ובקי רבי גמליאל רבינוביץ שליט"א בעמח"ס גם אני אודך, ו"פרדס יוסף החדש" על מועדים.

בדבר שאלתו בהא דמצ"י בפרקי אבות פ"ו מ"ו כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם, האם דין זה שייך גם היכא שא' מקשה ק' האם צריך לומר זאת בשם אומרו.

והנה בעיקר הדין של האומר דבר בשם אומרו אי' במגילה טו ע"א כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם שנאמר במג' אסתר פ"ב ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי, ע"ש.

וביבמות צו ע"ב אי' וז"ל הגמ' קאי אזל ר' אלעזר אמר לשמעתיא בי מדרשא ולא אמרה משמיה דרבי יוחנן, שמע רבי יוחנן איקפד, עול לגביה רבי אמי ור' אסי, אמרו ליה לא כך היה המעשה וכו' עול לגביה ר' יעקב בר אידי אמר ליה כאשר צוה וכו' אף ר' אלעזר תלמידך יושב ודורש סתם והכל יודעין כי שלך היא וכו' ורבי יוחנן מאי טעמא קפיד כולי האי דאמר רב יהודה אמר רב מאי דכתיב אגורה באהלך עולמים וכי אפשר לו לאדם לגור בשני עולמים אלא אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם יהי רצון שיאמרו דבר שמועה מפי

בעוה"ז, דאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי כל ת"ח שאומרים דבר שמועה מפיו בעולם הזה שפתותיו דובבות בקבר, אמר ר' יצחק בן זעירא ואיתימא שמעון נזירא מאי קראה וחכך כיון הטוב הולך לדודי למישרים דובב שפתי ישנים ככומר של ענבים מה כומר של ענבים כיון שמניח אדם אצבעו עליו מיד דובב, אף תלמידי חכמים כיון שאומרים דבר שמועה מפיהם בעוה"ז שפתותיהם דובבות בקבר, עכ"ל הגמ'.

וביותר כ' במדרש תנחומא במדבר פל"ד וז"ל אמר רבי תנחום הבלר מקובל אני מרב מיאשא שקבל מן הזקנים הלכה למשה מסיני כל מי שאינו אומר דבר משל תורה בשם אומרו שעליו הכתוב אומר במשלי פכ"ב פכ"ב אל תגזול דל כי דל הוא (וכתב במשנת יוסף אגדות הש"ס ח"ב בפתיחה עמ' ו' דיש לדקדק אמאי הביא פסוק ממשלי, הלא מפורש הוא בתורה דעשרת הדברות "לא תגזול", אלא נראה דאי"ז גזל ממש, אלא הוי סרך גזל, וכד' בשד"ח סוף כלל קמ"ג שאין איסור זה מדאו' אלא הוי אסמכתא מדברי קבלה), וכל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם, ועי' בס' חרדים פמ"ז ה"א וכן במג"א סי' קנ"ו סק"ב שהעתיקו לשונו.

וכן אי' בתלמוד ירושלמי קידושין פ"א ה"ז אם אתה יכול לשלשל שמועה

עד משה רבינו שלשלה, וכ"ה בבבלי נזיר נו ע"ב (וראיתי בשם סבי מורי שיחי' בס' שובו אלי בקנין מ"ח שהביא בשם הרב צבי כהן זצ"ל לבאר ביתר בי' דע"י כך שמזכיר את האומר הוי בעצם חיבור לתורת משה מסיני, דהיינו ע"י כך הוא אוהז בשלשלת הדורות עד סיני, כי יסוד כל התורה הוא עי"ז שמשלשל את התורה עד הר סיני).

ובבי' הדין של האומר דבר בשם אומרו כ' במהר"ל בס' דרך החיים אבות שם דזהו ג"כ שייך לתורה מאד, כי ההשגות הם לפי השכל לפי כל אחד ואחד, וע"ש שהאריך וכ' שהשגת רבי אלעזר מיוחדת לרבי אלעזר והשגת רבי יהושע מיוחדת לרבי יהושע, שהם מחולקים בהשגתם, וסידר הש"י דעת זה לר"א ודעת זה לר"י, וכאשר משנה הדברים, הרי הוא משנה סדר התורה אשר סדר השם לחכמים, ודבר זה חורבן העולם כאשר יש שינוי בסדר התורה.

והר"י אברבנאל כ' דבי' הדבר שהאומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם, דכמו שהוא גואל הדבר מיד עושקו, וכאילו נותן לדבר ההוא גאולה כשישוב אל אחוזתו ואל בעליו הראשונים, ה"נ הוא גורם לגאולה, וכע"ז כ' במהר"ל שם.

ובחת"ס בחי' חולין קד ע"ב וז"ל פי' זכות הזה עושהו זכאי שראוי לגלגל זכות אחר על ידו, שאם הי' גאולה מצרה יכולה להתגלגל על ידו, עכ"ל.

והעושה כן לא רק שמביא גאולה לעולם, אלא הדברים מתבארים לו טפי, כדאי' בירושלמי קידושין שם כל האומר שמועה בשם אומרה, והוא רואה עצמו כאילו בעל השמועה עומד בפניו, דהיינו שע"י כך הדברים יותר מתבארים לו.

והיעב"ץ אבות פ"ו שם כתב דמה שמנה האומר דבר בשם אומרו במנין המעלות שהתורה הנקנית בהם, כי הוא דבר גדול, כי בהעדרה יסתלק קנין התורה, וזהו כי קנין התורה עולה על כולם, והשכינה שורה בישראל ע"י השלם אשר נתעטר באלה המעלות כולם, דהיינו ע"י זה נראה שלימות המדות באומרו כל דבר בשם אומרו ולכן קנין זה הוא נצרך לקנין התורה.

ואם המחדש הוא נפטר, עי' בירושלמי שקלים סוף"ב דכל ת"ח שאומרין דבר הלכה משמו מפיו בעוה"ז, שפתיו רוחשות עמו בקבר, ועי' תוס' יבמות שם ד"ה אגורה דמשמע דע"י כך מתווספת לו זכות לאותו הנפטר, שלמרות שכבר נפטר מהעולם עדיין הוא מוסיף לעצמו זכויות רבות ע"י לימוד מחדש זה, בהיותו עדיין שוכב בקבר, ונמצא שבשעה א' הוא דר בשני עולמות. ובס' אור תורה ס"ק ס"ח כ' ביותר דע"י כך מתקיים תחיית המתים בהאומר ראשון.

אך אם ישאל השואל הלא מצי' שרבינו הק' במשניות וכן בבריתות ועוד, לא אמרו תמיד שמם של התנאים, עי' בספר חסידים אות שס"ז שבי' דהיינו בכדי שלא יהנו בעוה"ז ויאכלו שכר בעוה"ב עי"ז

שקיבלו הנאה על שמם, ובי' בשם הגדולים מע' ספרים אות ז' ספר הזכרונות ד"ה ויראה, דהא שמזמן הגאונים נתפשט המנהג שכל מחבר מזכיר שמו, דשאני תנאים והאמוראים לצד גדלותם המופלאה ונזהרו גם בזה שלא יהנו בעוה"ז, אך בדורתנו מי שירצה להעלים שמו יהא לרמות רוח, ועוד כ' בד"ה ולא דשאני תנאים קדושי עליון, אבל בינוני אין אדם צדיק בארץ אשר לא יחטא, ואולי יש איזה קטרוג שלא יזכה בו, אבל אם בעוה"ז יזכירו שמו, ופרט אם צדיק יזכירהו, מתעוררים הרחמים, ויגדל כח המליצים וידובבהו, ולכן גם האמוראים החסידים הקפידו כנ"ל, לפי ענוותם שלא יהא שום קטרוג.

והיוצא מכל זה דע"י שאומר דבר בשם אומרו חוץ מהנחת רוח שעושה

לנפטר, הוא גם מדובב שפתיו בקבר וזה טוב לו, דע"י נתוסף שכרו גם בהיותו בגן עדן, אך אם לא יעשה כן הוא נחשב לגזלן.

ולכא' יראה לי דה"ה נמי היכא שמקשה שאלה, דליכא חילוק, וגם בהא יצטרך לומר זאת בשם אומרו, דהא עיקר הדין יליף לה ממגי' אסתר, והלא שם אי"ז אפ' בד"ת, וא"כ כ"ש היכא דמקשה קו' דהוי שפיר ד"ת ממש.

אשר ע"כ יראה לי דאע"פ שהא' מודה במפורש שהד"ת שהוא אמר או הקושיא איננו פרי חידושו אלא ששמע מאחרים, אפ"ה עליו לציין שמו של מחדש החי' ההוא או מי שהקשה את הקושיא.

בברכת התורה
נתן קפלן
בני ברק יצ"ו

הגאון רבי אברהם הכהן סקלי שליט"א

מח"ס וישכם אברהם עורך ומו"ל קובץ התורני "מנורה בדרום".

לכבוד ידידי הרה"ג גמליאל רבינוביץ שליט"א, מח"ס 'גם אני אודך' ו'פרדס יוסף' החדש על המועדים ושאל"ס חשובים, ומזכה הרבים גדול מעין כמוהו, מגדיל תורה ומאדירה (ובין השאר עוזר לנו רבות בהו"ל של הירחון התורני 'מנורה בדרום' בעירנו אופקים),

בהיותו ראש לשואלים בדורנו, היטב חרה לו שיש מחברי שו"ת שאינם מזכירים בתשובותיהם את שם השואלים, ובקשני לחוות דעתי בזה, והריני כותב למעכ"ת ממה שחנני השי"ת בהאי עניינא:

ידוע מאמר חז"ל במגילה (טו.) "אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם, שנאמר ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי", וכן איתא בתנחומא סו"פ במדבר "א"ר חזקיה ור' ירמיה בר אבא בשם ר' יוחנן, כל שאינו אומר דבר בשם אומרו, עליו הכתוב אומר אל תגזול דל כי דל הוא, וצריך אדם כשהוא שומע דבר, לומר אותו בשם אומרו" ע"כ.

והנה בביאור דרשא הנ"ל ממגילה, ראיתי למהר"ש אלקבץ בספר מנות הלוי על פסוק זה שפי' "ופשר דבר כי ממדות הגואל שיהיה עניו ושפל איננו נוטל עטרה לעצמו, סימן לדבר עני ורוכב על חמור, ואחרי שאסתר שמעה הדברים מפי מרדכי

נראה שכוונתו שתאמר היא הדבר למלך משמה להטות חנה בעיניו וכו' ואם גם זאת לא רצתה לטול עטרה לעצמה ולא גבה לבה לאמר הדבר בשמה, יראה מזה שהיא שפלת רוח וראויה שתבוא גאולה על ידה" עכ"ל, ולפי דבריו לכאורה בנידוננו אם כותב בעל התשובה 'נשאלתי וכו' ולא מייחס השאלה לעצמו, הנה לכאורה לא שייך מאמר הגמ' בזה, דאחר שלא מייחס השאלה לעצמו די בזה כדי להראות על שפלותו, וא"כ אין להכריח כ"כ המשיב להזכיר את שם השואל.

אמנם כאמת קשה להכריע כן ע"פ דרש, דהתלמוד סתמא קאמר ולא חילק, ומה גם דיש קצת להביא ראיה מדאיתא בחולין (קד:) במשנה "העוף עולה עם הגבינה על השולחן ואינו נאכל דברי ב"ש, וב"ה אומרים לא עולה ולא נאכל, א"ר יוסי זו מקולי ב"ש ומחומרי ב"ה" ואמרינן עלה בגמ' "רבי יוסי היינו ת"ק וכו' אלא הא קמשמע לן מאן תנא קמא רבי יוסי, כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם, שנאמר ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי" ע"כ, הרי דהתם לכאורה לא היה מי שיתגדל בשמועה זו, דאף אי הייתה נשנית בסתמא, אולי היינו מייחסים אותה לר"מ דסתם משנה כמותו, והוא לא סידר את המשניות אלא רבי, א"כ חזינן דאף כאשר אין מי שנוטל את העטרה תחת אותו שאמר

השמועה, אפ"ה יש ענין לומר השמועה מפי אומרה (ויש לדחות קצת).

וכע"ז מצאתי לר"ב תפארת ישראל באבות (פ"ו מ"ו) על הא דאיתא שם במ"ח קנייני התורה האומר דבר בשם אומרו, וז"ל "לא מבעיא שלא יתלבש בטלית שאינו שלו, אלא יכבד למלמדו כל כך שלא יאמר סתם כך שמעתי, רק יזכיר שמו לברכה", והוא ראייה לדברינו וכנ"ל.

ויתכן מה שכמה מחברים שלא מקפידים ע"ז בהיות שלא רואים ערך כ"כ של השואל שאלות, והעיקר בעיניהם הוא התשובות, וא"כ לא רואים ענין להזכיר שמו על שאלתו, אך הנה יש להביא ראיות דאין זה נכון, דאיתא בסנהדרין (צג:) "ויען אחד מהנערים ויאמר הנה ראיתי בן לישית בית הלחמי ידע נגן וגבור חיל ואיש מלחמה ונבון דבר ואיש תאר וה' עמו וגו' ואמר רב יהודה אמר רב כל הפסוק הזה לא אמרו דואג אלא בלשון הרע: ידע נגן - שיודע לישאל (הגיה הרש"ש שיודע לשאול), גבור - שיודע להשיב, איש מלחמה - שיודע לישא וליתן במלחמתה של תורה, ונבון דבר - שמבין דבר מתוך דבר איש תואר - שמראה פנים בהלכה, וה' עמו - שהלכה כמותו בכל מקום" עכ"ל הגמ', הרי דחזינן דמעלת יודע לשאול גדולה מאוד, עד שניסה דואג לגרום לשאול המלך להתקנאות בדוד בין השאר על מעלה זו.

הנה לענ"ד יש לעיין במאמר זה, דבשלמא שאר התארים קשורים

לדרשות שנדרשו מהם, כאיש מלחמה - במלחמתה של תורה, נבון דבר - שמבין דבר מתוך דבר וכיו"ב, אך פלא מה ראו לדרוש מ'יודע נגן' שיודע לשאול ומה ענין זה לזה, וטרם מצאתי מי שעמד בזה והוא פלא.

ונ"ל בזה בס"ד הסבר נפלא, דהנה הכלי נגינה עצמו, אם יבוא אדם שאינו בקי ויפרוט עליו, בודאי שלא יצאו ממנו צלילים ערבים, ויתכן שאף יפיק ממנו צלילים שאינם נעימים לאוזן השומע וחסרונו טוב ממצאותו, אך אדם הבקי במלאכת הנגינה, הנה אף שהכלי הוא אותו כלי בדיוק, ביודעו לפרוט עליו במלאכת אומן יפיק ממנו צלילים ערבים וניגונים מתוקים, והנה דימו חז"ל זה לאחד ששואל שאלה מת"ח, דהנה אם אינו יודע לשאול כדבעי, ויטעה בפרטים ולא ידקדק בלשונו, לא בלבד שלא יוציא מן הרב תשובה נכונה, אלא יתכן אף דנפיק חורבא מיניה, ויענה לו הרב דברים שאינם נכונים, אך הנה אותו ששואל כענין ומדקדק בפרטים ומעלה שאלות טובות ומחודשות, יכול להפיק מן הת"ח ששואלו את המיטב, ויצאו ממנו חידושי הלכה ופירושים אמיתיים ונכונים, וזה כדוגמת הפורט על הנבל, דהנבל כשלעצמו לא יפיק צלילים בלא שיפרטו עליו.

הרי דמעלת השואל רבה מאוד, שלעתים יכול לעורר הת"ח במקוריותו לעניינים שלא היה עולה בדעתו לבד,

והנה האף אמנם דהשואל לבדו לעתים אינו יודע לענות התשובות בעצמו, אך עכ"פ בשאלותיו גורם להגדיל תורה ולהאדירה, ולהעלות נידונים הלכתיים חשובים, וכל אחד יש לו את חלקו בתורה, ומנת שואלים יהיו.

והנה הגע בעצמך, דהרי בספרי שו"ת של חכמי ישראל נמצאות תשובות לאלפים ולרבבות, שללא שהיו שואלים אותם אותן שאלות, יתכן שכל התורה הזאת הייתה נאבדת ח"ו מאיתנו, ומה היינו עושים ללא שו"ת הרשב"א, והרא"ש, וריב"ש ותרומת הדשן ומהרי"ק וכל קדושים עמם שכמעט אין שאלה מהם שלא מובאת בב"י (בעיקר משו"ת הרשב"א ותרומה"ד), הרי דעשרות ומאות סעיפים בש"ע והן הלכות יומיומיות לדורות זכינו להם רק ע"י ששאלו השואלים מרבתינו הראשונים, והלכות רבות מהן אין להן זכר במקום אחר מספריהם.

וכן לולא השאיר לנו ה' שריד ופליט, תשובות הגאונים הרבות שנתגלו בדורות האחרונים, וכן אלו שהובאו כבר ע"י רבתינו הראשונים, כמעט שלא היה נשאר בידינו זכר מתורת הגאונים בבל המפוארה.

וזה מלבד כל תשובות רבתינו האחרונים לאלפים ורבבות, ואין למנותם כי יכל

הזמן והמה לא יכלו, הרי למדנו דיש להחזיק טובה לשואלי השאלות שבזכותם פרה ורבה התורה הקדושה.

אמנם אין לכחד שמצינו הרבה מחברים גם מרבתינו הראשונים שהשמיטו פעמים שמות השואלים (אמנם לא תמיד יש לייחס זאת לראשונים, כי פעמים רבות לא הם קיבצו תשובותיהם לכרך אחד, וכ"ש שלא הדפיסום), וראה לדוגמא בשו"ת הרשב"א דעתים חש ועתים ממלל, ואין בזה דבר קבוע, ויתכן שטעמם ונימוקם עמם בזה ואנחנו לא נדע, אך לפי הנתבאר לעיל כאשר אין טעם להשמיט שמות הבעלים (כמו שאם חושב שיוכל להגיע לשואל בושות משאלתו כי אינה שאלה כענין וכל כיו"ב), ראוייה להיות השאלה בבעלים, ובפרט כשיודע שבעל השאלה מקפיד על כך.

אמנם יש לציין, דאף שלא הוזכר שמו של השואל על שאלתו, לא יגרע חלקו משכרו, ועי' לרב חיד"א בשם הגדולים (ערך ספר הזכרונות) שהאריך בזה ומשם הרב פנים מאירות, דמאי דאמרינן דשפתותיו דובבות בקבר וכיו"ב, היינו אף שלא מוזכר שמו בזה, כל שעוסקים בתורתו.

בברכה,
און אברהם הכהן סקלי

הגאון רבי אברהם יהודה הכהן רבינוביץ שליט"א

מח"ס פרדס יהודה

בה"י, ט' אייר תש"פ כ"ד למטמונים

לכבוד אחי הגדול הגאון המופלג רבן גמליאל הכהן שליט"א מו"צ דק"ק קרעטשניף רחובות
בעל ה'גם אני אודך' ו'פרדס יוסף החדש' על המועדים

אחדשה"ט באהבה

**באתי בשורות אלו ע"ד שאלת מעכ"ת האם גם בשאלה צריך לומר בשם אומרו
דיש רבים מזלזלים בזה ומשמיטם שמות השואלים מספרם.**

בפשטות ליכא נפקותא בין שאלה לשאר חידוש

חידוש, וכבר אמרו קמאי (ראה רמב"ן
במלחמת ה' בב"ב דף ע"ב ע"ב ובשו"ת
הריטב"א סי' ק"ע וסי' ר"ז ועוד) 'שאלת
חכם חצי תשובה'.

אמנם כ"ז לדעת היעב"ץ בספרו יציב
פתגם (הובא בספר הקשורים
ליעקב עמ' י"ב) שהובא שם באות ב'
דס"ל דאי אין מזכיר בהדיא שמו אלא
בשם י"א ליכא שפתותיו דובבות וביארנו
שם שלפי"ד איכא בכה"ג נמי כל הני
איסורים באין מזכיר בהדיא שמו וליכא
הענין דמביא גאולה אבל לדעת היעירות
דבש (ח"א דרוש ט"ז) שלהיות שפתותיו
דובבות א"צ הזכרת שמו וביארנו שם
לדידיה היכא דאינו אמרו בשם עצמו
אלא בשם י"א ליכא ככל הני איסורים
א"כ א"צ הזכרת שם השואל אך עכ"פ
כבר נתבאר שם דגם לפי"ד הענין דמביא
גאולה איכא רק בהזכרת שמו בהדיא רק
לדידיה הוי רק רשות וזכות ולא חובה.

והאמת אגיד דאחרתי עד עתה כיון
דמילתא דפשיטא הוא דליכא
נפקותא כלל וגם בשאלה איכא הך דינא
דמביא גאולה (אבות פ"ו מ"ו) ושפתותיו
דובבות (יבמות צ"ו ע"ב) והאיסור (משלי
כ"ב, כ"ב) "דאל תגזול דל" (מדרש
תנחומא פ' במדבר סי' כ"ז) ולדעת
השלה"ק (מסכת שבועות פרק נר מצוה)
והמחנה חיים (חו"מ סי' מ"ט) הוי איסור
גניבה מה"ת ולדעת הדרך פקודיך (מל"י
חלק המחשבה אות ד') הוי בכלל מל"ע
שלא לגנוב נפש מישראל ובספרי (פ'
שופטים פיסקא מ"ה) איתא שהוי בכלל
הלאו (שופטים י"ט, י"ד) ד"לא תסיג
גבול רעך" והמשנה הלכות (ח"י סי'
ש"ה) חידש דהוי בכלל הלאו (ויקרא א',
א'. עפי"ד הגמ' יומא דף ד' ע"ב) "דאל
יאמר" וכדכתבתי בעניי בכ"ז בארוכה
בספר פרדס יהודה (בפתיחה) במאמר
'אמירת דבר בשם אומרו' אות א'. דמ"ש
שאלה מתשובה כשאיכא בשאלה דבר

והיכי דלא מובא בדברי המשיב דאין השאלה של המשיב הוי לכו"ע בכה"ג איסור שקר לדברי השבט מוסר (בספרו על הירושלמי אגדת אליהו שבת פ"א ה"ב) וגניבת דעת. לדברי הש"ך (יו"ד סי' רמ"ב ס"ק מ"ג). [אך מהא דמצינו פעמים הרבה בתלמוד דנז' שם המקשה האיבעיא ולאידך איכא פעמים שאין מזכירין שמו ליכא ראייה לשום צד וכמו שכבר נתבאר באות ב' בדברי החיד"א בשו"ג].

דברי הגרעק"א: להזהר שלא להשמיט שם השואל

והבט וראה כמה היה נזהר בהזכרת שם השואל הגה"ק רבי עקיבא אייגר זי"ע כדחזינן במכתב ששלח לבנו הגר"ש זלה"ה שנדפס בהקדמת שו"ת רעק"א 'אורך ימים טובים לבני חביבי וכו' מה' שלמה נ"י תמול הגיעני קונטרסים הנדפסים ששלח לי רוי"מ בני שי', בפתחי אותם ראתה עיני טעות בשאלת שלום בתשובה אחת אשר זכורני ששאלה זו לא היתה ממנו כי אם מבנו, וצינתי לתקן בלוח הטעות, אם כי אין נפקותא לדינא

מזה, מכל מקום אינו נכון להלביש בדברים בעלים אחרים ולהשמיט שם בעליהם, ובלי נדר אכתוב לבני מוה"ר אברהם נ"י לבקש להזהר לעתיד שלא לטעות בזה' (ובהקדמה שם ציין בנו ע"ז 'אמר אברהם בן המחבר לא משלי היה הטעות כי אם בשל מעתיקים הראשונים וכו'). ומיהא מדברי הגרעק"א ליכא למילף דס"ל כהיעב"ץ דהכא דכתב הדברים על בעלים אחרים אף ליערות דבש אסירי וכמו שנתבאר באות ב'.

דברי האדר"ת: שלא להזכיר שם השואל הוא זחיחות הדעת וצרות עין בכבוד של חברו, וגזל העני בידיהם

והאדר"ת בשו"ת מענה אליהו (סי' ל"ה, הובא לעיל באות ב') כתב בזה דברים הנוקבים עד התהום וחזינן מדבריו דס"ל כדעת היעב"ץ הנז' וז"ל 'ואדאטאן עלה ענין דבר בשם אומרו יעיין ידידי – ברשב"א ז"ל המקשה הקושיא בתוספותיו כתב יד (שהוא תחת ידי, ב"ה) בשם הר"י – יראו מחברי זמנינו ויבושו על מנהגם שנהגו סלסול בעצמם בחיבוריהם שלא

להזכיר שם השואל, רק כותבים מן רב אחד, חכם אחד, גאון, אחד – ובעונותינו הרבים הוא זחיחות הדעת וצרות עין בכבוד של חברו, וגזל העני בידיהם, ועוד טעמים לזה אשר בושתי לכותבם לבל להזכיר גנותם של המחברים המדמים בעיניהם ובלבותם מה שהם, והמשכיל בעת ההיא ידום' (ע"כ).

דעת הראב"ן ומהר"ש ליפשיטץ דאי אין מזכיר שם השואל איכא איסורא דגזילה וקעבר על הענין לומר דבר בשם אומרו

בשו"ת הרשב"ן (אבהע"ז סי' צ"ט) הביא מכתב שכתב לו הגאון מהר"ר שבתי ליפשיטץ זצ"ל [אבד"ק יולניצא בעל הסגולות ישראל] וזה"ל 'מי שמחבר

ספר בשו"ת מחיוב הוא להזכיר את שם השואל או את שם המקשה ואם אין מזכירו עורר על מה שאמרו חכ"ל כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם – ולדעתי הוא בכלל מ"ש חכ"ל בקרא (משלי כ"ב, כ"ב) אל תגזול דל כי דל הוא ואין ראוי להעלים את שם השואל והכותב אחד גדול ואחד קטן – והגם שמצינו בהרבה ספרי ראשונים שמביאים שאלות סתם מבלי להזכיר את שם השואל, אפשר משום שהיה הספר זמן רב בכתב יד ונשמטו שמות השואלים ע"י המעתיק, וספר תרומת הדשן נודע ומפורסם שהוא בעצמו המציא השאלות – ואע"פ שמצינו שכך היו נוהגים הרבה מן המחברים שלא להזכיר, לדעתי היה שגיאה בדבר זה, וה' יכפר בעדם כן נלע"ד' והסכים עמו הרשב"ץ שם.

דעת הגר"מ גרוס דגזילה ליכא והענין לומר דבר בשם אומרו איכא

והלום מצאתי דהגר"מ גרוס שליט"א בספר אגרתא דחדוותא (חלק י"ד אגרת של"ב אות י') כתב 'יל"ע בשאלה ששואלים והוא שאילה נפלאה או מחודדות, אי אית בהא ענין להזכיר שמו כדין שנצרך להיות אומר דבר בשם אומרו, או דילמא כיון שאין זה אלא שאלה לא הוי בכלל, ונראה והלום מצאתי דהגר"מ גרוס שליט"א בספר אגרתא דחדוותא (חלק י"ד אגרת של"ב אות י') כתב 'יל"ע בשאלה ששואלים והוא שאילה נפלאה או מחודדות, אי אית בהא ענין להזכיר שמו כדין שנצרך להיות אומר דבר בשם אומרו, או דילמא כיון שאין זה אלא שאלה לא הוי בכלל, ונראה

דעת הגר"ח וידאל דהיכי דבזכות השאלה נתגלה התשובה בעי לאדכורי

וראיתי שמעכ"ת בספרו 'שם השואל' שבו נתבאר בארוכה בטוטו"ד דגם בשאלה י"ל בשם אומרו הביא משמיה דהגאון רבי חיים וידאל שליט"א, (דומ"ץ בנתניה) סברא דגם בשאלה יש להזכיר שם השואל עפ"י ד' הגמ' יבמות (דף צב ע"ב ועוד) 'אי לאו דדלאי לך חספא, מי משכחת מרגניתא תותיה'. ופרש"י 'אי לאו דאמרי לך לא וראיתי שמעכ"ת בספרו 'שם השואל' שבו נתבאר בארוכה בטוטו"ד דגם בשאלה י"ל בשם אומרו הביא משמיה דהגאון רבי חיים וידאל שליט"א, (דומ"ץ בנתניה) סברא דגם בשאלה יש להזכיר שם השואל עפ"י ד' הגמ' יבמות (דף צב ע"ב ועוד) 'אי לאו דדלאי לך חספא, מי משכחת מרגניתא תותיה'. ופרש"י 'אי לאו דאמרי לך לא

הוית מסיק אדעתך' וא"כ בכה"ג בזכות השאלה נתגלה התשובה והחידוש בעי ליה לאדכורי שמו (עכ"ד). ואולי אפשר דתליא בפלוגתא הנז' בפרדס יהודה שם באות ג' אי בעי לאדכורי למעתיק השמועה לפי"ד הבאר משה שהובא שם שביאר טעם המחייבים מכיון שבזכותו נתוודע האי הלכה בביהמ"ד, ויש לחלק.

החות יאיר ועוד השמיטו שמות השואלים 'פן לא ניחא ליה בכך שארי
כמוהו נעשה שואל לשועל והן מצד כי לפעמים השגתי על דבריו'

ושניו לא רציתי לפרסמו בשמו פן לא
ניחא ליה בכך הן מצד שיפורסם שארי
כמוהו נעשה שואל לשועל כמוני ואף כי
על רוב גם אני שאלתי לו יאמר כי ודאי
כדאי הוא לכך להיות נשאל ולא שואל והן
מצד כי לפעמים לא ירד בני עמו רק
השגתי על דבריו מגמ' או מסברא ובררתי
ששגה או שטעה ובזה לפי דעת רוב בני
אדם ודאי יש קפידה ונראין הדברים כאלו
צהבו פני שהשגתי עליו ושמחתי בתקלתו
ח'ו להתכבד בו אני חלילה ויש לו פתחון
פה לומר שכתבתי מה שכתבתי כמסית לפי
תומי ולא ידעתי כי יצאו הדברים לדפוס
שהוא גלוי לכל היהודים. לכן אמרתי כי
ההעלם בדבר זה מחויב ומשובח משא"כ
בגאונים הקדמונים עתודי ארץ וגדולי
הדור שכבר הלכו לחיי עה"ב והמה
בעלמא דקשוט ודאי ניחא להו כי תמן לית
קנאה ולית גאווה וגאון ודרך תהפוכות.
והחיד"א בשו"ת חיים שאל (ח"ב סי'
כ"א) לאחר שהביאו כתב ז'כמה אחרונים
זמנין עבדי הכי' והגר"ח פאלאג'י בספרו
עיני כל חי (בקו' פעולת צדיק לחיים אבות
שם) לאחר שהביא דבריו כתב 'ודבריו
נאמנו מאד בעיני'.

וכ"כ בשו"ת מנחת אלעזר (ח"א בהקדמה)
'שמות השואלים ודורשים השמטתי
כי הוא רב הנזק ומיעוט התועלת מחמת
ריבוי או מיעוט התוארים ע"כ טוב יותר
לפי דעתי ההשמטה לגמרי כי יש ארי

איברא דיש פעמים דאי יזכיר שם השואל
יבא מזה בזיון לשואל וודאי הוא
שבכה"ג אף ליעב"ץ הנז' לא יזכיר שמו
וכמ"ש בספר חסידים (סי' תתקע"ז) 'אם
שמע מהצדיק טעם שאין נראה לו בטוב
הרי כתוב (קדושים י"ט, י"ח) ואהבת
לרעך כמוך כשם שהיה לך צער שהיו
אומרים משמך דברים שאין בהם ממש כך
אל תאמר משמם דברים שאין בהם ממש'
ובמקו"א (בסי' תתקע"ה) ביאר בזה דברי
הגמ' ביצה (דף כ"ח ע"א) יהא רעוא דכל
כי הני מילי 'מעלייתא' תדרשון משמאי.
וכן כבר כתב ענין זה ברמב"ן עה"ת
(דברים א', י"ח. בתי' הב') שמשה כאשר
מינה שרי האלפים והמאות לא הזכיר
שעצת יתרו הוא מחמת בזיון עיי"ש.

ובאמת מצינו מכו"כ שות"ם שהשמיטו
שמות השואלים מחמת האי
טעמא שלא יבוא השואל לידי כיסופא
וכמ"ש"כ בשו"ת חות יאיר (בהקדמה) 'עוד
אחת היא חפצתי להודיע כי יפלא הקורא
על מה שכתבתי לפרקים שנשאלתי מחכם
גדול או ממופלג אחד, וכתבתי באריכות
שיקלא וטריא שהיה ביני לבינו ולא
הודעתי שמו ושם עירו ומקומו ויאמר הלא
דברי תורה לאו מילי דגנאי נינהו שנעלם
שם האומרם והמחדשם כמו שחייבו רז"ל.
תשובה על זה ברורה ודבר אמת ניכרה כי
הטעם שמאחר שהגדול הוא איש שלומי
ואיש ריבי עדיין חי וקיים השם יאריך ימיו

שבאיזה תשובות כן נתפרסם השם היתה זה בידיעת השואל'.

ואעתיק הכא מכתב שכתב החת"ס למוהר"ץ חיות (והביאו בספרו תורת נביאים בסוף) שחזינן ג"כ מהכא שהיכא שהוי בזיון לשואל אין להזכיר שמו 'ידידי דבר לי אליו – איש הגון אחד – מדפיס – איזה קונטרסים מחידושי – והנה בתוכם שתי תשובות אשר השבתי לפאר רו"מ גאונו, א' בטומאת כהן הרופא לבקר מתים, והשני מה שכתבתי על ספרו בני נביאים תורת נביאים, ואמרתי בשלו אדם רשאי, ולא בשל חבירו, ואולי אין רצונו להזכיר שמו ושם קהלתו וספרו על ענין ההוא, או אולי ימצא שם דיבור שהוא ח"ו נגד כבודו, על כן הנני מן המודיעים ימחול על מעלת כבודי הרמה, לעיין בהשגות אלו ושיבני דעתו, לפי עניות דעתי אין בתשובתי הנ"ל שום דיבור המתנגד לכבוד תורתו חלילה, אדרבה יהיה לו לפאר ולתהלה, ואם אולי פלפלתי עמו והשגתי עליו אין בכך כלום, כך דרכה של תורה, אולי גם פר"מ יחזור וידפיס ספר אחר ויתרץ דבריו, אבל להוציא מקולמסי שום דבר המתנגד לכבודו חלילה, אך אם בעיניו יראה שהוא שלא לרצונו אמחוק אותן התיבות, או לא יזכר שמו ושם ספרו כלל, אבל לא אקוה זאת'.

נעשה שוא"ל, ומחמת חביבות הוא אשר הוא, לדרוש מאת ידידו, ואולי אינו למען הודו, אשר בין השואלים ממני תחד כבודו, ע"כ הדעת נוטה, לעשות דבר השמטה, וכן עשו כבר כמה גדולים ומחברים בספרי תשובותיהם' וכ"כ בשו"ת מאורות נתן (בהקדמה אבד"ק בלבוב – נדפס בשנת תרצ"ו) 'כן גם העלמתי בספרי מפני הכבוד שמות רוב השואלים כי כמה פעמים נתייעצו אתי בדבר הלכה גדולים ממני אשר אולי לא ניחא להו ולא כבוד והדר עבורם להופיע בתור שואלים אצלי ובל אתפוס ח"ו בעון מתכבד בקלון חבירו לא הזכרתי שמותם' וענין זה כתב ג"כ מדיליה מוח"ז הגרב"י זילבר זצ"ל בשו"ת אז נדברו (בהקדמה לחלק ז') '... מפני החשש שלא יהיה זה לרצון לפני השואל לפרסם מפני טעמים שונים לכן לא נתפרסם שם השואל למרות שפעם קבלתי מכתב שהשואל היה לו טענה ע"ז מה שלא נתפרסם שרוצה לקיים "ואגורה באהלך עולמים" אני הולך לחומרא מפני חשש רחוק בפגיעת כבוד השואל, ולא נהגתי איפה ואיפה, אם זה מפורסם או סתם צורבא מרבנן כלומר אברך שבכולל אדרבה אם זה מרב מפורסם הייתי מפחד יותר מלפרסם שלא יהא כמתכבד וכו' ומה

ראיה מהתורה שיש להזכיר שם השואל אם לא היכא דהוי ליה כיסופא בכך

ושונים סי' כ' עמ' תקס"ח) שלאחר שהביא דברי המאורות נתן הנז' שלא הזכיר שמות השואלים מפני כבוד השואל לבל יתבייש

ואציין הכא פרפרת נאה שראיתי בספרו של מעכ"ת ג"מ אני אודך – תשובות הגרמ"מ דדון שליט"א' (ענינים

כאילו מתייעץ עם פחותים ממנו ולבל יהיה כותב השו"ת מתכבד בקלון חבירו הוסיף ע"ז בדרך רמז שמצאנו בתורה שנים אשר שאלו את משה רבינו, בנות צלופחד, (פינחס כ"ז, א' – ה') שהתורה מגלה מי השואלות, ואילו הטמאים לנפש (בהעלותך ט', ו' ז') אשר העלימה התורה שמם, וע"פ האמור יש לרמז, דבבנות צלופחד אשר שאלתם עסקה בנחלת הארץ, פרסמה התורה שם השואלות, אך אצל הטמאים שבאו לשאול על עשיית הפסח בהיותם טמאים, העלימה התורה שמם כדי לא לפרסם שנטמאו. ללמדנו שיש להזכיר שם השואל רק היכי דלא יבא מכך לידי בזיון, ודפח"ח.

המהר"ם מינץ ועוד השמיטו שמות השואלים מחמת הוצאת הדפוס

עוד טעם מצינו במחברי שו"ת שלא הזכירו שם השואל מחמת הוצאת הדפוס (וזה אינו שייך בזה"ז) וכמ"ש בשו"ת מהר"ם מינץ בהקדמת בן המחבר 'ומחמת הוצאת הדפוס כי רבו מלמנות ועצמו מספר – לזאת לא רציתי להדפיס כעת חיבור גדול בכמות – וזה לך האות כי בעבור זה לא אמרתי ג"כ להזכיר אלה שמות בני השואלים בהוד שבחים ופאר הילולים איש לפי מהללו למען דעת מי אלה הם אשר אשר התשובות ערוכים לנגדם כדרך שאר מחברים – כי למה זה אנכי אערכה לעיניך מערכה גדולה כמות החיבור בדברים שהם משוללי תועלת להמעין ואין לו חפץ במ'. ובשו"ת הרד"ם

כתב בהקדמתו כתב 'וצר לי אשר הבאתי לפעמים בשם חכם וגדול ולא הזכרתי שמו היפך מאחז"ל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם אך הוכרחתי לזה כדי שלא לבוא למחלוקת המר שבדורנו ואם ארבה לשבח את החכם ואת דבריו אהיה מברך רעהו בקול גדול כו' ולמעט בשבחו בודאי אסור וראיתי כי בין ובין כך יריעו או מהצד הזה או מהצד הזה ובפרט בהשיגי עליו טוב שלא להזכיר שמו ומה"ט השמטתי ג"כ שמות השואלים וגם מחמת הוצאת הדפוס ועוד כמה דברים בגו אשר לדעתי טוב לעשות כדרך שו"ת הקדמונים כגון שו"ת רי"ף ורשב"א ורא"ש שלא הזכירו שמות השואלים'.

החלקת יואב השמיט שמות השואלים 'כדי שלא יהיה בדרך שו"ת שלא יבוא אחד לסמוך עלי'

עוד טעם מצינו בזה החלקת יואב (בהקדמתו לח"א) כתב 'ורובם מהעניינים הם משאלות אשר נשאלתי ולא

רציתי לכתוב שמות השואלים כדי שלא יהיה בדרך שאלות ותשובות שלא יבוא אחד לסמוך עלי'

מחברים שכתבו שהשמיטו שמות השואלים מטעם הכמוס ועוד טעמים

ובשו"ת תורת חסד מלובלין כתב בהקדמתו (לח"א) 'הנה מטעם הכמוס לא הבאתי בחיבורי זה שמות הרבנים השואלים ממני – מלבד שלא מצאתי בזה שום תועלת ותוחלת ובמטו מינייהו לבל יאשימוני בזה ואל ידנוני לחובה כי כוונתי לטובה ובאם יגלו דעתם ורצונם דוקא שיעלה זכרונם לטוב בספרי אי"ה אמלא משאלותם בחלקים הבאים בעז"ה'. וכ"כ בשו"ת בית שמואל אחרון [נדפס בשנת תרס"ד - אבד"ק פוזנא] (בסוף חלק חו"מ דף ס"ו ע"א) 'ברית כרתי בהעלותי על רעיוני להדפיס חבורי ספר בית שמואל אחרון לבל אשא על

שפתי בפרוטרוט שמות חכמים הזמן אשר שאול שאלוני למען רדת לעומקא דדינא והטעם הלא הוא כמוס עמדי'.

ובשו"ת דברי מלכיאל כתב בהקדמתו (לח"א וכע"ז) כתב בהקדמתו לשאר חלקים) 'שמות השואלים הזכרתי קצתם בספרי זה להזכיר שמועה בשמם, זולת אותם אשר דלגתים בשביל טעמים שונים, וחזינן לרבנן קשישאי שהזכירו שמות השואלים' והנה מהא שכתבו בנו של המהר"ם מינץ והתורת חסד שליכא שום תועלת בהזכרת שם השואל מוכח דג"כ ס"ל כהיעב"ק'.

מבוכות שנעשו מהזכרת שם השואל

ובאמת מצינו כו"כ מבוכות שיצאו מהזכרת שמות השואלים וכדמצינו בגמ' ע"ז (דף ל"ד ע"א) 'רבי עקיבא איקלע לגיזק, בעו מיניה מתענין לשעות, או אין מתענין לשעות, לא הוה בידיה. קנקנים של עובדי כוכבים אסורין, או מותרין, לא הוה בידיה. במה שימש משה כל שבעת ימי המלואים, לא הוה בידיה. אתא שאל בי מדרשא וכו' וכתבו שם התוס' עפ"י רש"י בתענית (דף י"א ע"ב) דגרסינן 'מר עוקבא דחס ושלום שר"ע לא היה מסתפק'.

שנשאל ש'מצינו בספר אבקת רוכל והיא שו"ת למרן הקדוש [הבית יוסף] ז"ל ששאל מורינו הרב הקדוש רבינו האר"י ז"ל שאלה בענין דיני ממונות וצידד בה כמה צדדים ומרן ז"ל החזיר לו תשובה בדרך כבוד ומן התשובה נראה שנעלם ח"ו מן רבינו האר"י ז"ל כמה דברים שהם פשוטים כאשר יראה הרואה שם' והשיב שם 'אמנם ברירא לי - דלאו רבינו רבינו האר"י ז"ל חתים על אותה שאלה ולא ממנו יצאו אותם הדברים אלא תלמיד עלה בלבו לפלפל בדעתו באותו דבר וכתב בדברים ההם שמיה דרבינו האר"י ז"ל והביאה למרן ז"ל כדי שיקבל ממרן ז"ל

וראה גם ענין זה בשו"ת רב פעלים לבן איש חי (ח"ג סוד ישרים סי' ט')

משא ומתן בדברים ההם שכתב שאם היה הוא מגיש הפלפול שעשה בשאלה לא היה מרן נושא ונותן בדבריו בתשובתו ורק היה מקבל ממנו תשובה בקיצור ולפום דינא וכאשר תמצא שכתב מרן ז"ל בתחילת דברי תשובתו וז"ל מתוך שדבריו ערבים עלי, אמרתי לישא וליתן בדבריו. ש"מ אם היו הדברים אלו מוגשים אליו מאדם אחר לא היה פונה אליהם לישא וליתן בהם כאשר עשה עתה. והאריך עוד בזה שם וגם הניף ידו שנית בכמה ראיות שם בחלק ד' (סוד ישרים סי' ב').

[ואגב אציין שראיתי בספר תתן אמת ליעקב (פ"ה סי' פ"ז) שכתב ששאל להגרי"י פישר זצ"ל על כגון דא אם אחד כותב שאלה בהלכה לרב אחד ויודע שהרב אין לו זמן לענות לכל המכתבים האם מותר לו לכתוב על המעטפה שם של אדם חשוב כאילו הוא השולח ובכך יהיה מובטח שיקבל תשובה והשיב שאם לא כותב ליד השם השולח מותר אך אם יש חשש שהרב ידפיס את התשובה עם שם השואל והלא יקפיד אסור] ובאבקת רוכל החדש (שנדפסה בירושלים

שנת תש"כ) בפתיחה (הנקראת 'עם הספר') הביא דבספר מעלות לשלמה סותר את דברי הרב פעולים ומוכיח שהיא שאלה עמוקה מאד (ע"כ) וכן מוכח דס"ל לחיד"א בשם הגדולים (מערכת גדולים י' אות של"ב) והשו"ת מנחת אלעזר (ח"ג סי' ס"ד ד"ה אולם תראו) שהוכיחו גדולי רבינו האריז"ל בנגלה גם משאלה זו. נמצינו למדין מכל האמור דלדעת היעב"ץ הוי חובה להזכיר שם השואל ולדעת היעירות דבש הוי רשות וזכות מחמת הענין דמביא גאולה לעולם אם לא שאין רצון השואל בכך. (אבל בכל אופן אסור למשיב לאמרו בשם עצמו אלא בשם י"א) והיכא דרצון השואל שיזכירו בעי לאדכורי אף ליערות דבשו כענין שכתב בשו"ת שאילת יעקב [חדב"נ דהמהר"ם שיק זי"ע] (ח"ב סי' נ"א אות ג') 'מדה טובה היא [להזכיר הדבר בשם אומרו] כמ"ש יהי כבוד חבירך חביב עליך כשלך שיאמרנו בשם האומרו כמו דניחא לך שיאמרו ד"ת שלך בשמך יזכר הדבר – כמו כן תעשה לחברך וזה בכלל ואהבת לרעך כמוך'.

הדושה"ט אחיך הקטן אברהם יהודה הכהן

הגאון רבי יוסף אביטבול שליט"א

מח"ס שער יוסף ושא"ס

לכבוד ידידי מרן הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א בעמח"ס גם אני אודך ופרדס יוסף החדש על המועדים ושא"ס.

נראה שיש לדון בזה משום כמה איסורים: א' אם מציג את השאלה לפני רב אחר, א"כ יש בזה גניבת דעת, שהוא שאל וחקר ויגע לשאול שאלה כזאת. והנה בגדר איסור הנה איתא בגמ' בחולין דף צד ע"א אמר שמואל אסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעתו של גוי וכו' גניבת דעת וזה גם נכלל בדין גניבה וכמו שכתב הריטב"א במס' חולין דף צד ע"א וז"ל: "ואיסור גניבת דעתו של א"י כתבו קצת רבותינו בשם בעלי התוספות שהוא איסור תורה דנפקא לן מדכתיב לא תגנובו...ואע"ג דלא אשכחן גניבה סתם על גניבת דעת אלא לשון גניבת לב (ותגנוב את לבבי) דכאן נכתב לא תגנובו סתם לכלול אף גניבת ממון" ע"כ. אבל הסמ"ק (סימן רס"א) ועוד כתבו שאיסור גניבת דעת אינו נכלל בדין לא תגנובו כי כל האיסור הוא דוקא בגניבת ממון או חפצים, והנה בגדר איסור גניבת דעת האם הוא מדיני גניבה וגזילה או מדין איסורי שקר, ראיתי שכתבו בזה בשם הגאון רבי נפתלי נוסביום שליט"א כי מדברי הריטב"א משמע "שהאיסור מסתעף מאיסור גניבת ממון, שכיון שיחזיק לו טובה בטעות, יתכן שאף יבוא להוציא

ממנו ממון עבור הכרת הטוב, והרי אילו היה יודע שלא עשה זאת מיוחד בשבילו, בודאי לא היה מוצא כל כך עבורו, ונמצא שיש כאן מעין גניבה. אבל מדברי רבינו יונה בספרו שערי תשובה (שער ג' סימן קפד) משמע שאינו אסור מדין גניבה שהרי אינו מוציא ממון כמו בגניבה אלא יסוד האיסור הוא מדבר שקר תרחק, ע"ש. והנה בדעת הרמב"ם כתב בזה הגאון רבי אשר וייס שליט"א, ובדעת הרמב"ם נראה דשני דינים יש בגניבת דעת, דין אחד המושתת על אורחות יושר וטוהר לבב ועל חובת האדם להתרחק מכל דבר שקר ודרך עקלקלה, ודין נוסף מדיני אונאה במקח וממכר, דהנה מצינו בדברי הרמב"ם שכתב איסור גניבת דעת בשני מקומות. בפ"ב מהלכות דעות הלכה ו' כתב "אסור לאדם להנהיג עצמו בדברי חלקות ופיתוי, ולא יהיה אחד בפה ואחד בלב אלא תוכו כבדו והענין שבלב הוא הדבר שבפה, ואסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעת הנכרי, כיצד לא ימכור לנכרי בשר נבילה במקום בשר שחוטת, ולא מנעל של מתה במקום מנעל של שחוטת, ולא יסרהב בחבירו שיאכל אצלו והוא יודע שאינו אוכל, ולא ירבה לו בתקרובת והוא יודע שאינו מקבל, ולא יפתח לו חביות שהוא צריך לפותחן למוכרן כדי לפתותו שבשביל כבודו פתח וכן כל כיוצא בו, ואפילו מלה אחת של פיתוי ושל גניבת

דעת אסור, אלא שפת אמת ורוח נכון ולב טהור מכל עמל והוות" ובפרק י"ח ממכירה הלכה א - ב כתב הרמב"ם א. אסור לרמות את בני אדם במקח וממכר, או לגנוב את דעתם; ואחד גויים ואחד ישראל, בדבר זה. היה יודע שיש בממכרו מום, יודיעו ללוקח ואפילו לגנוב דעת הבריות בדברים, אסור. ב. אין מפרכסין לא את האדם, ולא את הבהמה, ולא את הכלים הישנים כדי שייראו כחדשים. אבל מפרכס החדשים, כדי שישוף ויגהץ ויפה כל צורכו.

והנה יש לשים לב דהרמב"ם לא כתב איסור זה בהלכות גניבה, ונראה מזה דלשיטתו אכן אין איסור גניבת דעת משום איסור גניבה כלל ולא כדברי בעלי התוס' שהביא הריטב"א, ומדהביא הרמב"ם הלכה זו בהלכות דעות פ"ב שבו ביאר את תורת המידות ודרכי החסידות כגון מדת הענוה וכדו' שעל ידם דבק האדם ביוצרו והולך בדרכיו נראה דגם איסור זה מיוסד על ענין זה, אך מדבריו בהלכות מכירה פרק י"ח בו כתב הרמב"ם דיני אונאה נראה דאיסור גניבת דעת משום אונאה במקח וממכר הוא, ובדקדוק כתב שם הרמב"ם כמה אופנים בגניבת דעת במקח וממכר שמקורן בב"מ דף ס' דאין מפרכסין אדם בהמה או כלים ישנים כדי שיראו כחדשים ואין שורין את הבשר במים כדי שיתפח וכדו' (ובכל הני יש איסור גניבת דעת אף באופן שאין בכך אונאת ממון כגון שאין נפק'מ בדמים בין חדש וישן או כגון שהוזיל את המחיר כישן אלא שגונב דעתו לחשוב שכלי חדש הוא

נותן לו), ובהלכות דעות כתב הרמב"ם דוגמאות אחרות של גניבת דעת שאינם במקח וממכר כהא דלא יסרב בחבירו שיאכל אצלו ויודע שאינו אוכל ולא ירבה עליו תקרובת ויודע שאינו מקבל, וכל הני אינם ענין לאונאה דמקח וממכר אלא מאורחות יושר הן כמבואר. עכ"ד, ומבואר דהוא איסור משום דרכי היושר.

והנה במכילתא דרבי ישמעאל (משפטים פר' יג) איתא המתגנב מאחר חבירו והלך לשנות בדברי תורה אף על פי שנקרא גנב הרי זה זכה לעצמו, ועליו הוא אומר (משלי ו, ל) לא יבוזו לגנב כי יגנוב, לסוף נמצא מתמנה על הצבור וישלם שבעתים, שנאמר (שם ו לא) את כל הון ביתו יתן, ואין שבעתים אלא דברי תורה, שנאמר (תהלים יב, ז) אמרות טהורות כסף צרוף בעליל לארץ מזוקק שבעתים. ע"כ, ותוספתא (ב"ק פ"ז ה"ג), וכן בילקוט שמעוני (משלי רמז תתקל"ט) הובא: לא יבוזו לגנב כי יגנוב. אף על פי דכתיב חולק עם גנב שונא נפשו, אבל המתגנב על חברו והולך ושונה פרקו אף על פי שנקרא גנב זוכה לעצמו שנאמר לא יבוזו לגנב כי יגנוב למלא נפשו כי ירעב, ונמצא ישלם שבעתים את כל הון ביתו יתן, ואין שבעתים אלא דברי תורה שנאמר אמרות ה' אמרות טהורות כסף צרוף בעליל לארץ מזוקק שבעתים, דבר אחר לא יבוזו לגנב כי יגנוב וגו', אם ראית עם הארץ שהשחית עצמו על דברי תורה אל תאמר אתמול עם הארץ והיום חבר למה למלא נפשו כי ירעב ואין ירעב אלא תורה

שנאמר לא רעב ללחם ולא צמא למים". אבל לדינא איתא כ"ז דוקא לצורך עצמו אבל שלא מפרסם את זה לאחרים.

והנה המרדכי בב"מ (סימן רצ"ג): כתב המפקיד ס"ת אצל חבריו גוללו כל שנים עשר חדש ולא יקרא בו לכתחלה. פי' רב יהודה גאון כשם שאסור לקרות בו כך אסור להעתיק ממנו אפילו אות אחת שלא ברשות משום דמרע ליה לפקדון וה"מ בבור ועם הארץ אבל חבר ות"ח מותר לקרות בו ומותר להעתיק ממנו ואפילו לכתחלה שלא ברשות... לפי כשהפקידו אצלו יודע היה שהנפקד חבר וילמוד בו ואדעתא דהכי הפקיד אצלו כמו מפקיד מעות [אצל שולחני] דכשהן מותרין דמשתמש בהן ושמא הטעם משום דאיתא במדרש משלי על הדין קרא לא יבוזו לגנב כי יגנוב למלא נפשו כי ירעב שאין לבזות מי שגונב ד"ת ומעתיקן. מספר המקצועות. והרמ"א הביא דעתו בחו"מ (סימן רצ"ב סעיף כ'). ומוכח ג"כ דשרי לגנוב חידו"ת אך י"ל כנ"ל דמה דשרי היינו דוקא ללמוד בהם לעצמו אבל לא לפרסם את החידושי תורה האלו בשמו.

וכן דעת הנודע ביהודה (אהבת ציון דרוש תשיעי דרוש מבנו מהר"ש), כמו שכתב בנו השיבת ציון בשמו וז"ל: ועתה אליכם הלומדים שעדיין הם בשני נעורים אשים פני לבקש מכם שלא תכשלו ח"ו בעון הזה ואל תטעו במה דארו"ל לא יבוזו לגנב כי יגנוב (משלי ו' ל'), שמותר להעתיק אפילו בלא רצון אדם, חלילה

לכם לחשוב שמותר להתלבש בטלית שאינו שלו לומר דבר ששמע מאחרים בשמו וחלילה חלילה, אלא הפירוש הוא שמותר להעתיק כדי ללמוד ולידע הדברים אבל מחויב הוא לאומרו בשם אמרו, ע"כ דברי אאמו"ר בקצרה והוא ז"ל האריך מאוד והזהיר מאוד להרחיק מעון זה. ע"כ. והנה בספר שבעה עינים של הגאון רבי שלמה קלוגר (קונטרס הראיות אות ט', דף נ"ד) כתב שבעל יד המלך דרש שמותר לגנוב דרשה של ת"ח ולומר את הדברים כאילו שלו הם, וכתב שם למחות כנגדו ואף הוא כתב שודאי אין ללמוד כן מדברי המרדכי, עי"ש.

והנה בשו"ת מחנה חיים (חו"מ ח"ב סי' מ"ט) דן בשוחט שגנב חידו"ת מת"ח גדול ופירסמם בשמו האם עבר באיסור גמור והאם יש לפוסלו משום כן לשחוט. ובריש דבריו כתב לפי דברי הספרי פר' שופטים (פסיקא קפ"ח) "מנין למחליף דברי רבי אליעזר בדברי רבי יהושע ודברי רבי יהושע בדברי רבי אליעזר ולאומר על טמא טהור ועל טהור טמא שהוא עובר בלא תעשה תלמוד לומר לא תסיג גבול רעך", וכתב דק"ו במי שגונב ד"ת מחבירו וחותם עליהם את חותמו, אך שוב כתב דאפשר דלא במקרה נקטו ר"א ור"י דאין זה אלא משום דרבי אליעזר שמותי ואין הלכה כמותו והלכה כרבי יהושע, והמחליף זב"ז מגלה פנים בתורה שלא כהלכה ומסיג גבול שגבלו ראשונים, והרי הוא כאומר על טמא טהור ועל טהור טמא, ואין זה ענין לנידון דידן.

כשהוא לא אומר דבר בשם אומרו, אלא מדפיס דברים אלו בשם עצמו אז גרע טפי.

ב' גניבת חידושי תורה, כי בעצם השאלה גם יש יגיעה ועמל, וידוע הפתגם "שאלת חכם חצי תשובה" ומקור הדברים הם ממש"כ בספר מגדל עוז (הלכות תשובה פרק ה) וכן כתב רבי שלמה אבן גבירול באחד משיריו, ובפרט שאלות של כת"ר שהם בבחינת תשובה שלימה.

ג' יש לדון בזה גם מצד זכויות יוצרים, ובעיקר נידון זה יצאו ע"ז כמה ספרים שלמים, אבל כתבו הפוסקים דהיכא דמקפיד יש לאסור בזה.

ד' כיון שאח"כ מדפיסים שאלה זו ונידון זה מעצמם, ואח"כ יבוא הרב השואל וידפיס את זה יותר באיחור, אז יש בזה אבק גזל, כיון שיראו שהספר הראשון הוא יותר פופלרי ודן בשאלות מעשיות לפני הרב השואל שגנבו ממנו את השאלות.

ה' צער הבריות ואם צער בע"ח אסור כ"ש צער בני אדם, ו' משום חסד ומאי דאיתא בגמ' דמאי דסני עלך לא תיעבד לחברך וגם משום ואהבת לרעך כמוך (ויקרא יט יח) וכמו שדרשו חז"ל (שבת דף נה ע"א) והלכת בדרכיו וחיותמו של הקב"ה אמת, וא"כ על האדם להיות אמיתי במעשיו, ז' ועוד יש לומר בזה כיון דיש קפידא מצד השואל א"כ יש בזה יותר איסור גזל, ולענ"ד כתבתי.

אבל לאחר מכן מסברא דעובר בלאו דגזילה דהוי כגניבה לכל דבר,

וראיה דגם בתורה וחכמה יש דין גניבה מהמבואר בסנהדרין (נ"ט ע"א) דעכו"ם שעוסק בתורה חייב מיתה דהוי כגזילה דכתיב בתורה "תורה צוה לנו משה מורשה - לנו מורשה ולא להם". והקשו בגמ' שם "ולחשבה גבי שבע מצות" ותירצו "מיגזל קא גזיל לה", הרי דיש גזל גם בתורה.

אבל בשו"ת מהר"ם שיק (יו"ד סימן קנ"ו) השיג על מש"כ המחנה חיים כתב דאין בזה גזילה כלל, אלא שעובר בגניבת דעת ובמדבר שקר תרחק. וע"ע בספר דרך פקודיך (ל"ת ל"ו) כתב בזה שהחלק של המחשבה והדיבור בלאו דגונב נפשות הוא הגונב ד"ת מחבריה, דדברי תורה כנפשו של אדם המה, עי"ש.

והנה כשיטת המחנה חיים כן שיטת המגן אברהם (סימן קנ"ו סק"ב) וכתב שמי שאינו אומר דבר בשם אומרו עובר בלאו, וצויין שם כמקור נדרים פ"ק, אבל כבר ציין רבינו הגרעק"א (שם) שמקור הדברים במדרש תנחומא (פ' במדבר) שעובר על "לא תגזול דל כי דל הוא", וכן הוא בילקוט (רמז תרנ"ה) ובילקוט (משלי כ"ב), דמייירי במי שאינו אומר דברי תורה בשם אמרם, ולא עוד דהכא הוא לא

הגאון רבי רועי חיים מיחאוי שליט"א

מח"ס שו"ת ה' רועי

אדר תש"פ

ידיה, הוי אם שמעת דבר, הוי אומר בשם
אומרו עכ"ל.

אלמא מוכח מדברי המדרש דהטעם בזה
הוא משום גזל, דהיינו שאסור
לאדם שיתכבד ויתהדר בכבוד שאינו
מגיע לו אלא לחבירו בעל השמועה,
ונראה דבאור הפסוק הוא כך, אל תגזול
דל, דהיינו את דברי התורה מהדל,
וטענתך שאתה גזול ממנו מפני שדל הוא,
דהיינו שהוא עני וחז"ל אמרו (נדרים פא.)
הזהרו בבני עניים שמהם תצא תורה,
ונמצא שהעני העמל בתורה זוכה להרבה
חידושים ושמעות, ולכן דוקא בו מצוי
יותר שירצו לגזול ממנו שמעות שהוא
חידש, כי בזה "עשיר" גדול הוא, ודוק.
וכ"כ המג"א (סי' קנו ס"ק ב) דמי שאומר
דבר שלא בשם אומרו, עובר בלאו,
והגרע"א ציין שם לדברי המדרש תנחומא
הנ"ל.

ומצינו ממש מעין זה דאיכא איסור גזל
היכא דמתכבד בכבודו של חבירו
בפסחים (כו:) במי שמצא אבידה והכניסה
לתוך ביתו, אזי מותר לו לשוטחה על גבי
מטה דוקא כשעושה כן לצורכה כדי שלא
תתקלקל, אך אם נזדמנו לו אורחין אסור
לו לשוטחה אפילו לצורכה, ופירש"י
הטעם וז"ל אלמא אע"ג דלצורכה הוא,
והיינו לא אפשר, הואיל ומתכוין
להתכבד בשל חבירו" באורחין, חשיב

לכבוד הרה"ג מוכה הרבים ובשאלותיו
מערב ערבים בחכמה, ר' גמליאל הכהן
רבינוביץ שליט"א, אודות שאלתו בהא
דאמרו חז"ל דצריך לומר דבר בשם אומרו,
האם גם שאלה שנשאלה צריך להזכיר שם
בעליה עליה או דילמא דבר זה נאמר דוקא
באמירת שמועה וכדו' ולא בשאלה.

וזה תשובתי אליו בס"ד

(א) הנה כדי להגיע בס"ד אל חקר האמת
בזה, יש תחילה לעיין מהו הטעם שיש
להקפיד לומר את הדבר בשם אומרו,
וממילא נוכל לדון האם דבר זה שייך
בשאלה או לא.

מצאתי דבמדרש תנחומא (פ' במדבר אות
כב) איתא, אמר ר' חזקיה אמר
רבי ירמיה בר אבא בשם ר' יוחנן, כל
שאינו אומר דבר בשם אומרו, עליו
הכתוב אומר, אל תגזול דל כי דל הוא,
וצריך אדם כשהוא שומע דבר, לומר אותו
בשם אומרו, אפילו משלישי, הלכה, ששנו
רבתינו, אמר ר' תנחום הלבלר, מקובל
אני מר' מיאשא, שקיבל מן הזקנים, הלכה
למשה מסיני, כל מי שאינו אומר דבר
משל תורה בשם אומרו, עליו הכתוב אומר
אל תגזול דל כי דל הוא, וכל האומר דבר
בשם אומרו, זוכה שגאלו ישראל על ידו,
ממי את למד, מאסתר ששמעה הדבר
ממרדכי, ע"י כן זכתה שגאלו ישראל על

ליה "גזל" ואסיר עכ"ל. וא"כ ה"ה בנידון דידן דהיכא דאינו אומר את השמועה בשם אומרה אלא על שם עצמו, נמצא דמתכבד בכבודו של חבירו וחשיב ליה גזל ואסיר, ולפי זה ניחא ג"כ דשייך דבר זה גם במילי דעלמא כדאכחן באסתר, דמ"מ מתכבד בכבוד חברו הוא, ודוק.

ואל תתפלא היכן מצינו עוד גזל מעין זה, דשפיר מצינו כדאיתא בסנהדרין (נט.) דגוי שעוסק בתורה חייב מיתה ואיכא שם למ"ד מפני שעבר בכך על איסור גזל, שהתורה של ישראל היא, והוא גזלה מהם, ותבט עיני שם להגאון יעב"ץ דביאר את הדברים טפי, וז"ל יש לדקדק מה עניין גזל לכאן, והלא אין גזל אלא כעין ויגזול את החנית מיד המצרי דחסריה מידי, והוא לא דמי דמה אנו חסרים אם הגוי עוסק בה, כלום לקח התורה מידינו בכך, וי"ל בעוסק בתורה היינו שיושב (הגוי) ודורש בה ומפרש סתומותיה, מה שהיה ראוי לישראל לאומרו, וקדם הוא וזכה, היינו ודאי כעין גזלה, ולא עוד אלא שנאבד העסק הזה ונפסד לגמרי, שאסור ללמוד ממנו ולאמרו משמו, כי לא עשה כן לכל גוי וכו' עכ"ל. וא"כ ה"ה בנידון דידן שהוא גזל מחבירו את החידוש שהוא חידוש, ואין כבוד אלא תורה, וכן ראיתי להמדרש שמואל (אבות פ"ז מ"ז) דכתב כדברים הללו, וביאר עוד כיצד דבר זה מסייע לקנות את התורה, וז"ל (הקניין) המ"ח והאומר דבר בשם אומרו, כי מי שאינו עושה כן רק גונב מאחרים ואומרם על שמו זה בודאי שלא יקנה קניין תורה, אמנם כאשר לעולם

יאמר דבר בשם אומרו אז יוכרח גם הוא להשתדל לחדש בתורה שום דבר לומר ג"כ משם עצמו, וזהו סבה שישתדל להשלים את עצמו ולקנות קניין בתורה עכ"ל.

(ב) מצינו עוד טעם בזה והוא הא דאיתא ביבמות (צו:) על ר' יוחנן שהקפיד על ר' אלעזר תלמידו שדרש ואמר שמועה ששמע מפי ר' יוחנן ולא הזכיר שר' יוחנן הוא בעל השמועה, ושאלין התם בגמ' ור' יוחנן מ"ט קפיד כולי האי, דאמר רב יהודה אמר רב מאי דכתיב אגורה באהלך עולמים, וכי אפשר לו לאדם לגור בשני עולמים, אלא אמר דוד לפני הקב"ה רבונו של עולם יהי רצון שיאמרו דבר שמועה מפי בעוה"ז דאמר ר' יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי כל ת"ח שאומרים דבר שמועה מפיו בעוה"ז שפתותיו דובכות בקבר וכו' ע"כ, ולכאורה הוא קצת פלא אמאי רבי יוחנן כ"כ הקפיד בזה דהא אכתי בן החיים הוא, ורק לאחר הפטירה יועיל דבר זה כשיאמרו שמועתו בשמו, אך ודאי י"ל דכונת רבי יוחנן הייתה להרגיל את תלמידיו בכך דגם כי יזקין וילך לעולמו תלמידיו לא יסורו ממנה להזכיר שמועותיו בשמו, ופשוט. ומיהו משמע דטעם זה שייך דוקא בד"ת ולא במילי דעלמא, וכן הוא בהדיא בסנהדרין (צ:.) כל מי שנאמרה "הלכה" בשמו בעוה"ז שפתותיו וכו'.

(ג) ועוד טעם שלישי יש להוסיף בזה לפי מה דאיתא בשקלים (ז:) רב גידל אמר האומר שמועה בשם אומרה יראה בעל

שמועה כאילו עומד לנגדו שנאמר אך בצלם יתהלך איש, ופירש שם בקרבן העדה, וז"ל שע"י כן יגיד הדבר על אופנו דעיקר הלימוד מרבו בראיית פנים דכתיב והיו עיניך רואות את מוריך. אך בצלם שעומד לנגדו, והיינו צלם של רבו יתנהג האיש האומר השמועה עכ"ל. והיינו דע"י כן יאמר את דבריו טפי בכובד ראש ומחשבה, ולפי זה מובן ג"כ היאך זה מועיל לקניין התורה שע"י כן יזהר לדקדק טפי בלימודו.

ועוד יש להוסיף בזה שע"י כן נוכל לקבוע את משקל השמועה אם היא להלכה או לא, וכדאשכחן בברכות (לח:): דר' חייא בר אבא ור' בנימין בר יפת נחלקו בדעת ר' יוחנן, ואיתא שם בגמ' דר' זירא תהי בה וכי מה עניין ר' בנימין בר יפת אצל ר' חייא בר אבא, ר' חייא בר אבא דייק וגמיר שמעתא מרבי יוחנן רביה, ורבי בנימין בר יפת לא דייק, ועוד רבי חייא בר אבא כל תלתין יומין מהדר תלמודיה קמיה דרבי יוחנן רביה, ור' בנימין בר יפת לא מהדר, ופרש"י שם דלכן ר' בנימין בר יפת אינו כדאי לחלוק על ר' חייא ואינו כלום אצלו, ע"ש.

(ד) והנה כד נעיין נחזי דכל הני טעמי שייך ג"כ בשאלה ולא רק באומר שמועה, דהרי ודאי שאלה דברי תורה היא ואדרבה על ידה נפקחים העיניים להגיע טפי לאמיתה של תורה, וכדאשכחן בר' יוחנן (ב"מ פד.) שנצטער הרבה כשנפטר החברותא שלו ריש לקיש, וניסו לזווג לו

את ר' אלעזר בן פדת לחברותא דמחזדן שמעתיה, וכל מילתא דהוה אמר ר' יוחנן, אמ"ל תניא דמסייע לך, אמ"ל רבי יוחנן את כבר לקישא, בר לקישיא כי הוה אמינא מילתא הוה מקשי לי עשרים וארבע קושייתא, ומפריקנא ליה עשרין וארבעה פרוקי וממילא רווחא שמעתא, ואת אמרת תנא דמסייע לך, אטו לא ידענא דשפיר קאמינא וכי' ע"כ. אלמא ע"י השאלות רווחא שמעתתא טפי, וכדאמר רבינו הקדוש (מכות י.) הרבה תורה למדתי מרבתי, ומחבירי יותר מהם, ומתלמידי יותר מכולן, ופירש"י מפני דנותן לב לתרץ קושיותיהם.

ולכן ודאי גם בשאלה שייך הטעם של גזל, דאם מישוהו שאל שאלה, מגיע לו הכבוד הזה, ויש להקפיד להזכירה בשמו, ואין לומר דאדרבה יש להסתיר שמו כדי לא לבישו דאולי אינה קושיה כלל, דא"כ הכא נמי נימא בשמועה דאולי היא איננה נכונה, אלא ודאי דלא אמרינן הכי, וכן הטעם של שיהיו שפתותיו דובבות בקבר ודאי שייך ג"כ בשאלה דדברי תורה הוא, וכן שיראה את בעל השמועה כנגדו בשביל להתייחס לשאלה בכובד ראש כדבעי ע"מ למצוא תשובה אמיתית, וקצת ראייה יש להביא לכך מהא דאיתא בברכות (כז:): על אותו תלמיד ששאל אם תפילת ערבית רשות או חובה, ובסוף העניין אמרינן דאותו תלמיד הוא ר' שמעון בן יוחאי, ולכאורה אמאי קמ"ל מי הוא השואל, ויש לומר כדי לומר דבר

בשם אומרו וכדאמרינן כה"ג בנדה (יט):
הא קמ"ל מאן ת"ק רבי יוסי וכל האומר
דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם,
ומיהו מסתברא דבשאלות אישיות
ופרטיות יש באמת קפידא שלא להזכיר
את שם השואל, אך אין להקיש מזה אל
הכלל בסתם שאלות בלימוד ובהלכה,
דבזה כן יש להזכיר כן בשמו כנ"ל.

מסקנא דדינא
הא דקי"ל דצריך לומר דבר בשם אומרו,
הוא לאו דוקא באמירת שמועה או
השבת תשובה, אלא ג"כ בשאלת שאלה,
דהיינו שיש להזכיר את שמו של בעל
השאלה.

ממני זעירי דמן חברייא
רועי חיים מיחאוי

הגאון רבי יצחק אביחצירא שליט"א ירושלים

ערב ראש השנה לאילנות יום שנחתם
לשמחות ישראל בכל חודש וחודש, ט"ו
בשבט התשע"ו

לכבוד מעכ"ת הרה"ג הגדול האדיר גמליאל
רבינוביץ שליט"א

יקרת שאלתו קיבלתי ומיד התפנית
לכתוב לו מעט בדעתי הדלה,
והגם שאין דברי חשובים להיות כהוראת
דרך לאף אדם קטן כגדול בתורה, מ"מ
גמרתי בליבי לעסוק ולחטט מעט בעניין
זה לתועלת עצמי, ואם יהיה בזה מעט
תועלת לאחרים גם כן, היה זה שכרי.

ובכן, בעניין מה שכתב לא נעלמה מעיניי
העובדה כי כבר ברור לו כשמש
בצהריים שחובה לכתוב מי שאל, ענה או
חידש את דברי התורה שמתפרסמים אצל
אחר, ובאמת שדבריו מבוססים כידוע לו
על המשנה במסכת אבות (ו', ו') המחדשת
לנו את הפשוט דהתורה גדולה מן המלכות
והכהונה שכן התורה נקנית במ"ח קניינים,
והאחרון אחרון חביב שבהם הוא האומר
דבר בשם אומרו, והא חביבא טפי
שהאריכו בו מעט בסיפא דמתני' דכל
האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה
לעולם, ומקור הקביעה הוא מהא דנאמר
במגילת אסתר "ותאמר אסתר למלך בשם
מרדכי", והיא האמירה שהובילה לגאולת
ישראל כידוע ואכמ"ל. ואחרי כן, אתינן
בגמ' דהאומר דבר שלא בשם אומרו
נחשב לגזול מדל וכו', ובפוסקים דכל

האומר דבר שלא בשם אומרו עובר בלאו
וכו', ולכן הוה ברירא ליה למר דחובה היא
לומר דבר בשם אומרו לעולם.

ולענ"ד בלא עיון, הו"א ולמסק' דליכא
עיכובא לומר דבר שלא בשם
אומרו כל זמן שדעת בעל הדבר נוחה עם
זה, וכמו שפעמים שמתפרסמים כמה ד"ת
בכל מיני ספרים וגיליונות ולא פורסם מי
אמר את דברי התורה עליו נוכל להגיד
"ברוך אשר יקים את התורה הזאת" וכו',
אלא רק כתוב בלשון קצר דבעל הד"ת
חפץ בעילום שמו, ה"נ היכא שלא מפרסם
כלל שהוא משם מישוהו אחר, כיוון דדעתו
נוחה עם זה ליכא עיכובא כלל, והייתי
סומך לזה דהנה ידוע שגזל לאו שמיה גזל
כל עת שהוא ברשות הבעלים, ובכה"ג
דהיה באופנים המותרים וכו' ואין כאן
המקום לזה, ה"נ כיוון דהחשיבוהו רבותינו
ז"ל לגזל, כל דידעינן דדעת בעל הד"ת
נוחה עימהם ליכא עיכובא, ובטוחני
שכבר"ת יהנהן לאות הן לדברי.

אבל בענ"ד אין ראוי שייבקש אדם
מחבירו שלא יזכיר דברי התורה
משמו, כיוון ששעליו להיות גאה בדברי
התורה שחידש ואל לו להצטנע ולהיחבא
אל הכלים, ופשוט לי דאין זו גאוה
המוזכרת כמידת מושחתת, אלא זו גאוה
לשם ה', שבמה שרואה שאחרים קוראים
את דברי התורה שלו, ופעמים גם נותנים

דעתם עליהם ומשיבים כהנה וכהנה, זה משמח אותו ומקרבו יותר ויותר בעסק התורה הקדושה, ובענ"ד הס מלהזכיר הכא ד"מתוך שלא לשמה יבוא לשמה" כיוון שהוא לשמה גמור, והדבר פשוט בעיני יותר מכל דבר אחר, דכיוון שהדבר מקרבו יותר ויותר להתעסק בתורתו יתברך, אל לו להיות נחבא אל הכלים ולפרסם דברים בהסתר פנים. ופלא פלאים כבר ראיתי באחד מהגליונות "מרי"ח ניחוח" של אחי הרה"ג ריחמ"א שליט"א (גליון 283 הערה 21) שניכר מדברי קודשו שאין דעתו נוחה במה שאין מפרסמים הדברים בגילוי פנים, ולמרות שמכבד רצונו של כל אחד, עכ"פ אדרבה יש עניין שיפרסם דברי התורה משמו, או משם בדוי, אבל עכ"פ שיפרסם בגילוי פנים.

ומחזק אני את עצמי מהדברים הנ"ל שאקפיד בל"נ בעזרת ה' ובעזרתו בלבד לומר כל דבר משם אומרו, ולא להיראות כזוקף לעצמי חלילה את

דברי התורה, כיוון שזו גאוה מוחלטת והיא ממידות השחיתות מה שלוקח דברי התורה של אחרים, ואולי ראוי יותר להשתמש בלשון חז"ל הלכה ולמעשה דזה נקרא שגזול דברי תורה של אחרים בשינוי, והופכם להיות שלו, שחייב בדיני שמיים רחמ"ל, ובאמת שאין כל טעם להשתמש בהך עניינא בלשון תקיפה, וכוונתי בזה לתקוף רק את עצמי ולהתחזק בעניין הזה בכל דבר לאו דווקא בד"ת, וכל אחד הישר בעיניו יעשה כדעתו הרחבה וכהשקפתו ההלכתית.

והוא יתברך יזכנו בע"ה להמשיך לחדש חידושים בתורתו הקדושה ולקיים את תכלית הדת – להיות עסוק בדברי תורה ולקיימם הלכה למעשה אכ"ר.

אסיים בברכת ראש השנה לאילנות שמח, שבע"ה ההתחדשות הזאת של האילנות תשפיע גם עלינו להתחדש בכל מעשי ידינו, שיהיו נקיים וחפים מכל אבק עבירה אכ"ר.

יצחק אבוחצירא, ירושלים